

GUY TESTAS & JEAN TESTAS

ORTA CAĞ HİSTİYAN DÜNYASINDA DİNSEL ŞİDDET

ENGİZİSYON

dinler
tarihi

insan yayınları

Engizisyon

[Orta Çağ Hristiyan Dünyasında Dinsel Şiddet]

insan yayınları : 388
dinler tarihi dizisi : 12

aralık 2003

özgün adı
I'nquisition
guy testas & jean testas

isbn 975-574-376-6

engizisyon
[Orta Çağ Hristiyan Dünyasında Dinsel Şiddet]

çeviren
ali erbaş

içdüzen
insan

kapak düzeni
rıdvan kuyumcu

baskı-cilt
kurtiş matbaası

insan yayınları
keresteciler sitesi, mehmet akif cad.
kestane sok. no: 1 merter/istanbul
tel: 0212. 642 74 84 faks: 0212. 554 62 07
www.insanyayinlari.com.tr
insan@insanyayinlari.com.tr

Engizisyon

[Orta Çağ Hristiyan Dünyasında Dinsel Şiddet]

Guy Testas & Jean Testas

Çeviren
Ali ERBAŞ

insan yayınları

GUY TESTAS - JEAN TESTAS

İşpanya ve Portekiz araştırmaları konusunda akademik çalışmalarıyla tanınmaktadırlar.

YAZARLARIN YAYINLANMIŞ ESERLERİ

Estudiantes de Antano, Paris, Hatier, 1957.

Vamos a Espana, Paris, Masson, 1961 (Gilbert Zonana ile ortak çalışma).

Pueblos y Hazanas, Paris, Masson, 1963 (Gilbert Zonana ile ortak çalışma).

Hacia donde?, Paris, Masson, 1964 (Gilbert Zonana ile ortak çalışma).

İçindekiler

MÜTERCİMİN ÖNSÖZÜ	7
GİRİŞ	11

BİRİNCİ BÖLÜM

ENGİZİSYONUN TARİHİ KÖKENİ	13
----------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA'DA ENGİZİSYON	23
I. İtalya'da Engizisyon	23
II. Fransa'da Engizisyon	26
III. İspanya'da Engizisyon	29
IV. Almanya'da Engizisyon	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ENGİZİSYONLA İLGİLİ PROSEDÜR	35
I. Af Dileme Zamanı	36
II. Sorgulama	37
III. Baskı ve İşkence	39
IV. Yargı ve "sermo generalis"	41
V. Yargı Kararları	42
VI. Engizisyon Mahkumlarına Yapılan Utanç Verici İşaretler	44
VII. Kırbaçlama	44
VIII. Haclar	44
IX. Evlerin Yıkılışı ve Ölülerin Mezarlarından Çıkarılışı	45

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

REFORMA KADAR ENGİZİSYON	47
I. Sivil İktidar ve Engizisyon	47
1. Vadualar:	48
2. Ruhcular	49

3. Yahudiler	53
4. Temple (Mabed) Tarikatı Şövalyeleri	56
II. Demonomanie (Satanizm-Cincilik-Büyücülük)	60

BEŞİNCİ BÖLÜM

İSPANYOL ENGİZİSYONU	65
I. Yeni Mahkeme	65
II. Torquemada	68
III. Mahkemenin Organizasyonu	70
IV. İspanya’da Engizisyon İşkencesi	72
V. Engizisyon Hapishaneleri	73
VI. Mahkumiyetler	74
VII. Engizisyon Kurulu’nun Yetkisi	46
1. Moriscolar:	77
2. İlluminism, Erazmizm	78
3. Protestanlık	82
4. Büyücülük	83
VIII. Düşüncenin Felç Olması	84
IX. İspanyol Engizisyonu Süreci İçerisinde Bazı Önemli Tarihler	88

ALTINCI BÖLÜM

İSPANYOL AMERİKA’DA ENGİZİSYON	95
I. Olağan Engizisyon (1517-1569)	95
II. Yeni Engizisyon (1569-1820)	98
III. Amerikan Engizisyonu ve Yerliler	100
IV. Korsanlar ve Hırsızlar (İngilizler ve Hollandalılar)	103
V. Entelektüel Baskı	106
VI. 1569’dan 1815’e Güney Amerika’da “auto da fe”ler (Engizisyon Mahkemesinin Yakma Kararları)	109

SONUÇ	113
BİBLİYOGRAFYA	115
SÖZLÜK	117
İNDEKS	127

MÜTERCİMİN ÖNSÖZÜ

12. yüzyıl ortalarından itibaren Batı Avrupa ve Balkanlarda Katolik Kilisesi tarafından organize edilen ve Katolik inancının dışında ortaya çıkan yeni anlayışlara meyledenlere karşı uygulamaya konulan bir yargılama ve cezalandırma usulü kendisini göstermektedir. “Bezdirici, baskıcı soruşturma ve sorgulama” anlamına gelen “Engizisyon” kelimesiyle ifade edilen bu mahkeme, halk kitleleri arasında yayılan dinden sapmalara, Hristiyanlık’tan dönme ve dinî esaslara başkaldırma teşebbüslerine, kısmen yahudi gruplarına özellikle de Katharcılık’a (biri İyiilik, diğeri Kötülük olmak üzere iki karşıt temel ilke kabul eden hristiyan kökenli bir Ortaçağ tarikatı) son verme isteğinden doğmuştur. Nitekim daha Engizisyon kurulmadan yıllar önce 1174 yılında Aziz Bernard, günümüzde Fransa sınırları içerisinde bulunan Toulouse kentinde Kilise’nin dayattığı dogmalara karşı çıkan ve Orta Avrupa ve Balkanlar’da giderek etkin bir duruma gelen Katharlar aleyhine bir konuşma yapmış, bu konuşma Katharlara karşı duyulan kin ve nefretin ilk tohumları olmuş, 1209’da ise Toulouse’un yakınında bulunan Beziers’de yirmibin kathar katledilmiştir. Birkaç sene sonra da Engizisyon Mahkemesi’nin en korkunç ceza

usullerinden birisi olan “yanan odun yığınları içerisine atılarak yakılma” uygulamasıyla 200 kadar Kathar yakılmıştır. Fransa’da bulunduğumuz yıllarda Beziers’e gittiğimizde şehirde dolaşırken, 800 sene önce vakı olmuş bu olayla ilgili rivayeti hatırlamış ve psikolojik olarak sanki burnumuza yanık kokularının geldiğini hissetmiştik.

Önceleri Papa III. Innocent (1198-1216) zamanında inançlara karşı çıkmakla suçlanan kimseler hakkında araştırma, soruşturma işlemleri yapılmaktaydı. Hükümdarlar ve değişik gruplar kıyımlara girerken konsüller ve papalar daha çok mücadeleyi örgütlemekle ilgilieniyorlardı. Heretikliği (Katolik anlayıştan uzaklaşmak), hükümdara karşı komployla eş tutuyorlardı. Ancak Engizisyon Mahkemesi resmî olarak Papa IX. Gregorius zamanında (1227-1241) kurulmuştur. İlk önceleri Fransa’da başlamış ancak daha sonra İtalya, Almanya, Bohemya, Macaristan, Slav ve İskandinav ülkelerine kadar yayılmış, tüm Katolik ülkeleri etkisi altına almıştır. Portekiz 1532’ye kadar bu sisteme dahil olmazken Engizisyon 1481’de İspanya’daki Katolik kilisesinin karakterine ve dinî ve sosyal problemlere göre şekillenmiştir. İspanya’da Engizisyon’un muhatabı Hristiyanlık’tan uzaklaşanlar, hristiyanlaştırılan yahudilerden tekrar eski dinlerine dönmek isteyenler ve müslümanlar olmuştur.

Engizisyon mahkemelerinin en korkunç tarafı verdiği cezalardır. En hafif olanı olarak kabul edeceğimiz aforozdan, en ağır ceza olan ateşte yakmaya kadar birçok ceza şekli bulunmaktadır. Mahkemeler tarafından yakma kararı (*auto da fe*) ile ilgili prensipler oluşturulmuştur. Örnek olması açısından kitabın içerisinde geçen şu cümlelere bakmakta fayda vardır:

“1573’de yakalanan suçlulardan dördü Lima Engizisyonu tarafından ölümle cezalandırılmıştır. Bunlardan birisi de yanan odunlar içinde yakılarak öldürülme cezasına çarptırılmıştır. Aynı mahkeme Juan Oxnen’i, Thomas Xeruel’i ve John Butler’i Nobre de Dios’da tutuklamaya, Lutercileri de utanç verici elbise giymeye ve müebbed hapse mahkum etmiştir. Maalesef ilk ikisi kral naibinin emriyle asılmış (*alcaldes del crimen*), üçüncüsü de ömür boyu kürek cezasına çarptırılmıştır. 5 Nisan 1592’de Lima’da 41 mahkuma yakma kararı (*auto da fe*) uygulanmıştır. Mahpuslar arasında bir çok İngiliz bulunuyordu:

Henry Oxley 24 yaşında; André Morley 18 yaşında; Walter Tillert ve 20 yaşındaki kardeşi Edouard. En genci olan Morley uzlaşmaya yanaştı ve bir manastırda iki yıl hiç dışarı çıkmama cezasına çarptırıldı. Diğer üçü odun yığınları üzerine çıkarıldılar. Oxley diri diri yakıldı, diğer ikisi boğuldu. Bu dört denizci beş yıl önce de Puna adasında tutuklanmışlardı. Onlara refakat eden diğer mahpuslar, Thomas Cavendish'i gemisini terkettikten sonra karaya çıktıkları bir sırada Quintero'da tutuklandılar. Seferdeki 14 adamdan 5'i çatışma sırasında öldürüldü, 9'u yakalandı. Corregidor Diego de Rosales bunlardan altısını astı, diğer üçü ise, 5 Nisan 1592'de bu aynı *auto de fe* (Engizisyon Mahkemesinin yakma kararı) içinde yer aldılar. Katolik olan annesi İngiltere hapisanesinde ölmüş olan William Stewens (27 yaşında) uzlaşmayı kabul etti: Bir yılı manastırda olmak üzere 4 yıl hapse mahkum edildi. Ayrıca Lima'da daimî ikamete mecbur bırakıldı. Londra doğumlu 25 yaşındaki Thomas Lucas 4 yıl ve 21 yaşındaki William Helisi ise 6 yıl kürek cezasına çarptırıldılar”.

Kitapta buna benzer cümleler çoktur. Bugün bunları okuduğumuzda inanılması imkansız şeyler gibi görüyoruz, ancak Engizisyon arşivlerinde hepsiyle ilgili belgelerin bulunduğunu da unutmamak gerekir. Batılılar da atalarının yaptığı bu uygulamalardan dolayı öyle zannediyorum ki büyük mahcubiyet duymaktadırlar. Bu uygulamaların XIX. asrın ortalarına kadar (1830) devam etmiş olması da gözden kaçırılmaması gereken bir husustur. Rönesans yapılmış, Aydınlanma çağı başlamış, sanayi ve teknoloji düşüncesinin temelleri atılmış, ancak Kilise en az 7 asır boyunca bu akıl dışı uygulamalarını sürdürmüştür. Aynı dinin içindeki farklılıkların bile kabul edilmemesi ve farklı düşünenlerin akla hayale gelmedik işkence ve ölüm dolu cezalara çarptırılmış olması, “Ortaçağ Karanlığı” deyiminin içini dolduran unsurlar olarak karşımızda durmaktadır. Engizisyonun başladığı yıllarda müslümanların ilmî çalışmalar ve dinî özgürlükler noktasında ulaştığı seviyeyi düşündüğümüzde, onların “Ortaçağ Karanlığı” isimlendirmesinde hiçbir payının olmadığını çok açık bir şekilde söylememiz mümkündür.

İslâm Tarihinin hiçbir döneminde müslümanların “yakarak cezalandırma” uygulamasına sıcak bakmamaları, buna mukabil daha ikin-

ci dünya savaşında Almanya'da yahudilerin fırınlarda yakılarak soykırıma tabi tutuldukları iddiaları, bu iki medeniyet arasındaki farkı çok net bir şekilde gözler önüne sermektedir. Ancak bugün Batı dünyasında din ve vicdan özgürlüğü önündeki engellerin kalkmış olması, geçmişten ders aldıklarını ortaya koymaktadır.

Bu eseri tercüme edip yayımlamamızdaki amacımız, insanların din ve vicdan özgürlüğünü kısıtlamak için hangi vasıtalara başvurulursa vurulsun, hatta en acımasız şekilde ateşler içine atılıp yakılmakla tehdit edilsin, inançlarından vazgeçirilmesinin imkansız olduğunun çok çarpıcı örneklerle anlaşılmasını sağlamaktır. Bütün kalbimizle dünyanın hiçbir yerinde artık insanların düşüncelerinden ve inançlarından dolayı yargılanmamalarını ve herhangi bir yasakla karşı karşıya bırakılmamalarını arzu ediyoruz. Medenî insan ve medenî toplum olmanın en önemli şartlarından birisi budur.

Doç.Dr. Ali Erbaş

Sakarya 2002

GİRİŞ

Biçbir şey engizisyon kelimesi kadar korku dolu değildir. Bu ceza, ahlâkî işkence ve kişiliğe tecavüz şeklinde olduğu gibi, fiziksel işkence şeklinde de uygulanmıştır. Konuyla ilgili bazı önemli eserlerden müteşekkil literatür Engizisyon konusunda böyle bir imajın oluşmasına katkıda bulunmuştur. Edgar Poe'nin *Le puits et le pendule* (*Kuyular ve Sarkaç*) ve Villiers de L'Isle-Adam'ın *Le suplice de l'esperance* (*Umut İşkencesi*) isimli eserleri bunlardan bazılarıdır.

Ku-Klux-Klan mensupları gibi kapşun giyinmiş keşişler, ilâhî şeklinde dualar okumaktaydılar: Nazik bayanlar *auto da fe*'yi (Engizisyon Mahkemesinin yakma kararının uygulanması) görünce, yanmış beden kokusunu kendilerinden uzaklaştırmak için yelpaze kullanırlardı. Torquemada'nın gölge hayaletini veya Escurial'in mezara benzeyen salonlarında II. Philippe'in trajik görüntüsünden çok etkileniyorlardı. Kan dökücü İspanyol savaşıçıları Amerika'yı fethetmeye giderken Haç'a sığınarak ermişler gibi yerli halkı kılıçtan geçirmişlerdi. Bu ne kötü bir şeydir!

Engizisyonun İspanya'ya gelmezden önce her yerde yaygın hale gelmiş Avrupaî bir şiddetin tarihî bir fenomeni olduğu ne kadar bilin-

mektedir? Engizisyon Kurulu'nun bu tür bir şiddete yabancı olmakla birlikte bazen çağının en objektif kurumu olarak değerlendirildiği de malum değil midir?

İnsanlık haysiyeti ve özgürlükle ilgili sürekli gündemde duran böyle bir probleme el atmakta fayda var mıdır? İlerideki sayfaların, konunun anlaşılmasına katkıda bulunacağını umuyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM

ENGİZİSYONUN TARİHİ KÖKENİ

Engizisyonun başlangıç tarihini, en azından ona genel olarak *Engizisyon* isminin verildiği tarihi belirlemek zordur. Albigeoilar savaşından önce bu kavram piskoposlar tarafından yapılan muayyen bir baskıyı dile getiriyordu. Her piskoposluk içinde bir kilise mahkemesi bulunuyordu ve yüksek rütbeli papazlar kilisedeki ruhanî çevreyi denetliyor, heretikleri araştırıyor, şüpheli gördükleri heretik kimseleri de yargılayabiliyorlardı. Eğer ihtiyaç duyarlarsa lâik güçten de yardım istiyorlardı. Papa yine de mektuplar yoluyla veya konsüller yoluyla dolaylı olarak her işe karışırdı. Özellikle saatin gerekliliği üzerinde ısrar ederek genel düzen kurallarını belirler veya direktifler verirdi. Üçüncü Latran Konsülü'nde (1179) III. Alexandre, heretiklerin mallarına el koymayı ve kullanım haklarını kısıtlamayı emreden bir kararname yayınlamış ve büyük çatışmalara sebep olmuştur. Ayrıca kilise düşmanlarıyla savaşmak için resmî makamları tahrik ediyordu. Bununla birlikte Papa'nın (Saint-Pierre) diğer güçleri de unutmaması gerekiyordu, fakat piskoposların onurunu kırmaksızın iktidarlarının sınırlı olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu hususunu empoze etmek zordu. Özellikle Alman İmparatorluğunda prenslerin gücünü düşün-

mek gerekiyordu. Bunların çıkarları Roma'dakilerinkiyle genelde çatışıyordu. Kilise'yi tehdit eden tehlikeler ciddi idi. Katharizm'e başarılı bir şekilde karşı koymak için papalık diğer riskleri bu noktada küçümseyecektir. Engizisyonun yerleşmesi kuşkular, öfke ve korku krizleri gibi uzun bir sürecin ürünü olacaktır. Normal olarak önceki kararlardan doğan bu kurumun orijini 1229 Paris Antlaşmasından daha gerilere götürülmüştür.

Hristiyanlığın bir bölümünü bir kanser gibi kemirmekte olan yeni Maniheist doktrine karşı azgın savaş entrikasıyla ilgili bazı özel sahneleri burada belirlemeye çalışacağız.

12. asrın ikinci yarısında Avrupa'nın güney kısmında Katharların meydana getirdiği heretik mezhep propagandası Roma Kilisesi'ne muhalif gerçek bir Kilise kurmayı hedefler. Bu grup 1170'e doğru Toulouse yakınında Saint-Félix-de-Caraman'da, İstanbul'dan gelen ve Bulgar Bogomil taraftarı olarak ilan edilen Nicetas veya Niquinta isimli bir "piskopos"un inisiyatifiyle bir konsül düzenler¹.

Roma Kilisesi zorla mal elde etme konusunda sınırsız güce sahipti. Kilise tehlikeyi oldukça çabuk farkettiler.

"1119'da Toulouse'da yapılan bir engizisyon toplantısından itibaren yeni-Maniheist heretik mezhep mensupları aforoz edilmeye başlandı. Fakat farklı çevrelerde din adamları sınıfı (*clergé*) buna yumuşak bir şekilde karşı çıktı ve Katharizm'in yayılması yine de önlenemedi. 1145'de papalık tacını giyen III. Eugène, Languedoc'a *Clairvaux*'lu Aziz Bernard'ı gönderdi. Bir müddet sonra 1163'de Lyon'da Fransa kralı VII. Louis'nin isteği üzerine toplanan konsülde III. Alexandre senyörlere, heretiklerin tutuklanarak hapsedilmesini ve mallarına el konulmasını emretti. (VII. Louis, Fransa eyaletlerinde bulaşıcı bir hastalık gibi yayılan Maniheizm isimli heretik mezhebin tehlikelerine dikkat çekiyordu). 1184'de III. Lucius tarafından Vérone'de toplanan bir konsülde 4 Kasım'da ilan edilen bir *kararname (constitution)* hazırlandı. Bu kararnamede şu maddeler yer alır:

– Kontlar, baronlar ve diğer senyörler, aforoz cezası sırasında Kilise'ye silah yardımı yapacaklarına söz verecekler.

1. Bkz., F. Niel, *Albigois et Cathares*, "Que sais-je?" no 689.

– Vatandaşlar, heretik (dinden sapmış olan kimse) olduğundan şüphelendikleri herkesi piskoposa ihbar edeceklerine yemin edecekler.

– Piskoposların bizzat kendileri heretikleri yakalamak için yılda iki defa piskoposluğa ait köyleri ve şehirleri ziyaret edecekler.

– Heretik mezhep taraftarları rezil bir şekilde teşhir edilecek ve görevlerinden uzaklaştırılacak.

Bu kararname, piskoposlar kendilerini imanın korunması ile yükümlü gördükleri ölçüde *episkopal Engizisyon*'un başlangıcı olarak görülmelidir. Bu metinle Papa onlara, şüphelendikleri kişilerin heretik olup olmadığı konusunda bilgi edinmelerini emretmektedir.

1185'de III. Lucius'un ölümünden sonra 1198'de III. Innocent'in seçilmesine kadar Roma, *Kathare* tehlikesine etkili bir önlem almaksızın sadece üzölmekle yetindi.

1200'de Avignon'da toplanan bir konsöilde alınan karara göre her ruhanî çevrede bir rahip ve iki veya üç laikten meydana gelen bir komisyon oluşturulmuş, bu komisyon heretik mezhebe geçen, heretikleri destekleyen veya gizleyen kimseleri ihbar etmeye yeminle söz vermişlerdir. Bu, Papanın Sistersiyenlere düzenli olarak yardım göndermesi şeklinde düşünölmüştür. Nitekim Aziz Peder de: "Kutsal bir hayat kutsal bir düşünce ile birleşir" diye yazmıştır. 1203'de Papa kendi papalık elçileri olan Fontfroid manastırının Sistersiyen keşişleri Castelnau'lu Pierre ve Raul'e geniş yetkiler vermiştir. Ancak Castelnau'lu Pierre, Aziz-Peder'e bu işten yılmış olduğunu bildirmiştir. Aynı zamanda kendi bölümünün rahip yardımcısı Guzman'lı Dominique ile beraber olan Osm piskoposu Azevedo'lu Diego da Roma'ya gelmişti². III. Innocent onlardan Güney Fransa'ya gitmelerini ve heretiklerin ihtidası için misyoner Sistersiyenler'e yardım etmelerini emretti. 1206'da onlar Montpellier'de papalık elçisi Pierre de Bénévent ile görüştüler. Pierre de Bénévent onlardan Papanın direktiflerine itaat eden kimsenin, yani kendi temsilcilerinin "gitmekten korkmayarak, gösterişsiz bir elbise giyerek ve hızlı bir çalışma temposuyla" heretik-

2. Diego d'Azevedo ve Dominique, papadan Cumanlar'ı hristiyanlaştırmaya gitmelerine izin vermesini isterler. Bkz. M.S. Gillet, *Saint Dominique*, Flammarion, 1942 s. 56'dan 79'a kadar.

leri yanlış yoldan kurtarmaya çalışmalarını istedi. Tanrı'nın güzel konuşma kaabiliyeti nasip ettiği Diego d'Azevedo ve Dominique, yokluk içinde yaşayarak Langüedoc'un hristiyanlaştırılması için mücadele ettiler. Fransa'da bulunan Osma piskoposu birkaç ay sonra İspanya'ya döndü ve kısa bir süre sonra da orada öldü. Dominique ise bu mücadeleyi devam ettirdi.

Papa III. Honorius, vaizler sınıfından olan Aziz Dominique ve arkadaşlarını (yedi kişi) 1216'da kabul eder ve onları törenle konfirmasyon ayininden geçirir.

Diğer yandan Castelnau'lu Pierre mücadeleyi sürdürür, ancak Toulouse kontu VI. Raymond'un yardımına ulaşamadığı gibi, kont tarafından aforoz edilir. Bu karar Papanın 29 Mayıs 1207'de kontu gönderdiği bir mektupla onaylanır. 12 Ocak 1208'de papalık elçisi Rhône yoluyla Saint-Gilles'e geçmeye hazırlanır, ancak VI. Raymond'un izindeki bir şövalyenin mızrak darbesiyle öldürülür. III. Innocent, 17 Kasım 1207'de kral Philippe-Auguste'e ve tüm kuzey Fransa prenslerine heretiklerle savaşmalarını ve onları yakalamalarını isteyen mektuplar yazar ve Castelnau'lu Pierre'in öldürülmesine şiddetle tepki gösterir. Fransa kralına, senyörlere ve piskoposlara yeni bir mektup göndererek Toulouse kontunun aforozunu şu şekilde yeniler: "Bazı ipuçları, papalık elçimiz Castelnau'lu Pierre'yu Toulouse kontu VI. Raymond'un öldürttüğüne işaret etmektedir. Onu açıkça ölümle tehdit etmesi ve öldürülmesi için gayret göstermesi sebebiyle, biz de VI. Raymond VI'un aforozunu bir kere daha yeniliyoruz. Tüm katoliklere onun bedenini ele geçirme ve malını mülkünü işgal etme izni verilmiştir".

Bunun üzerine VI. Raymond boyun eğmek ve doğru yola gelmek zorunda kalır. Castelnau'lu Pierre'in katledildiği yerde kırbaçlanarak dövülür. Sonra Citeaux başpapazı Arnaud-Amalric'in toplamaya çalıştığı haçlı ordusuna katılır. Ordu 1209'da Rhône'u geçer, Temmuz ayında Béziers'i ele geçirir ve yağmalar. Şehrin tüm sakinleri kılıçtan geçirilir. Yaklaşık otuz bin kişi katledilir. Bu korkunç katliamdan son-

3. III. Innocent, Raymond VI'nın haklarını korudu. Simon de Monfort'un tepki göstermesine rağmen Toulouse ona bırakıldı.

ra Béziers Vikontu'nun toprakları Îlle-de-France'ın, Simon de Monfort isimli küçük soylular sınıfından bir senyöre verilir. Bu, haçlı seferlerinin Albigeoilara karşı üzücü bir sembolü olacaktır.

İlk düşünce, heretik mezhep olayını yok etmek idi; ancak hemen ardından meydana gelen ırkî rekabetler ve hanedanlık kavgaları öne çıkar. Böylece Ekim 1213'te meydana gelen kanlı Muret savaşından sonra Montpellier'de toplanan bir konsül, kazanan tarafın fethedilen ülkelerin sahibi olacağına açıklar. Haçlı ordusu ve şefleri tarafından korkutulan III. Innocent, bu kararı onaylamayı reddeder. Çok sonraları Kasım 1215'de yapılan 4. Lateran Konsülü boyunca Katharlara karşı alınması gereken yaptırımları düzenlemeye çalışır. III. Innocent, senyörlerin Saint-Siège tarafından aforoz tehdidi altında alınan kararları yerine getirmeye yemin ederek söz vermek zorunda olduklarını kesin bir ifade ile belirtir. Böylece heretikler sivil iktidara teslim edilmiş ve mallarına el konulmuş olacaktır. Ölüm cezasına herhangi bir telmihte bulunulmamaktadır.

Aziz-Peder işlenen acımasızlıkları bilmiyor değildi ve bazı prenslerin Albigeoiları yaktırmada hiç tereddüt etmediklerinin de farkındaydı. O baştan savma cezalar vermekten çekinirdi -ki orada suçsuzların sayısı suçlularınkinden daha büyüktü-. Daha sonra piskoposlar konseyinde Papa, Katharlardan alınan toprakların Kuzey fetihçilerin ellerinde kalmasını kabul etti³. Bir müddet sonra bir öfke kıvılcımı Languedoc'u ayağa kaldırdı. Yeniden başa mı dönülüyordu? III. Innocent, Konsülün açılışından önce Toulouse piskoposu Foulques tarafından desteklenen teklifi ortaya attı. Bu teklif hristiyanlığı her yere yaymak için bir Vaizler Sınıfı oluşturmak istiyordu. Papa yüksek rütbeli papazların muhalefetinden çekiniyordu. Çünkü onlar büyük bir konsül çalışması yapmadan böyle bir inisiyatifin kendisine verilmesini reddedebilirlerdi.

1216'da III. Honorius, III. Innocent'in yerine geçer ve hemen kendisini sayısız zorlukların içinde bulur. Albigeoilar savaşlarda inisiyatif ele geçirirler. Monfort'lu Simon 1218'de öldürülür. Aziz-Peder Fransa kralı Philippe-Auguste'e müdehele etmesi için ricada bulunur, ancak o Toulouse'yu zaptetmeyi başaramaz. Daha sonra Almanya'da II. Frédéric, Kasım 1220'de taç giyer. Bu kurnaz politikacı ve ele avu-

ca sığmaz hükümdar, Papalık'la anlaşır. İmparator 1220, 1224 ve 1227'de bir seri bildiri yayınlar ve heretik cereyana karşı mücadele inisiyatifini ele alır. Onun ne derece samimi bir hristiyan olduğu şüphelidir ancak III. Honorius ve halefi Grégoire IX, imparatorluk yasalarını tereddütsüz kabul ediyor gibi görünürler. IX. Grégoire aynı yıl içinde yani 1227'de Saint-Pierre'in tahtına çıkar ve Lombardie yargıçlarını Roma İmparatorluğu tarafından alınan kararlara uymaya davet eder. Oysa II. Frédéric, 1224'de şöyle bir açıklama yapmıştı: "Her kim ki kendi piskoposluğunun piskoposu tarafından heretik olduğu açıkça ortaya çıkarılırsa, o bölgenin lâik yetkilileri tarafından bu piskoposun isteği üzerine yakalanır, suçluların yakılması için meydana getirilen odunluğa atılır".

Bu karar, "yakarak ölüm cezası"nın verildiğini ispatlayan bir açıklamadır. Papa III. Innocent böyle bir uygulamayı reddetmiştir.

IX. Grégoire, görevinin ilk yıllarında kurnaz davranmak zorunda kalmıştı, zira İmparator, merkezî İtalya'nın büyük bir kısmını elinde bulunduruyordu ve Sicilya krallığının da sahibiydi. Heretiklerin önemli mallarına el konuluyordu. Ancak IX. Grégoire'in endüljansı kısa süreli oldu, çünkü o, 1227 senesinin sonunda II. Frederic tarafından aforoz edildi. Bu karar papanın, Kilise'yi hep öne çıkarma çabası içerisinde olduğunu göstermektedir. II. Frederic, Katharizm'in zorla önlenmesi için papalığın bu sürekli tehlike ile doğrudan meşgul olmak zorunda olduğuna ve yüksek rütbeli papazların veya prenslerin çalışmalarıyla artık yetinmemesi gerektiğine inanmaktadır.

Mücadelenin zamanı gelmişti, zira Güney Fransa zenginlik kaynaklarının başında geliyordu ve VII. Raymond hep Roma ile uzlaşmaya çalışarak Louis VIII'i boyun eğdirtmek istiyordu. 12 Nisan 1229'da Toulouse kontu Kastilya'lı Blanche ve papanın elçisi kardinal Saint-Ange'lı Romain arasında bir anlaşma imzalandı. VII. Raymond bununla birlikte krala, Kilise'ye bağlı kalmaya ve ülkesindeki Katharları yakalamaya söz vermişti. Kont tekrar Toulouse'a geldiğinden itibaren Romain de Saint-Ange orada VII. Raymond'nin ve soylulardan büyük bir topluluğun önünde acele bir şekilde bir konsül topladı. Papanın elçisi heretikleri araştırmak ve cezalandırmak için detaylı bir yönetmelik hazırladı. Kasım 1229'da açıklanan ve

Albigeoilar'ı zorla bastırmak için tespit edilmiş olan talimatları düzenleyen bu yönetmelik Engizisyon Mahkemeleri tarafından izlenen prosedürün esas temeli olarak düşünülmüştür. Konsülde şu kararlar alınmıştır:

– Her ruhanî çevrede bir rahip ve iki ya da üç laikden oluşan bir komisyon kurulacak. Bu komisyon tüm gizli yerleri araştırarak, tespit ettikleri her heretiği (katolik anlayıştan uzaklaşmış kişi) piskoposa ve bölgenin senyörüne tanıtacak ve ihbar edecek.

– Senyörler heretikleri araştırmak zorundadırlar. Dikkatsiz görevlilere ve bir sapığa yardım eden her vatandaşa cezalar kesin olarak bildirilecek.

– Heretikler her yerde aranacak ve mahallî kiliseler de bu araştırmaya katılmak zorunda olacaklar.

– Konsül, bölge piskoposunun veya Kilise'nin başka bir görevlisinin bu yönde bir hükmü olmadıkça suçsuzun suçlu gibi cezalandırılmamasını ve heretik gibi mahkum edilmemesini emretmektedir.

IX. Grégoire, bu tür talimatlar veriyor ve yönetmelikler çıkarıyordu. İman problemleri özellikle piskoposluk görevlilerini ve onun kendi temsilcilerini ilgilendiriyordu. Bu isteği göstermek için Papa, Şubat 1231'de heretiklere karşı bir teşekkül meydana getirdiğini kendi çevresine ilan etti. Burada o, Kilise'nin heretikleri mahkum etmeye özel hakkının olduğunu onayladı. Buna göre “sadece Kilise tarafından mahkum edilen kimseler -*Damnati Per Ecclesiam*- lâik güçlere teslim edilecek veya başka cezalara uğrayacaklardı”. Diğer yandan o, iman birliğine geri dönmek isteyecek olan sanıkların ölümlerine kadar tevbe etmek için tutuklu kalacaklarını ilan etti. Şubat 1231'de Roma senatörü Annibaldo bazı Katharların davalarının ilk soruşturmasını yaptı ve aynı zamanda *heretiklere karşı bir statü* açıkladı. Burada ilk olarak *inquisitor* şeklinde kullanılan latince kelime “soruşturma yapan kimse” anlamında değil “engizisyoncu” anlamında kullanılmıştır. Senatör, heretiklerin tüm mallarına el konulacağını ve evlerinin yıkılacağını ilan etti. Bunları ele vermeyenler 20 İtalyan lireti para cezası ile cezalandırılacak ve eğer bunu ödemezlerse sürgüne gönderileceklerdi. İlave bir cümleye göre ise, sorumluluk altına giren her senatör bu yönetmeliğe uyacağına yeminle söz vermek zorundaydı. Aksi tak-

dirde para cezasına çarptırılacak ve yüksek görevlere hiç bir zaman gelemeyecekti.

Papa IX. Grégoire'ın teşekkülü ve senatör Annibaldo'nun yönetmeliği "*Saint-Siège'in tüzükleri*" diye isimlendirilmiştir. Papanın istediği kurullarla gelişmeyen bu tüzükler her piskoposa gönderilmiştir. O, eğer uzun bir savaş olursa papalığı korumak için kendisine bağlı bir ordunun olması gerektiği kanaatindedir. Engizisyon görevinin de kendilerine bırakılacağı bir Vaiz Kardeşler sınıfı seçmiştir.

III. Honorius, 22 Kasım 1216'da bir yazı ile Vaizleri tanır ve koruması altına alır. Aziz Dominique'e hitaben şöyle yazar: "Senin Tarikatının kardeşleri "iman önderleri" ve dünyanın gerçek ışıkları olmalı. Senin Tarikatını destekliyoruz ve onu idaremiz altına alıyoruz".

1221'de açıklanan bir karara göre Vaiz Kardeşler, Kilise Reformuna kadar sapık mezhep hareketlerini önlemek için yetiştirilip hazırlanmış olacaktır. Ayrıca kendi yeğeni Papa Grégoire IX onlara bir çağrı yapar. 8 Şubat 1232'de *Ille humani generis* isimli bir papalık yazısında Aziz-Peder piskoposlara hitaben şöyle yazar: "Vaiz kardeşleri Fransa ve komşu eyaletlerdeki heretikler üzerine göndermeye karar verdik. Sizden onları dostça kabul etmenizi, iyi davranmanızı ve onlara yardım etmenizi rica ediyoruz".

IX. Gregorie, "iman faaliyeti'nde Dominikenlere güveniyordu. Daha sonra onları Fransiskanlarla birleştirecektir. Aynı yıl Aziz-Peder Besançon Dominkenlerini baş rahipler olarak tayin etti: Gautier ve arkadaşı Robert, Bourgogne kontluğunun engizisyoncuları oldular. 13 Nisan 1233'de Vaizler tüm Fransa'da heretikleri takibata almakla görevlendirilmiştir. 21 Ağustos 1235'de Papa, Longuedoc'un dışında krallığın genel engizisyoncusu olarak tanınır. F. Robert ise Bougre diye lakaplandırılır, çünkü onun bizzat kendisi kathar idi.

Saint-Siège, cezalandırma görevini Dilencilere bırakmıştı. Sadece Papanın otoritesine boyun eğmiş olanlar yerel etkilerden bağımsız idiler. Misyonerler piskoposlara hesap vermezler, kararları Aziz-Peder tarafından bozulmaz ve değiştirilmezdi. IX. Grégoire, rahipler sınıfının halk ile dar bir ilişki içerisinde olduğunu ve piskoposların bizzat kendilerinin önemli şahıslarla ters düşme kaygısıyla bu işe el atma konusunda tereddütlü davrandıklarını biliyordu. Bununla birlikte o, bu

tür risklerden de kaçınmak istiyordu. Piskoposluk mahkemeleri her zaman yetkili değildi. Sertlik veya endülüjans eyaletlere göre değişirdi. Dominikenler ve Fransiskanlar bu göreve hazırlanmışlardı ve hayranlık uyandırmak için vaaz faaliyetlerine katılıyorlardı.

Heretik cereyanı önlemek, rahipler sınıfının kararlarına uymak zorunda olan prenslerin değil, Kilise'nin göreviydi. Papa, özel çıkarlarını dinî çıkarlarıyla karıştıran senyörleri ziyaret ederdi. Ancak piskoposlar gibi diğer önemli kişiler onların gücüne sınırlama getirmişlerdir. Şubat 1232 kararı oybirliği ile alınmamıştı. Burada huysuz bir ruhun kanıtı olan kötü mizacın tezahürleri vardır. 1234'de Sens piskoposu engizisyoncular tayin etmeyi reddeder ve piskoposluğun bütün sorumluluğunu korumada yasal hakkını doğrular. Narbonne piskoposu kendi modelini takip eder ve bazı eyalet konsüllerinde piskoposlar engizisyon mahkemelerine karşı derin bir güvensizlik beslerler. Bu piskoposlar kanuni hak veya prosedür unsurlarını belirterek onların gücünü azaltmaya çalışırlar. Bu tür reaksiyonlar genellikle doğrulanırdı, zira bazı hakimlerin sınırsız gücü ve bazen onların safıllıkları kendi piskoposluklarını tanıyan yüksek rütbeli papazları azdırıyordu. Bunlar ayaklanmaya hazır halkın öfkelenmesine sebep oluyordu. Engizisyoncular genellikle düşmanlık veya kin ile karşılaşır-lardı. Heretikleri yakalamak için ruhanî büyüklerin desteği gerekiyordu. Fransa'da Toulouse kontunun bekienmedik boyun eğmesinden yani 1232'den itibaren IX. Grégoire kararları yürürlüğe girdi. Aziz-Louis Dilenciler sınıfına destek verme konusunda güven vermiş-ti. Papa, II. Frédéric'in yardımını elde etmek zorundaydı. O, özellikle Sicilya'da heretikleri takibata alan ve papalık misyonerleri hesabına otoritesini kuvvetle kullanmaktan tereddüt etmeyen imparatora ait tüm hakları reddedemiyordu. O, mahkum olan heretiğin, sapık mezhep olayı yüzünden değil, işkence veya ölüm cezası sebebiyle lâik mahkemeye tabi tutulmuş olabileceğini anlamış oldu. Bu karar, bir Kilise mahkemesi tarafından mahkum edilen suçluların imparatorluk adına yakılmış olacağını açıklayan II. Frédéric tarafından yapılan kanunlara uygunluk arz ediyordu.

Engizisyon, üzerinde enine boyuna düşünülmüş bir kuruluş değildi; bu yüzden yerleşmesi uzun zaman almıştır. Çok yavaş bir ge-

lişimin sonucu olan engizisyon sayısız zorlamalara tabi olmak zorunda kalmıştır. Papalık, faktörlerin çok fazla olduğunu hesaba katmadan ve ilk saldırıyı yapmazdan önce, şartlara göre hareket etmek zorundaydı.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA'DA ENGİZİSYON

Neredeyse tüm Avrupa'da yerleşmiş olan keşişler engizisyonu, İngiltere'de sertlik politikası gütmeyi gerektirmemiştir. II. Henri Plantagenet, Manche dışındaki mülteci katarları hapsetmiş ve Oxford'da 1166'da onları yasadışı ilan etmiştir. İngiltere, tamamen kökleşmemiş olan sapık mezhep hareketi mensuplarını dağınıklıktan kurtarmış olacaktır. Bu dönemde en önemli olay Kral ve Cantorbéry piskoposu Thomas Becket arasında meydana gelen zorlu çatışmadır.

Bu olay, sivil iktidar karşısında Roma'nın karşılaştığı zorluklara işaret eden önemli bir örnektir. Hükümdarlar Saint-Siège'e ancak çıkar sağlayabilecekleri politikaları ölçüsünde yardım eden bir bağlılık sergiliyorlar, şahsî öğ almak veya topraklarını genişletmek için heretiklere karşı haçlı seferlerinden yararlanıyorlar, Papa'nın otoritesine ve sert reaksiyonlarına rağmen güçlü prenlere cesaretle meydan okuyorlardı.

I. İTALYA'DA ENGİZİSYON

Kathar heretik cereyanı onbirinci yüzyılın ilk yarısından itibaren Milan piskoposu Heribert'e rağmen Lombardie'de yerleşir. Bu cere-

yan Brescia'lı Arnaud'un güçlü kişiliği ve hitabet yetenekleri sayesinde istisnâ bir önem kazanır. Heretikler *Patarinler* ismiyle tanınıyorlardı. 1146'da halkın yardımıyla Brescia piskoposunu yakalamak ve kendi ülkelerinde Papa'ya saldırmak suretiyle güçlerini ortaya çıkarırlar. İmparator taraftarı burjuvazi, Brescia'lı Arnaud'ın sosyal ve politik teorileri içinde Papa III. Eugene'e karşı heretikleri destekleyen bir unsur görüyordu. Papa, sarayın ve kardinallerin yağmalanmış saraylarının bulunduğu Roma'yı terkeder. Zira patarinler Kilise'ye ait tüm malları reddediyorlar ve toprak sahibi yüksek rütbeli rahiplerin şeytan gibi adam olmaktan geri kalmadıklarını savunuyorlardı. III. Eugene, bir çok çatışmadan sonra Sicilyalı Roger'in yardımlarıyla şehri ele geçirir. Fakat isyancılara karşı süregelen savaşlardan usanan Aziz-Peder Paris'ten sonra Pies'e çekilir. Arnaud yakalanır ve 1155 yılında Roma'da boynu vurulur, cesedi yakılır ve külleri Libre'e atılır.

Heretik hareket Monfortlu Simon'un silahlı kuvvetleri önünde Languedoc'tan kaçıp İtalya'nın kuzeyine sığınan Albigeoiler tarafından ilk defa destekleniyordu. III. Honorius, 1224'den itibaren piskoposları takibata almalarını emrederek Patarinlerin gücüne karşı koymak istedi. 1228'de Lombardie'deki Saint-Siège'in papalık elçisi Geoffori, Milan ve çevre köylerdeki heretikleri yakalattır. Catan'da 1224'de II. Frederic tarafından ilan edilen, ancak Lombardiyeli Patarinlere gönderilen karara göre heretiklere ait mallara el konulacak ve evleri yıkılacaktır. Onlara yardıma gelenler 25 frankdan 100 franka varan para cezasına çarptırılacaklardır. Suçluların öldürülmesini isteyen zorunlu yasaların uygulanmasını kilise mahkemesi sivil otoriteye bırakıyordu. Ziyaretleri dinî olmaktan daha çok politik olan II. Frederic, heretik harekette kutsalla alay etme (*lèse-majesté*) suçu olduğunu, bunun da ölüm cezasını gerektirdiğini düşünür. Yetkilerinden kaygı duymaksızın suçluları araştırma konusunda laik görevlilere güvenmekte tereddüt etmezler. Geoffori on iki üyeli bir engizisyon komisyonu meydana getirme görüşünü öne sürer, ancak Sicilya'da baştan savma bilgilerden sakınmak için bu komisyona Dilenciler sınıfından dört keşiş de ilave eder. Lombardie baş yargıcı 1229'da bu Milanlı müesseseyi uygulamaya koymaya karar verir, ancak bu müessese hemen yürürlüğe konularak faaliyete geçirilmez. Gerçekten de IX. Grégoire, 1231'den itibaren kaygısını belirtir ve Milan piskoposundan

Saint-Siège kararlarını hızlandırarak uygulamaya geçirmesini ister. 1232'de dominiken Albéric'i Lombardie'ye engizisyoncu olarak tayin eder. Orada çok şiddetli bir baskı uygulamaya başlar ve baş yargıç bazı Katharları yakacağına yeminle söz verir. Bergama'da Brescia piskoposu Guala Ronia ve engizisyoncu Albéric gibi vaiz kardeşler öfkelelerini Mandello isminde, bir Milan şehrinin başında bulunan Gibelinlerden (imparatorluk taraftarı) çıkarırlar. Bu insanlar aforoza uğrar ve görevlerini bırakmak zorunda kalırlar. Papa ise heretiklerin suç ortağı olan tüm Bergama sakinlerine ait cezayı artırdığını ilan eder. Kilise'ye ait mal sahibi olma ve yüksek devlet memurluğu imkânlarını onların ellerinden alır.

Baskının uygulanması her zaman kolay olmuyordu, zira soylular genellikle buna direniyorlardı. Halkın bazı unsurlarına dayanarak kalabalıkları kışkırtmayı sürdürüyorlardı. Papa, baş yargıç Lantelmo'ya karşı koymak için Crémone'lu Ronald isimli bir dominiken gönderir. Topluluk tarafından bu vaiz kardeş askerlerin içine atılır, askerler onu yaralarlar ve arkadaşlarından birini de öldürürler. Tutuklu olan Lantelmo himaye altında özgürlüğünü elde eder ve bu eskisi gibi onun heretiklerle görüşmesini engellemez. Bazı güçlü şehirler bir dış otoriteyi çok zor kabulleniyordu. Yüz bin kişilik Florance şehrinde durum böyleydi. Orada Philippe Paternon'nun yönetimi altında bulunan Patarinler çok kalabalıktı. 1228'de IX. Grégoire et yemeyi kabul eden doğu itikatlarını ispatlamak için çok sıkıntı çekmeksizin yanlış düşüncelerinden dönmüş olan bir çok Katharı tutuklatır. 1231'de, dominiken Aldobrandino Cavalcante, Florance engizisyoncusu olarak tayin edilir. O, Saint-Siège kararlarını uygulamayı denemek ister, ancak şehrin soylu aileleri tarafından himaye edilen ve barındırılan fanatik dindarlara engel olmayı başaramaz. Vicence'li Jean iki defa Bologne'a onun yardımına çağrılır, ancak hiçbir kimse Patarinleri dışarı atamaz. 1233'de ise Trévis'e de altmış kişi yakılır. Florance bu tür heretik hareketten hoşlanır.

Dilenci kardeş Jean de Vicence, Veron dükü olur, savaş serttir. Roma'da ve eyaletlerde özel müeyyideler içeren kararlar açıklamış olmasına rağmen Papa 1231'de ve 1236'da olmak üzere iki defa Roma'yı terketmek zorunda kalır. Engizisyonculara karşı düşmanlık aşı-

kâr hale gelir. Yerel güçleri ve her sitenin bağımsızlık isteğini de sürekli olarak hesaba katmak gerekir. Kilise'nin bazı düşmanlarının da önemli bir güç olduğu bir gerçektir. Romano'lu Ezzelin, Vérone, Padone, Vicence, Trente, Brescia vs. yerlere sahip olur ve hiçbir sonuç almadan aforoz edilir. Milan engizisyoncusu Vérone'lu Pierre de 29 Nisan 1245'de Milan heretikleri tarafından kiralanan Carino¹ isimli bir katil tarafından bıçak darbesiyle katledilir. Tutuklanıp hapse atılan bu katil, Aziz-Peder'in istememesine rağmen podestat (*yürütme ve yargı güçlerini elinde bulunduran en yüksek görevli*) tarafından serbest bırakılır. 1279'da Parme'de biri soylu aileden, diğeri ise hancının karısı iki kişi engizisyon kararıyla yakılır, halk dominikenlere karşı ayaklanır, manastıra saldırır, manastırdaki kardeşlerden birini öldürürler, bir çoğunu da yaralarlar. Papa şehre yasak getirir fakat direnme ile karşılaşır. Keşişler iktidarın Parme'ye tekrar gelmesini sekiz sene beklemek zorunda kalırlar.

Kilise 1260'dan itibaren Plaisance'de kurulmuş Kutsal Ruh Toplumuna (*Société du Saint-Esprit*) benzer kalabalık bir ordu meydana getirmek zorunda kalır. Bologne, Parme Regis senyörlerinin desteği ile engizisyona direnen şehirleri zaptetmekle yükümlü bir birlik kurmayı başarır. Bu şekilde 1273'te zaptedilen Sermione'de bulunan bir Kathar piskopos ve şehrin iki yüz Patarini (sapık mezhep mensubu katarlar) beş sene sonra yakılır.

Yüksek rütbeli papazlar Dominikenlerin enerjisini istemelerine rağmen Kilise suç ortaklarına karşı ve heretik hareket oyununu kurgulayan özel politik çıkarları ortadan kaldırmak için bir kere daha kuvvete başvurmak zorunda kalır.

II. FRANSA'DA ENGİZİSYON

IX. Grégoire, 13 Nisan 1233'de Fransız din adamları sınıfına dominiken engizisyoncuların yakın geçmişi hakkında bilgi verir. Bougre

1. Carino daha sonra Forli'de bir dominiken manastırına girer ve 1293'de orada ölür.

lakabıyla tanınan F. Robert, Ağustos 1235'de Languedoc dışında Fransa'nın genel engizisyoncusu tayin edilir. F. Robert bu terfiden önce Bourgogne'daki Katharları ele geçirmeye çalışmıştı. Fanatik bir katolik ve aynı zamanda mezhebin doktoru olan bu zât, gizlenmiş tüm insanları ve kendini saklayan heretikleri ortaya çıkarmakla meşguldü. Bu korkunç kişi 1233'de Charite'de ilk suçluların yakılmasını sağlar. Fakat 1234'de papaya başvuran Sens ve Reims piskoposları ile karşı karşıya gelir. Papa, dominikenlerin isteğine uyararak ona görevlerini bırakmasını emreder. Bu esnada Aziz-Peder Dilencilerin piskoposlarla uzlaşmaya girmelerini ve Saint-Siége kararlarına uymaları gerektiğini belirtir. O ayrıca engizisyonculara piskoposların görüşlerini aldıktan sonra bunları ihtiyatla yerine getirmelerini tavsiye eder. Papanın yakınında bulunan Sens ve Reims piskoposlarının tereddüdüne rağmen bu iki piskoposlukta F. Robert 1235'den itibaren özel misyona gönderilmiştir. O özellikle Fransa'da Champagne bölgesinde yerleşmiş olan Kathar topluluklarına karşı acımasız bir baskı uygular. 1239 yılının başında elli heretiği diri diri yakar veya canlı olarak toprağa gömer. 13 Mayıs 1239'da Mont-Wimer'de 187 kişiyi yanan odun yığınlarının içine attırır. Bunca şiddet normal mahkemelerin muhalefetine sebep olur ve aralarında açıkça bir çatışma patlak verir.

Uzun bir prosedürden sonra Aziz-Peder 1239'da Benediktin Matthieu Paris hakkında bir soruşturma açılmasını emreder. Ortaya çıkarılan yolsuzluklar ve yanlışlar sonucu Robert le Bougre görevlerinden el çektirilir ve müebbed hapse mahkum edilir. Bu ceza Fransa'nın kuzeyinde piskoposluk mahkemelerine yer bırakmak için monastik (keşişlere ait) engizisyonu bir müddet önler.

IX. Grégoire Güney Fransa'da, heretik hareketin takibatı işini Toulouse dominikenlerine emanet eder. Bölge başkanı aziz Dominique'in öğrencilerinden biri olan Pierre Cella veya Seila ve Montpelli-er orijinli F. Guillaume Arnaud'u tayin eder. Daha sonra Arnaud Catala, Vienne papalık elçisi piskopos tarafından onlara yardımcı olarak atanır. Birisi 1233'de Béziers'de Tournai piskoposu tarafından başkanlık edilen, diğeri ise 1234'de Arles'te gerçekleştirilen iki konsül yüksek rütbeli papazlara Albigeoileri takibatta tutmak zorunda olduklarını hatırlatır. Dominikenler bu işi üzerlerine alırlar. Cezalar daha da

ağırlaşır. Sorunların ciddiliği ve kararlardaki merhametsizlik bu cezaları daha da korkunç hale getirir. Cahors'a gelen engizisyoncular hükümlerini verirler, mahkum olanları bir toprak kalbura koyup bir beygire sürükleterek şehri dolaştırır, sonra da yakarlardı. Moissac'da odunluğa atılarak yakılma şeklinde 210 heretiğin cezalandırılması gerçek bir terörü provoke etmiştir. Toulouse'da daha önce ölmüş olan katharları mezarlarından çıkarıp yeniden yargılamışlardır. Konsüller (iki devlet başkanından her biri) VII. Raymond'ye çağrıda bulunmuş ve kont, engizisyonculardan bu tür cezalandırmalardan vazgeçmelerini istemiştir. Bu istek reddedilmiştir. Mahkemeler cezalandırmaları sürdürmüş ve yaşayanlara karşı bir çok yargılamalar gerçekleştirilmiştir. Tutsakların çoğu Montségur'e sığınmak için Toulouse'dan kaçarlardı. Guillaume Arnaud, suç ortaklığı ile suçladığı şehrin oniki önemli şahsiyetini ihbar eder ve yakalanmasını ister. Halk tarafından desteklenen VII. Raymond, Dominikenleri capitoullerin önünde Toulouse manastırından kovar. İsyanlar tutukluların özgürlüklerine kavuşmasını sağlar. Kurtuba'da halk ayaklanması sonucunda iki engizisyoncu hayatını kaybeder. Guillaume Arnaud, Kontu aforoz eder, konsüller ve papanın elçisi kararı onaylar. IX. Grégoire, Fransa kralına çağrıda bulunur, VII. Raymond ise ona hitap eder. Aziz Louis'in hakemliği işe yarar. Papa arabulcu görünür ve engizisyoncuları kınamaz, ancak çok sövülüp sayılarak eleştirilen aforoz kararlarını kaldırır. Dominikenlerden daha dengeli hareket etmelerini ister. Güney Fransa'daki monastik engizisyona bir müddet ara verilir. Nisan 1241'de IX. Grégoire'ın anı ölümünden itibaren Dominikenler bir müddet günah çıkarma ve tevbe ayinleriyle meşgul olurlar, daha sonra yeniden faaliyete geçerler. Geçmişini unutup yeniden sert davranışlarda bulunmaya başlarlar. Lavaur'da bir grup Kathar, odun yığını içinde yakılarak cezalandırılır. Sınırlar kızıdır, şahsî bir kin VII. Raymond'yi Guillaume Arnaud'a muhalif hale getirir. Mayıs 1242'de on bir arkadaşıyla beraber Toulouse kontluğunda Avignonet'e yerleşir. Montségur şövalyelerinin başında bulunan Pierre-Roger de Mirepoix'e çağrıda bulunulur ve gerçek bir tuzak kurarak küçük bir kalabalığı katleder. Anı sonuçlanan bazı olaylar sonunda bir kere daha aforoz edilen VII. Raymond, Kral Aziz Louis'ten affını ister. Krallığa ait kalabalık bir grup 1243'te Albiguaların müstahkem mevki ve her za-

man sığınak yerleri olan Montsegur'u kuşatırlar. Burası 1244'de teslim olur; iki yüz fanatik dindar, inançlarından vazgeçme isteğini reddeder -onlara bu imkânı kapitülasyon şartları veriyordu-, Montsegur surlarının dibinde bir kale duvarı içinde toplanırlar ve orada ateş yakarlar. Katarizm'in bu mabedinin düşüşü Languedoclu heretik hareket için ortaya çıkan en korkunç sonuç olarak kabul edilir.

III. İSPANYA'DA ENGİZİSYON

İspanyollara ait çeşitli eyaletlerin kralları enerjilerini genellikle veraset, prestij veya sınır problemleri ile ilgili tartışmalarda harcamışlardır. Onlar ayrıca bazen uzlaşma, bazen ittifak ve bazen de İspanyol ülkesinin özgürlüğünü sağlayan şiddetli sızgıramalara yol açan, bir duraklayıp bir alevlenen uzun bir Yeniden Fetih (*Reconquête*) macerasına girişmişlerdir. II. Pierre d'Aragon, ünlü Las Navas de Tolosa Savaşı (1212) boyunca Almohadelara (Muvahhidîlere) galip gelmek için kendi kuvvetlerini Kastilya'lı VIII. Alphonse ve Naverre'li VII. Sunche kuvvetleriyle birleştirir. Babası Aragon'u ve Catalogne'una yanına alan II. Pierre, Albigeoilerin temsilcilerini tehdit etmekle uğraşır. Papa III. Innocent tarafından ona Roma'da taç giydirilir. Papa ona bağımlı olduğunu ifade ederek ve ağır bir vergi ödemeyi kabul ederek kralla dostluk kurmaya çalışır.

Aragon'lu II. Alphonse, kilise düşmanlarına karşı ilan etmiş olduğu fermanı kralın 1197'de tekrarladığını önceden açıklar.

Grégoire de Saint-Ange tarafından sıkıştırılan Alphonso II, heretikleri yasa dışı ilan eder ve topraklarından sürer. Onun oğlu 1197'de başka cezalar da ilâve eder ve öyle görünüyor ki 22 Mart 1198 Pazar günü Passion'dan önce yanlış yollardan dönmeyenlere ilk olarak ateşte yakma cezası uygulanacağından söz eder. Bu cezanın hemen uygulandığı bilinmektedir, zira böylesi tedbirlere rağmen huzursuzluk içine düşmüş veya Arnaud Almaric kuvvetleri önünden kaçan fanatik dindarlar Aragon'a sığınmaya çalışmışlardır. Bunlar Languedoc olaylarını çok yakından takip eden kralın davranışı sayesinde cesaretlenmişlerdir. Kral politikasının en önemli noktalarını Güney Fransa'daki

Aragoncu hemegonyaya hasretmiş ve 1203'de itibaren Castelnau'lu Pierre tarafından Cărcassonne'de gerçekleştirilen bir konferansa iştirak etmiştir. Daha sonra 1209'da ise, Simon de Monfort tarafından kuşatılmış şehir ile ilgili önemli bir kapitülasyon elde etmiştir. Vikontluk görevinde bulunan Raymond Roger, II. Pierre'e çok bağlıydı. Carcassonne teslim olup, Raymond Roger de Ekim 1209'da ölünce Simon de Monfort vikont ünvanı alır. Bunca ihtiras II. Pierre'i, Toulouse kontunun kayınbiraderi ve Papanın bizzat kendisiyle uğraşmaya bırakmaz. Muret şatosunu zapteden haçlılar, adamlarına yardıma gelmeye karar veren Aragon ve VI. Raymond, III. Innocent tarafından cesaretlendirilir. Üç gün süren müzakerelerden sonra 12 Ekim 1213'de şehrin duvar diplerinde savaş başlar. Savaş sonunda bozguna uğrayan II. Pierre ölür ve Raymond VI kaçır. Kral Aragon'un oğlu ise Simon de Monfort'un eline geçer. Monfort'lu Simon, mağlupların istimlakına karşı çıkan Aziz-Peder'in müdahalesinden sonra onu Bénévent'li Pierre'in elçiliğine görevlendirir. Bu çocuk sonraları fatihliğiyle tanınan I. Jaime olacaktır.

1218'de on iki yaşında tahta çıkan bu çocuk, küçük yaşındayken bir soylular konseyinden yardım alır. 1226'dan itibaren piskoposlar ve Kral birçok sapığın Aragon'a gelmesinden, sürekli çoğalmalarından, taraftarlarının artmasından ve Saint-Ange'in kardinalin isteği üzerine 1198 fermanlarının yürürlüğe girmesinden huzursuz olurlar. Bunlar Kathar istilasına engel olmak için Roussillon ve Cerdagne kontlarından önemli bir yardım sözü alırlar. Çok seneler sonra dominiken Raymond de Penafort konseylerinde engizisyonu krallığa yerleştirme kararı alınır. Ancak bu kararların hiçbir önemi yok gibidir, çünkü papa IX. Grégoire 1332'de Tarragone piskoposunun yakınında resmî kişiler tarafından ortaya konulmuş olan çabanın azlığından yakınıdır. Kral I. Jaime Şubat 1233'ten itibaren bir ferman yayınlar, heretikleri araştırmak için gerekli olan vasıtaları belirtir ve bir piskopos görevlendirir. Bu piskopos yanına iki ya da üç laik yardımcı olarak heretikleri yakalama işine girer. Papa 26 Mayıs 1232'de yayınladığı bir bültenle Tarragone piskoposunu engizisyon mahkemelerini kurmakla görevlendirir, ancak IX. Grégoire onu, krallığın fermanı ile ilgili bilgi kendisine ulaştıktan sonra onaylar. O, bu episkopal engizisyona dominiken keşişlerin yardımını da ekler. Tarragone piskoposu Esparaco

Barca öldükten sonra yerine geçen Guillaume Montgrin'e 1235'de Aziz-Peder, 1230'dan itibaren Saint-Siége kilise hühukçusu Penafort'lu R. tarafından kaleme alınan bir engizisyon prosedürü yasası ulaştırır. Papa aynı zamanda eyalete ait tüm dinî manastırların genel bir engizisyondan geçirilmesini emreder. Zira heretik hareket oralara da sızmaya başlamıştır. Bununla birlikte Aragon engizisyonu coskusuz ve isteksizdir. IX. Grégoire, Şubat 1238'de yazdığı bir mektupla Huesca piskoposunu krala görevlerini yeniden hatırlatması için bir kez daha görevlendirir. Saint-Siége tarafından belirlenmiş statülere göre Katharları takibat altında bulundurmak gerekiyordu. Burada bir reaksiyon olur ve heretiklikle suçlanan Roussillon Kontu, I. Jaime tarafından hapsedilir. Sonra onu Papa ile barıştırmak ister. Valence'in fethine katılma şartıyla uzlaşma sağlanır. Roussillon Kontu Robert'in hapisanesi bir sığınak görünümündeydi. Bununla birlikte Foix kontluğuna bağlı Castelbon vikontluğunda Tarrugone piskoposunun Dominikenlerin yardımıyla gerçekleştirdiği engizisyon çok sert olmuştur. Guillaume de Montgrin 50 kadar heretiği çeşitli cezalarla mahkum etmiş ve 18 cesedi mezarlarından çıkararak kuru kemiklerini yakmıştır. Foix kontu hapsedilmiş, affedilmesini istemesine rağmen aforoz edilmiştir.

İspanya'nın kalan yerlerinde Katharların takibi hemen hemen görülmez.

1236'da III. Ferdinand zamanında bunlar arasında da bazı tutuklamalar olmuştur. Kralın emriyle kızgın demirle dağlananlar olmuş, ancak onlar yanlış yoldan vazgeçtiklerini beyan ettikten sonra papalığın kararıyla Palencia piskoposu tarafından serbest bırakılmışlardır. 1238'de Aziz-Peder dominiken Leodegaria'lı Pierre'i, Nevarre'de engizisyonu organize etmekle görevlendirir. Kral X. Alphonse Le Sage 1255'e ait *Fuero real*'inde ve tam olarak 1276'ya doğru biten *Las siete partidas*'da, IX. Grégoire tarafından belirlenmiş olan statülerin bazı noktalarını ortaya koyar. Buna göre, heretikler önce içinde buldukları anlayıştan vazgeçirilmeye çalışılacak ve direnenleri hemen cellada ihbar edilmeyecektir. Mahkumlar mallarını, tüm saygınlıklarını ve yüksek devlet memurluklarını kaybedecekler. Benzer bir karar ile 1290'da nüfusu beş yüz binden fazla olduğu söylenen Yahudiler² ta-

rafından ele geçirilen sosyal statüye karşı etkili bir ordu oluşturulacak. Bu problem ve Magriplilerin (Maures) din değiştirmesi problemi İspanya için Kathar tehlikesine göre daha ciddi bir olaydır.

IV. ALMANYA'DA ENGİSİZYON

On ikinci yüzyılın başından itibaren heretik mezheplerle ilgili ateş ocakları Hollanda'da Fransız ve Belçika bölgelerinde (*Flandres*) ve Almanya'da hızla çoğalır. Utrecht piskoposluğunda Tanchelin yeni-maniheist doktrinlerle ilgili vaaz etmeye başlar ve çok çabuk taraftar edinir. Köln piskoposu tarafından hapse atılan Tanchelin, suç ortakları sayesinde kaçmayı başarır, ancak 1115'de bir tartışma sırasında öldürölür. Onun düşüncesini paylaşanlardan bazıları Köln'ün resmîleştirilmiş bir kilise mahkemesi tarafından yargılanmaya maruz kalırlar, halk da suçluları yakalayıp ateş alevlerinin içine atarlar.

1140'larda Liège papazlar sınıfı (*clergé*) Papa Lucius'a heretik cereyanların sızmaları konusundaki kaygılarını dile getirir. Oldukça çok sayıda şüpheli tutuklanır ve önceden yargılanmaksızın ölüm cezasına çarptırılır. Bu şiddetli baskılara ve Aziz Bernard'ın gelmesine rağmen heretik hareket Rhin bölgesinde aralıksız yayılır.

Borgne lakabıyla tanınan Jean ve bir de Conrad Dorso gibi iki laik takibata girişirler. Dik kafalıların kökünü kazımaya yemin ederek aşırı kan dökücölükle işe başlamışlar. Her ikisi de aralarında sadece bir suçlunun bulunduğu yüz masum insanı diri diri yakmaya hazır olduklarını deklare etmişlerdir. Macaristan'lı Elisabeth, günah çıkarıcısı olan Marbourg'lu Conrad isimli lâik bir rahip 1227'den itibaren şeytana tapanlar tarikatı³ mensuplarına karşı mücadele etme ve Alman kilisesini reforme etme misyonunu üzerine alır. Onun gerçekten

-
2. Yahudiler ve Araplar insanı açından birbirlerini tanıyorlardı. Alphonse X'un kendi hizmetinde hukukçulardan, doktorlardan, astronomlardan vb. olmuş bir akademi vardı. Yahudi ve Arapların başlarına Aben Raghel de Tolédo geçmişti.
 3. Luciferienler: Bir Cagliari piskoposunun isminden gelir. Lucifer, 370'lerde Sardeigne'de ölen, schisme orijinli bir kimsedir.

bir engisitör (engizisyoncu) ünvanı yoktu. Ancak *empeyralist* emirleri ve Saint-Siége kararlarını uygulamakla yükümlü olan bu kişi işleri pratik olarak üstleniyordu. Conrad Dorso ve Borgne lakaplı Jean, işlerini iyi bir sona götürmek için güçlerini Marbourg'lu Conrad'inkilerle birleştirir. Bunlar acımasız saldırılar gerçekleştirmiş ve sayısız insanı katletmişlerdir. *Annales de Worms*'da⁴ konuyla ilgili şöyle bir bilgi yer alır: “Heretiklerin büyük çoğunluğu yakılmıştır. Bunların sayısını vermek imkansızdır”. Marbourg'lu Conrad her türlü kuşkunun üzerinde duruyordu. Bu fanatik ve merhametsiz bir engizisyoncu tiptiydi. Papa IX. Grégoire piskoposluk mahkemelerine tam olarak güvenmiyordu. Ona 1232'de sınırsız takdir yetkisi verildi ve kendisine yardıma gelmeleri için Carinthie ve Strasbourg Dominikenlerine Saint-Siége kararlarını uyguladı. Marbourg'lu Conrad, heretik uygulamaları Aziz-Peder'i dahi korkutan iç karartıcı bir tablo ile tasvir ederdi. Mayence'de patlak veren ilk çatışmada bu şüpheli piskopos, kanunlarından vazgeçmeye ve engizisyonculara yardım etmeye razı olmadı. Fakat papa, heretik hareketin bastırılma işiyle görevlendirilmiş Marbourg'lu Conrad'dan memnun olduğunu söyleyerek Ekim 1232'de ısrarla piskopos Siegfrid'in ona yardımı kabul etmesini istemiştir. Bu, engizisyonla ilgili üçlü yönetim anlayışına (*triumvirat*) zıt olmasına rağmen 1233'te daha bir yoğunluk kazanacaktır. Basit sayılabilecek heretiklere saldırıldıktan sonra Marbourg'lu Conrad gücünü daha yüksek yerlerde yaşayan toplulukları tehdit ederek göstermek ister. Bir seri kurnaz sorgulamalarla bir çok senyöre karşı ağır itham edici suçlayıcı kanıtlar elde eder. İlk önce Mayence eyaletinin en güçlü asillerinden biri olup heretikliğinden kuşku duyulan Kont Sayn'a saldırır. Engizisyoncuların mahkemesi önüne çıkarılan Kont onlara itaat etmeyi reddeder ve doğrudan doğruya piskoposa hitap eder. Marbourg'lu Conrad, Temmuz 1233'te Mayence'de bir konsül toplar. Burada piskoposlar heretiklere karşı özellikle ölüm cezasını kabul eden bir dizi önlemler alırlar fakat aynı zamanda Kont Sayn'ın yardımına gelirler. Yüksek rütbeli papazlar suçlu olup olmadığı belli olunca kadar onun mallarına dokunulmayacağına karar verirler. Konsül

4. Bkz. Henri Maisonneure, *Etudes sur les origines de l'Inquisition*, Paris 1960, s. 260.

çok uzar, kont aklanır ve üçlü yönetim ile mücadeleye başlar ve onları sürekli eleştirerek kınar. Papaya Almanya’da uygulanan baştan savma (expéditive) metodlarla ilgili bir suçlama yöneltir. Grégoire IX, sürpriz bir şekilde kanlı bir baskına karşı çıkacağını söyler. Konsül kararları sebebiyle öfkelenen Marbourg’lu Conrad, Mayence halkını boş yere isyana sevkeder ve göz korkutuculuk ile kazanmayı terkedip, Marbourg’a çekilmeye karar verir. Ancak sadık hizmetçisi keşiş Gerhard ile birlikte yalvarıp yakarmasına rağmen katledilir. Prenslere heretikleri yok etmek isteyen Marbourg’lu Conrad’dan intikam almışlardı. İki yardımcısının kaderi daha da trajik olur. Conrad Dorso, Strasbourg yakınlarında öldürülür, Jean le Borgne ise asılır.

IX. Grégoire, katilleri aforoz etmek zorunda kalır. Prenslere Languadoc’daki gibi heretikleri ordu ile takibata almalarını emreder. Bu tür bir haçlı hareketi özellikle Basse Saxe’da, Brème piskoposluğunda zirveye ulaşır ve burada iki bin köylünün kılıçtan geçirilmesine sebep olur.

Almanya’da engizisyonun papalık elçisi Préneste’li Jacques’ın yönetimi altında Bohême Macaristan’da yerleştiğini söylemek mümkündür. Flandre (Kuzey denizi boyunca Fransa ve Belçika bölgesi) ve Hollanda’nın engizisyon mahkemeleri 1233’den itibaren Robert le Bougre’un etkisiyle 1240’larda kendisini gösterir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ENGİZİSYONLA İLGİLİ PROSEDÜR

Engizisyon Kurulu'nu kandökücülükle suçlamak tartışmasız doğru bir söylemdir. Bu olağanüstü mahkemeyi sorgulamak çok tabii bir şeydir. Engizisyoncular “en acımasız işkenceleri uygulayan ve çaresiz olan kurbanları ateşlerde yakmak suretiyle cezalandıran kimseler” olarak düşünülmektedir. Engizisyon mahkemelerinin belli normlara tabi olduğuna işaret ederek bu tabloya bir kaç örnek vermek gerekir. Ancak burada niyetimiz şiddeti haklı göstermek değildir.

1235'de Narbon'da veya 1246'da Béziers'de olduğu gibi eyalet konsülleri yoluyla kaleme alınan metinler bütünü olan papalık kararları, engizisyon prosedürünü ihtiva etmektedir. Son olarak engizisyoncuların bizzat kendileri, kitapçıkları birleştirerek bilgi edinmeye yönelik olarak deneme kararlarından yararlanmak isterler. Bunların sayısı çoktur ve en eskilerinden biri 1244 ve 1254 arası Languedoc'da görevli olan Guillaume Raymond, Pierre Durand, Bernard de Caux ve Jean de Saint-Pierre isimli dört dominiken tarafından yazılmıştır. Bunların tartışmasız en tanınmış olanı Bernard Gui'ye ait 1320'lerde kaleme alınmış bulunan *Practica Inquisitionis heretice pravitatis*'dir. Bernard Gui, 1307'den 1323'e kadar Toulouse bölgesi engizisyoncu-

su yükümlülüğünü taşımıştır. 1230'da IX Grégoire'in emriyle Raymond Penafort tarafından gerçekleştirilen *Decrétales* (papalık fetvaları) koleksiyonunu da en önemli formül kitapları (*formulerler*) arasında zikredebiliriz.

I. AF DİLEME ZAMANI

Heretik hareketlerin varlığından şüphelenilen bir bölgede Vaiz Kardeşlerin faaliyetini irdelemeye çalışacağız. Heretik hareketleri bastırma çalışmalarının ilk zamanlarında üç dört kişiden oluşmuş bir engizisyoncu keşiş grubu köylere gider ve tüm halkı kilisede toplarlardı. Törenselsel bir vaaz tüm cemaatin kendilerine yardım etmelerini ve suçluların kutsal af dilemelerini rica ediyordu. Fakat 1242'den itibaren Guillaume Arnaud ve küçük kardeşi Etienne de Saint-Tiberi, Avignonet şatosunda katledilir; vaaz gayesiyle şehir şehir dolaşmalar daha azalır ve Papa IV. Innocent, kendi ikametgâhlarının dışında daha emin gördükleri yerlerde bulunan şüphelilerle konuşma konusunda engizisyonculara izin verir. Olaylar benzer şekilde geliyordu. Kendisini heretik suçlu hissedenler on beş günden bir aya kadar bir mühlet içinde hakim önünde hazır bulunmaya davet ediliyorlardı. İşte bu *Af Dileme Zamanı* idi. Bu mühlet içinde heretik, yanlış yolda olduğunu itiraf etmeye gelebilecek, kendisine doğrulukla ve merhametle davranılacaktır. Kendiliklerinden teslim olanlar her türlü cezadan muaf tutulacak veya hakim önünde tevbe edebilecektir. Heretikliği tespit edilen kişinin kendiliğinden suçunu itiraf etmesi ölüm cezasını veya müebbed hapsi önler. Suç mutad kanunî cezalarla cezalandırılır, bunlara genellikle bir hac cezası ilâve edilirdi. Engizisyoncular aynı zamanda af fermanı açıklıyorlardı: *İman fermanı* tüm hristiyanlara heretikleri ve heretikliklerinden şüphelenilen kimselerin aforoz cezasıyla cezalandırmalarını emrediyordu.

Bu bir aylık mühlet mahkemenin merhametine bel bağlamayı gerektirmiyordu. Zira bütün şüpheliler takibat altında tutuluyordu ve en ufak bir şüphe, bir kovuşturmayla sebep oluyordu. Sanıklar bazen sözlü ama genellikle yazılı olarak sorgulanmak için kilise çevre-

sinden bir papazın taşıyarak, dine aykırı davrananların merkezine imanlı tanıkların eşliğinde götürerek teslim ettiği bir celp ile çağrılıyorlardı. Celp ardarda üç kere olabiliyordu, ancak kesinlikle tartışmaya yer verilmiyordu. İtaati veya bir daha ortaya çıkmama isteğini reddetmek, sanığı mahkemeye çıkmaktan kaçınma suçlusu hâline getiriyordu. Bu geçici aforoza yol açıyor, ardından da bir yıl kesin aforoz cezası geliyordu.

Eğer sanığın serbest bırakılmasında bir tehlike ihtimali varsa ya da kaçmaya yeltenirse o takdirde tutuklanması gerekiyordu. Sırtını Papa'nın otoritesine ve genellikle de prenslere dayayan engizisyoncular sivil güçlerden bunun sorumluluğunu üstlenmelerini istiyorlardı. Krallık görevlileri, sivil güçlerin bu sorumluluktan imtina ettiği ya da onların bir seri kanunî cezaya çarptırılmalarının zorunlu olduğu durumlarda ancak devreye giriyorlardı. Bu tür ilk girişimler tehlikesiz değildi, zira halk kaçakları koruyor ve engizisyonculara düşman kesiliyordu. Vaizler sınıfı, senyörlerin desteğini elde ettikleri zaman bu kaçakları saklama ve düşmanlık besleme davranışlarına nadir rastlanıyordu.

II. SORGULAMA

Hapse konulmuş suçlu her şeyden önce mahkeme karşısına çıkmak zorundaydı. Yükümlülükleri konusunda bilgilendirilen sanığın sorulara cevap verme mecburiyeti vardı ve konuşmak için dilediği kadar bir süre kullanma hakkı yoktu. Hakim onu İnciller üzerine yemin etmeye çağırırdı ve eğer ihtiyaç duyuyorsa çok detaylı açıklamalar isterdi. Bu sorgulama iki din adamı ve bir noter veya kararları kaleme almakla görevli bir papaz adayının huzurunda yapılmak zorundaydı.

Engizisyoncular çok süratli bir şekilde değişik heretik hareketlerle ilgili sorgulama modelleri geliştirmişlerdir. Bernard Gui, manuelinde “Maniheist Mezhebi” mensuplarına, kurnazlıklarına dikkat çektiği Vaudualılara, rahibelere vs. sorulması gereken bir seri soru formüle etmiştir. Bunlar farklı doktrinlerin çoğaldığını ispatlamaktadır. Fakat gerçeği ortaya çıkarmak için her türlü vasıtayı kullanmak zorun-

da olan hakimler tarafından hileye başvurmak da reddedilen bir şey değildi; onlar mahkemenin endüljansını vaat ederek itiraflara teşvik ediyorlar veya aynı dine mensup gibi görünen bir “tutuklu muhbir” sayesinde deliller biriktiriyorlardı. Bununla birlikte önemli bir kural vardı: Bu kurala göre suç isnadında bulunan kişinin, bir düşmanın mahkumiyetini gerçekleştirmek için yanlış bahanelerden sakınsın diye ileri sürdüğü iddiaları kanıtlaması gerekiyordu. . Aksi takdirde suçlunun uğrayacağı cezaya o da çarptırılırdı. Ancak bu yine de bir tür iyi niyetlerin önünü kesme biçimiydi ve prosedür basitleştirilmek isteniyordu. En basit ihbar bile şahitlerin dinlenmesi eşliğinde kabul ediliyordu. Engizisyoncu ancak namuslu, dürüst insanlara güveniyordu, fakat Kilise heretik hareketten çekindiği gibi hırsızlar, yalan yere yemin edenler, aforoz edilmiş kimseler vs. “alçak” şahitlerin şahitliğini de kabul ediyordu. 1261’de IV. Alexandre, bizzat heretiklerin ifadesini dinleme izni verdi.

Sivil hukukta olduğu gibi bir mahkumiyet için iki şahit yetiyordu, eğer suçlu eşraftan bir kimse ise şahit sayısını artırabiliyordu. İfadeler uyuşmadığı zaman çözüm, engizisyoncunun kararına bırakılıyordu. Suçlu, şahitlerle hemen hemen hiç karşılaştırılmıyordu, şahitlerin isimleri gizli tutuluyordu. Bu hususta jurnalcilere dikkat etmek gerekiyordu. Çünkü dikkat edilmezse onlar şahitlerin ifadelerine tanık oluyorlardı. Bu âdet VIII. Boniface’a kadar sürdü. O, eğer jurnalcileri tehdit eden bir tehlike ortaya çıkarsa susmamak gerektiğini istedi. Engizisyoncu, konsey üyelerinin isimlerini saklı tutabiliyordu. Bu konuda şöyle bir soru akla gelebilir: Şüphelinin bir avukattan yardım isteme hakkı var mıdır? III. Innocent, *Si adversus vas* isimli bildirisinde avukatların ve noterlerin heretiklere yardım etmesini yasakladı. Grégoire IX ise, tüm şüphelilerin mahkemelerde yardıma uğramasını arzu ediyordu. Papanın elçisi tarafından başkanlık edilen 1248 Valence Konsüli avukatların hazır bulunmasını reddetti. Bernard Gui ise, onları dinlemeyi de reddetti. Onları durdurmak için suçlulara yardım eden kanun adamlarının resmî görevlerini kaybedecekleri tehdidinde bulunuluyordu. Bununla birlikte Nicolas Eymerick *Directoire*’ında bizzat kendileri heretik hareketin şüphelisi olmayan dava vekili ya da avukatlara yasak getirmeyi terketmeyi kabul etti. Mesela Jean d’Arc’ın kendisine yardım edilmesini reddettiği ve bazı davalara avu-

katların katılmış olduğu bilinmektedir. Ancak bunların engizisyoncu tarafından tanınması ve genellikle onun işaret ettiği kişiler olması zorunluluğu vardır. Onlar hukuktan, usulden ve olağanüstü mahkemeler tarafından tespit edilen uygulamalardan sapmaya yetkili değildirlerdir. El koyulan mallarla ilgili problemler dışında avukatların rolleri önemsiz idi; zira onlar mahkeme celselerine girmiyorlar ve genellikle suçluların suçlarını öğrenmeyi arzu etmekte yetiniyorlardı.

III. BASKI VE İŞKENCE

Kilise tercihini, kanıtların en üstünü sayılan itiraflardan yana koyuyordu. Eğer suçlu herşeye rağmen inkarda direnirse, engizisyoncular bu durumu önlemek için baskı ve hapis vasıtalarını kullanabiliyorlardı. Bununla ilgili bir çok ceza çeşidi vardı ve hakimler uygun gördükleri cezayı seçiyorlardı. Suçlu zincire vuruluyor, uzun süre aç bırakılıyor veya uyutma cezasıyla cezalandırılıyordu. Bu tür ceza uygulamaları ve meşhur Carcassonne hücreleri gibi bazı hapisler uzun süre devam etmiştir. Bernard Gui "*Vexatio dat intellectum*" düşünce-sine yol açan bu tür yöntemlerin uygulanışını bilinçli olarak salık veriyordu.

İşkenceye tabi tutulmasına rağmen kuşku hâlâ devam ediyor muydu? Kilise uzun zaman soruna düşmanca yaklaştı. 15 Mayıs 1252'de *Ad extirpanda* isimli bülten yoluyla IV. Innocent işkenceye izin verdi; 30 Kasım 1259'da IV. Alexandre, selefinin bu kararını onayladı ve V. Clément de bir kaç sene sonra aynı şekilde hareket etti.

Bu cezalara sakatlama ve ölüm tehlikesinden sakınma şeklinde kısıtlama getirildi -"*citra membri diminutionem et mortis periculum*"- ancak bu kanunî düzensizliklerden doğan riskleri ortadan kaldırmak için başvurulmuş bir formül değildi.

Prensipte hakimler dört işkence cezası arasında tercihte bulunabiliyorlardı: Kırbaçla dövme ki bu en hafif ceza idi. İşkence sehpası. Denizde suçluyu bir kaç kez gemiden (suya) salma ya da karada bir direğe çekip koyuverme cezası. Kor ateşte yürütme cezası. Ayrıca işkence ayaklıklarına ve su işkencesine başvurulurdu. Bütün bunlar da-

ha korkunç engizisyon cezaları veren mahkeme heyeti üyelerinden birinin huzurunda yerine getiriliyordu. İşkence odalarında yapılan bazı uygulamalarla hakim suçluyu itirafa zorluyordu. O, işkence görececek kimsese kendi ceza araçlarının önünde elbiselerinden soyundurulduğu anda bile kurtulabilmesi için suçunu itirafa çağırıyordu. Eğer suçlu direnirse cellat, az acı verecek işkencelerle işine başlar, keşişler manzarayı gözlem altında tutarlar ve zabıt katipleri zabıt tutmak için hazır bulunurlardı. Bazen işkenceye ara verilir ve hakim sorgulamaya devam ederdi. Her işkence denemesi yarım saati geçmez ve “soruyu” tekrarlamak yasaktı. Eğer suçlu itiraf etmezse hakimler işkencenin devamına karar verirlerdi.

İlk olarak engizisyoncular işkenceye gidemiyorlardı, çünkü bu durumda görevlerini sürdürmeyi kendilerine yasaklayan kanunî yasa-ya aykırı hareket etmiş olacaktı. Fakat papa IV. Urbain, yasaya aykırı olayların karşılıklı olarak kaldırılmasında onlara izin verdi. O zamandan -1264- itibaren engizisyoncu hakimler sadece işkence denemelerine başkanlık etmiyorlar aynı zamanda onu uyguluyorlardı. Onların arasında özellikle Nicolas Eymeric gibi bazıları “soru”nun bir faydasının olup olmadığını kendi kendilerine soruyorlardı; çünkü soru ne olursa olsun güçsüz kimseleri itirafa götürüyor ve heretik anlayışlara engel olamıyordu. Bununla birlikte bazen cezalar kötüye kullanılıyordu. Özellikle Languedoc’da bu tür ölçsüz uygulamalara karşı dile getirilen şikayetler Papa IV. Clement’e yöneltilmişti. Papa 1311’de *Multorum guerela* isimli anayasasında engizisyoncunun suçluyu bölge piskoposunun görüşünü almaksızın işkenceye tabi tutamayacağına ve piskoposun da engizisyoncunun rızası olmadan bunu yapamayacağına karar verdi. Papa şiddet içeren olaylara bir sınır getirmek istiyordu, fakat piskoposlar yetkileri genellikle baskıya pek yer vermeyen engizisyon mahkemelerine bırakmayı kabul etmişlerdi.

Adlî sicil defterlerinde işkence ile ilgili kayıtların tek tük bulunuşu şaşkınlık verici bir husustur. Bu tür işkencelerden söz edilmez, çünkü zorla alınan itirafların, özgürce olanlar yanında bir değeri yoktu. Zabıt katipleri bundan itirafların zorlamasız elde edildiği sonucunu çıkarıyorlardı. Genellikle bir formül bulunuyor ve bu tür itirafların görülmesini engelleyen şeyler bilinmeye çalışılıyordu. Sorgulamadan

sonra eğer şüpheli itiraf etmişse mahkeme affetmek zorundaydı; bununla birlikte işkenceye tabi tutulanlar için bağışlayıcılığın ölçüsü belli olaylarla sınırlıydı; bir başka ifadeyle hakimler başka konularda “sorgulama” yapabiliyorlardı. Engizisyoncuların pençesinden kaçıp kurtulmak zordu.

Suçlu, kendisine söylenen acılarına son verecek şeyleri kabul etmediği zaman şahitlerin ifadesi önem kazanıyordu. Eğer kanıtlar kesin değilse itiraflar dışında mahkumiyet kararı verilemiyordu. Kesin kanıtlara ulaşılabilmiş ise, suçlunun geçmiş yanlışlıklarından hâlâ vazgeçme imkanı vardı.

IV. YARGI VE “SERMO GENERALİS”

Hüküm ancak engizisyoncunun da içinde bulunduğu piskoposluğun piskoposunun desteği ile açıklanmış olabiliyordu. İşkence uygulamasına izin veren IV. Innocent, piskoposların onayı olmaksızın hiçbir cezanın açıklanmamasını emretmişti. Engizisyon mahkemelerine bunu gerçekleştirme iznini sadece Papa IV. Alexandre vermiştir, ancak IV. Urbaine ölüm ve müebbed hapis gibi mahkumiyetlere yeniden başvurur. Son olarak VIII. Boniface bu desteklerin tüm yargılar konusunda yaygınlaştırılmasını emreder.

Mahkeme, sayıları 2 ile 20 arasında değişen ve oy kullanmadan tartışmalara katılma hakkı olan işçi ve işverenlerden müteşekkil hakimler kurulu üyelerinden (*boni viri*) meydana gelen bir çeşit jüriden oluşuyordu. Bunların laik hukukçulardan, dinî hukukçulardan, kilise adamlarından ve yardımına başvurulmuş engizisyoncudan oluşan 40 kişiye varan üyeli bir konseyi vardı. Onlara duruşmaların bir özeti veriliyor, ancak şahitlerin adı bildirilmiyordu; onlar dosyaları incelemeyi bitirdikten sonra kendi görüşlerini bildirirlerdi. Engizisyoncu, yanlışları daha az olanlardan başlayarak her suçlu için böyle davranıyordu. Hakimler kendilerine sorulan konseyleri takip ediyorlar ve kararlarında değişiklik yapabiliyorlardı. Bu, endüljans anlamında bir şeydi.

Herkese açık bir seans boyunca törenle tamamlanan yargı “genel vaaz” diye isimleniyordu. İspanyolların *auto da fe* dedikleri şey. Ge-

nellikle bir pazar günü kutlanan bu törende yargıçlar, krallık görevlileri, kilise adamları ve tüm hristiyanlar bir araya gelirlerdi. Suçlular halk tarafından iyi görünsün diye büyük bir meydanda veya kilise önünde bir yol düzenlenirdi. Sabahleyin büyük engizisyoncu bir vaaz eder ve imanını açıklamak isteyenlere yardımcı olmak gayesiyle ara sıra sözüne ara verirdi. Sonra verilen bağışlanmaların açıklanması gelir, mahkumlar dizleri üzerinde yanlış yoldan vazgeçtiklerini açıklarlar ve dua ederlerdi; daha önce aforoz cezasına çarptırılanlardan bu ceza kaldırılırdı. Sonra heretiklere verilen cezalar en hafifinden en korkuncuna doğru sayılıp dökülürdü.

Ceza açıklanmadığı sürece sanık papaya çağrıda bulunabiliyordu; yine de davanın akışını durduramıyordu, zira mahkeme yardım etme motiflerinin yasal olmadığını düşünüyordu. Hakimler sanıkların ifadelerinde dile getirdikleri beyanlarını kabul etmeye pek de hazır görünmüyorlardı. Bunları kabul edilemez “önemsiz şeyler” diye değerlendiriyorlardı. Buna karşılık kesin yargılar ve özellikle de ölüm cezasına çarptıran yargı kararları hiçbir şekilde af müracaatına izin vermiyordu.

V. YARGI KARARLARI

Önerilen cezalar arasında üçü en korkunç olanlarıdır. Bunlar mallara el koyma, hapis ve ölüm cezasıdır. Kilise yola gelmez heretikler ve mürtetlerle ilgili kararı lâik güce bırakmıştı, zira kilise, yanlış yoldan dönmeyi reddeden inatçı kimseler karşısında yetersiz kalmaktaydı. Yanan odun yığınları içerisinde yakılarak cezalandırma uygulaması da vardı. Eğer suçlu idam sehpasında iken imana gelirse o takdirde laik hakim cezayı engizisyoncuya bırakırdı. O zaman da engizisyoncunun bu kişinin ihtidasının aldatmaca olmadığını ve suçlunun suç ortaklarını ve yanlış doktrinleri artık benimsemediğini açıklamak zorunda olduğunu bilmesi gerekiyordu. Eğer inceleme suçlunun lehine dönerse müebbet hapisle cezalandırılırdı, yok eğer aksi bir durum sözkonusu olursa o takdirde ateşte yakma cezasına çarptırılırdı. Mürtetler endüljansa güvenmiyorlardı; bunun için son dakikalarını

yaşamalarına ve bunun verdiği ızdıraba rağmen alevler içerisinde can vermeden önce evharistiya sakran.enti alabiliyorlardı. Diri diri yanmaktan çekindikleri için bazen ilkönce boğuluyor, ondan sonra bedenleri kor ateşin içine atılıyordu.

Hapis cezası ya da hücre hapsi (*murus*) suçların ciddiyetine göre değişiyordu. Engizisyonculara göre hapis bir ceza değil, tevbe etme konumunda olanlar için suçlarının bağışlanmasını sağlamaktır. Geçici hapis, “bağışlama zamanı” sırasında itiraf edenlerin nasibiydi. İşkence veya ölüm korkusu altında dönüş yapan heretikler *murus strictus*’a (dar hücre) veya *murus largus*’a (geniş hücre) maruz kalmak zorundadırlar.

Murus strictus, daracık ve karanlık bir hücrede tutukluluk anlamına gelir. Hükümlüler hapisanenin ara bölmeleri içerisinde zincire vurulmuş olarak bırakılırlar. Kandökücülüğün bu son aşaması gerçeği tam olarak itiraf etmeyenleri veya kaçmaya yeltenenleri cezalandırıyordu. Onları hapis kaldıkları yerde ziyaret etmek de yasaklanmıştı.

Murus largus, mahpusları daha serbest bir rejime tabi tutar, çünkü onlar jimnastik yapabiliyorlar ve dışarıyla irtibat kurabiliyorlardı. Bazı cezalar hafifletilmişti, aile fertlerinden birinin bakımı için mahpusların hücrelerinden geçici bir süre ayrılmasına izin veriliyordu. Doğum yapan kadınlar da izin alabiliyorlardı. Suçlu görülen din adamları bir manastıra kapatılıyor, fakat onlar diğer hapsilere göre daha sert bir rejime maruz kalıyorlardı.

Mallarına tamamen el konulan heretikler derhal lâik güce teslim ediliyor ya da müebbed hapse mahkum ediliyordu. Yaşayanlara verilen cezaların aynısı ölümlere de veriliyordu ve ailelerin bütün fertleri mirastan mahrum bırakılıyordu. “Bağışlama zamanı” süresi içerisinde ortaya çıkan dinsizler yakalanmayabiliyorlardı. Başka hiçbir ceza verilmediği takdirde parasal cezalara 1251’de IV. Innocent tarafından izin verildi ve sadaka yoluyla bazı cezalardan kurtulma usulü kabul edildi. Mahkeme ile ilân edilen hacları yerine getirme imkânına sahip olan kimseler Engizisyon Kurulu’na veya hayır işlerine bağışta bulunabiliyorlardı. Görev ve yetki konusundaki ciddî problemler çoğu zaman senyörlerle yüksek rütbeli papazları karşı karşıya getiriyordu.

VI. ENGİZİSYON MAHKUMLARINA YAPILAN UTANÇ VERİCİ İŞARETLER

Çarmıhlar: Prensipde bunlar sarı keçeden, iki buçuk karış uzunluğunda ve üç parmak genişliğinde idiler; kol iki karış uzunluk üzerine enlemesine üç parmak genişliğe sahipti. Bunu elbiseler üzerinde iyice görünecek şekilde giymek zorundaydılar. Birisi göğüs üstünde diğeri ise sırtta idi. Çift çarmıhın yalan yere yemin edenlere ayrılmış enlemesine ikinci bir kolu vardı. Bu çok korkunç bir ceza idi. Çünkü bu durum mahkumlar için bir küçümseme ve aşağılanma anlamına geliyordu. Bazı engizisyoncular bu şekilde işaretlenmiş olan mahkumları ölçüsüzce rahatsız eden hristiyanlara sürekli uyarıda bulunuyordu.

Utancı verici başka işaretler de vardır. Mesela geçici bir özgürlükten yararlanan mahpuslar elbiselerinin üzerinde sarı keçeden iki çekiç taşırlardı. İftiracılara tahsis edilmiş kırmızı yünlü kumaştan diller heretiklik suçlamalarını taşıyordu ve evharistiya ayinini tanımayanlar ise, ayin sırasında papazın dağıttığı mayasız ekmekleri taşıyorlardı.

VII. KIRBAÇLAMA

Kırbaçlama da önemli bir ceza idi. Mahkum yalınayak, gömlekle ve poturla, ellerinde kendilerine vurulacak olan kalın mum ve sopalar bulunduğu halde kiliseye getirilir. Törensel bir ayin sırasında genellikle vaazdan sonra hükümlü elindeki sopaları kendisini dövmek için rahibe verirdi. Ayin alayı içinde yer alarak şehri dolaşırdı ve son durakta bir kez daha disiplin alırdı. Pişman olan günahkâr, toplanmış olan halkın önünde Kilise'ye karşı işlediği suçlardan dolayı böyle bir cezaya müstehak olduğunu itiraf etmek zorunda idi.

VIII. HACLAR

Ceza çeşitleri içerisinde haclar oldukça geç zamanlarda ortaya çıkmıştır. Hiç kuşku yok ki, bu haclardan en değerli olanı Kutsal Top-

rak'a gerçekleştirilmiş olanı idi ve "deniz-aşırı yolculuk" diye adlandırılmaktaydı. Kutsal Toprak terkedilmiş bir yerdir, çünkü yeni ihtida etmiş heretiklerden önemli bir grup orada yanlışlarına yeniden düşünme olgusuyla karşı karşıya kalır. Kısacası Haçlıların başarısızlığı çok zor bir seferi yansıtmaktadır.

Mahkemeler iki çeşit olağan hacca müracaat etmişlerdi:

Büyük haclar: Fransa krallığının dışında yani Roma, Compostella'lı Aziz Yakup, Cantorbery'li Aziz Thomas, Köln'lü Üç Kral gibi zatların kabirlerinin bulunduğu yerlere yapılıyordu.

Küçük haclar: Notre-Dame de Roc-Amadour, du puy, de Chartes, Sainte-Foy de Conques, Saint-Paul de Narbonne vs.

Üç ay içinde yola koyulan hükümlüler yargı kararını takip etmek ve tevbe ettiklerini onaylayan bir mektup taşımak zorundaydılar. Güçsüzler, yaşlılar ve genç kızlar hayır işlerine sadaka vermek suretiyle bu yolculuklardan muaf tutuluyorlardı.

IX. EVLERİN YIKILIŞI VE ÖLÜLERİN MEZARLARINDAN ÇIKARILIŞI

III. Innocent, 1226'da heretiklerin evlerinin ve barınaklarının yıkılmasına karar verdi. Hatta heretiklerin evlerine bitişik olan evlerin de yıkılmasını istedi. İçinde heretiklerce toplantı ve vaazların yapıldığı evlerle ilgili alınan bu kararlar, esasında mallara el koymayı gerektiren hususlara aykırı idi.

Ölen bir insanın ölmeden önceki hayatının heretikce geçmiş olabileceğinden şüphelenildiği zaman Engizisyon bir dava açardı, bu dava boyunca ölen heretiğin mirasçıları onun anısını muhafaza edebiliyorlardı. Heretik olarak ölen bir kimsenin sağ olan yakını lâik güce teslim edilirdi ya da aforoz edilerek müebbet hapis cezasına çarptırılırdı ve mallarına el konulurdu. Engizisyon Kurulu, ölen kişinin cesedinin mezardan çıkarılıp yanan odunluk içine atılarak yakılmasını emrederdi. Ölmüş kimselerden çıkarılan kuru kemikler ve kavrular atlara çektirilerek sokak aralarında halka gösterilmek için sürüklenir-

di. Tella, onların önünde gider ve heretikleri gördükleri halde söylemeyenleri yakmakla tehdit ederdi. Heretiklik suçunun cezası ölümden sonra da devam ederdi.

Engizisyon mahkemelerinin metotları ve sertlikleri bize korkunç ve zalimce görünmektedir. Ancak burada bazı istisnalara da yer vermek gerekir; zira cezaların acımasızca sıralanışı yanında Saint-Siége'in sayısız yumuşaklık çağrıları olmuş ve birçok barbar hakim işine son verilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

REFORMA KADAR ENGİZİSYON

I. SİVİL İKTİDAR VE ENGİZİSYON

Onüçüncü yüzyıl boyunca Engizisyon'un özellikle Katharlar'a karşı savaşı açtığını gördük. Montségur'un düşüşünden sonra Albigua heretik hareketinin belli bir süre mevcudiyetini devam ettirdiği kesindir. En azından bu düşünceyi gizlice kalplerinde yaşatan büyük bir topluluk vardı. Longudoc'un büyük engizisyoncusu ünvanını taşıyan Albi piskoposu Bernard Castanet savaşı sürdürdü; o Sainte-Cécile Katedrali'nin inşasına girişti ve heretiklere ait el konulmuş mallar onun için büyük bir yardım oluşturdu.

1309'da tutuklanan Pierre Autier, Bernard Gui'nin *Manuel de l'Inquisiteur* (Engizisyoncunun el kitabı) isimli eserinde itiraflarını yazmasına izin verdi. Birinci bölümü yeni Maniheenlerle ilgilidir. Fakat Katharların doktrinlerinde bir değişimin olduğu belirtilmektedir. Pierre Autier geçmiş on yıl boyunca maruz kaldığı baskıdan kaçır ve Lombardie'ye sığınır. Orada özellikle Vaduaların saygınlığını kazanır.

1. Vadualar:

Tüm heretik hareketler arasında Kilise'nin en çok sürdürmek zorunda kaldığı savaş Vadualar'a karşı olanıdır.

Bunlar Papa III. Lucius'un "*Ad Abolendam*" adlı bülteni ile 1184'de mahkum olmuşlardır. 4. Lateran Konsül'inde (1215) ise bu karar yenilenmiştir. 12. yy.'da baskı ve işkencelere maruz kalan Vadualar Provence'de ve Languedoc'da genellikle Katharlarla birlikte susturulmuşlardır. III. Innocent döneminde başlayan baskı ve işkencelerden kaçmak için her taraftan yurtlarını bırakıp gitmek zorunda kalmışlardır. Baltık kıyılarına ulaşmışlar, büyük gruplar halinde Alp Dağları'nın vadilerine yerleşmişler ve kutsal şehirleri de Piémont bölgesindeki (İtalya'da) Pignerol olmuştur. Onlarla yapılan savaş bitirilmemiş ancak iki küçük kardeşin 1321'de engizisyoncu Jacques Bernard tarafından Montélier'e gönderilip orada katledilmelerinden sonra tepkileri ve mukavemetleri daha da artmıştır. 1332'de onlar engizisyoncu Jean Albert'i Castellazzo'ya kaçmak zorunda bırakmışlardır.

Papa Benoit XII, 1335'ten itibaren her türlü gücü kullanarak onları yakalatmak istemiş, ancak Suse'de, birisi 1365'de diğeri de 1374'de olmak üzere iki engizisyoncu katledilmiştir. 27 Nisan 1487 tarihli bir bülten, Crémaone başdiyakosu ve aynı zamanda papa Alberto Cattaneo'nun elçisi olan kişinin yönetiminde yeni baskı ve işkencelere başlanmıştır.

Vadualar I. François döneminde Aix-en-Provence mahkemesinin emriyle organize edilen bir baskında katledilmişler ve bu baskın binlerce kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır.

Bu heretik hareket tamamen ortadan kalkmış değildi, çünkü zaman içinde Piémont'da, Lombardie'de, Toscane'da, Sicilya'da vs. bunların taraftarları oldukça büyük bir oranda artmıştır. Buralarda 1848'den beri barış içinde yaşamaktadırlar.

14. ve 15. yy.'larda Engizisyon Kurulu, Fransiskanlar tarikatında derin bir krizi ortaya çıkaracak derecede, fakirliği yücelten diğer mezheplere karşı savaş açmıştır.

2. Ruhcular

Bu konunun menşei, 12. yy.'ın ikinci yarısında yaşayan vizyoner keşiş Flore'lu Joachim'ın çalışmalarında araştırmak gerekir.

Zenginlikleri bünyesinde toplamakla suçlanan Kilise'nin saygınlığını zedeleyen bu doktrin, Vadualara ve hayatta kalan Katharlara oldukça cazip gelir. Fakat bu konu, Aziz François'nın öğrencileri arasında yeni kurbanların olmasına sebep olmuştur. Bu tarikatle ilgili en zor problemlerden biri fakirliktir. Dilencilik, maddî güvensizlik, inceleme ve araştırmaya adanmış bir hayatla bağdaşmaz gibi görünmektedir. Fransiskanlarda bir gelişme olur ve manastırların sığınağında vaazların hazırlanmasını kolaylaştırmak için fakirlik prensibinde uzlaşılar. Ancak bunlar Aziz François'ya bağlılıklarını ve Joachim Flore'nin öğrencilerinin üç yaşına ulaşan kurallarının sıkı uygulanmasına bağlı kalınmasını sürdürmek istemişlerdir. Fransiskanlar tarikatında başlıca bir temayül ortaya çıkmış ve bunlar *spirituellerin* ismini kısmen kabul etmişlerdir. Çünkü onlar Ruh'un gelişini ümit ediyorlardı.

XXII. Jean'ın bu anlayışa son vermek isteyen sayısız uyarılarından sonra spiritüeller 7 Ekim 1317'de onun *Quorundam Exigit* isimli yazısıyla mahkum olurlar. Onlara karşı Jean XII, aforozu açıklayan sert kararlar alır ve Languadoc engizisyoncularına, adları ne olursa olsun onları heretik muamelesine tabi tutmalarını emreder. Spiritüeller derhal sıkıştırılır, aynı yıl 1317'de bir çoğunun heretik olduğuna karar verilir ve Narbonne, Beziers, Lodeve, Carsassonne vb. yerlerde yakılırlar.¹ Engizisyoncu Bernard Gui bu baskı ve işkencede özellikle aktif rol oynamaktadır. Ancone'da, Toscan'e da başlarında Enrico Da Ceva olan Fraticelliler mahkeme tarafından acımasızca dövülürler. Sonra papa XXII. Jean, 27 Nisan 1318'de başlarında Bernard Délici-

-
1. Bunların üstadları bir Fransiskan ve Yeni *Abid*'in *Vahiy* bölümünün tefsirci yazarı olan Pierre-Jean Olieu'dür. 1298'de ölümünden kısa bir süre önce o şöyle bir bildiriye bulunmuştur: "Onun her bilgisinin Tanrı'dan vahiy yoluyla geldiği ve Paris'te büyük Kilise'de üçüncü saatte Rabbimiz İsa-Mesih'in Kilise'yi ansızın aydınlatmış olduğu kabul edilmeli". , (*Manuel de l'Inquisition*, ed. G. Mollat, Paris 1964 c.I, s.193) P.J. Olieu'nün ölümü üzerine Bernard Gui tarafından anılan özel bir kitapçık.

eux'nün bulunduğu altmıştan fazla Languedoc'lu dindarı Avignon'a davet eder. Carcassone Fransiskenleri manastırı profesörü, halkı engizisyonculara karşı ayaklandırmakta tereddüt etmez. Halk birçok kez onu takip etmişti. Spritüeller arasında Pierre Autier'in ölümünden sonra kendisini akıntıya bırakmış olan Katharizm'in bir çok üyesi de bulunuyordu. Bernard Délicieux sarsılmaz bir cesarete sahip idi. Papanın önünde engizisyoncu hakimleri kıyasıya eleştirmiş ve spritüelleri savunmuştur. Aziz-Peder onların itaat etmelerini istemiş, ancak yirmi beş kişi bu itaati reddetmiştir. Aralarından dördü lâik güce teslim edilmiş ve 7 Mayıs 1318'de Marsilya'da yakılmıştır. Kendisine özellikle "Carcassonne halkını kıskırtmış olma" gibi bazı suçlar isnad edilen Bernard Délicieux'ye gelince, bir çok işkenceye maruz kaldıktan sonra 1320'de müebbed hapse mahkum edilmiştir. 1319 ve 1322 yılları arasında Toulouse piskoposluğunda büyük bir Fraticelli grubu ortaya çıkmıştır.

Bunca şiddet onların sayısını azaltmamış ve Pierre-Jean Olieu'nün yalan ve heretik anlayış dolu tefsirlerinin reddedilmiş olması rağmen, Béguinler kendilerine verilen mahkumiyet kararlarının haksızlığına inanmaya devam etmişlerdir. Böyle bir diretmeye daha çok himaye için başvuruyorlardı, ki onları papalık ile çatışma halinde olan Alman imparatoru Bavyeralı Louis ile uzlaştırmıştı. Luxemburg'lu VII. Henri'nin ölümü üzerine Avusturyalı Frederic ve Bavyeralı Louis'e taç giydiren bir çift seçim gerçekleştirildi. Papa, hemen ardından gelen çatışmada sıkı bir tarafsızlığı desteklemeye çalıştı. Louis, 28 Eylül 1322'deki Muhldorf savaşında düşmanını tutuklattı, ancak Saint-Siége tarafından tanınmış olmayı sağlayamadı. XXII. Jean 1324'de onu aforoz etti. Bavyeralı Louis hemen kendisinin yerine Cahors'lu Jacques'ı atayan ve papayı heretiklikle suçlayan ruhcuların yanında yer aldı. O, Roma'ya yürüdü ve Aléria ve Castello piskoposları tarafından kendisine 1328'de taç giydirildi. Papa tahttan indirildikten sonra onun yerine V. Nicolas diye tanınan Corbara'lı Pierre'i ruhcu olarak atadı. Bu mücadele ancak Bavyeralı Louise'nin ölüm tarihi olan 1347'de son buldu. İmparator taraftarlarına karşı gerçekleştirilen takibatlar da gittikçe sertleşti. Papa, Philippe VI de Valois'ya yardım ediyordu ve arama tarama faaliyetleri fraticellerin sığındığı Paris piskoposluğunda yaygınlaştı. Üniversite rektörü Padone'lu Marsile,

papaya karşı devletlerin bağımsızlığını destekledikten sonra Pise'de Bavyeralı Louise'in himayesini istedi. Fransiskanların XXII. Jean tarafından lanse edilen mahkumiyetlerini kabul etmeyen generalleri Céséne'li Michel Avignon'a çağırıldı ve oradan, Bavyeralı Louise'nin mahkemesine katılmak için kaçtı. Aziz-Peder onu heretiklikle suçladı ve Provence engizisyoncusuna yakalama faaliyetlerine başlamasını emretti. Ancak Céséne'li Michel, imparator tarafından atanan V. Nicolas'ın yanında yer aldı ve savaş 1348'de onun ölümüne kadar devam etti. İspanya'da spritüellere karşı çok şiddetli reaksiyonlar oldu. Aragonlu kral II. Jacques, acımasız bir savaşa götürmüş olmak için papanın tebriklerini kabul etti. Almanya'da özellikle Louise de Bavière'nin otoritesini kabul etmeyen eyaletlerde engizisyon Fraticellere karşı saldırdı. Ancak onun, Fraticellerin faaliyetlerini sınırlandırmaya gücü yetiyordu, zira Rhenane (Fransa ve Hollanda sınırında Rhin üzerinde Almanya'ya ait bir bölge idi) bölgesinde ruhları coşturan bir mistik akım geliyordu. Köln'de piskoposluk, 1322'de yeni bir mezhep kurmuş olan Lollard Walter isimli Hollanda'lıyı tutukladı. Lollardlar mezhebi olarak isimlenen bu hareket onun talebeleri üzerinde oldukça etkili olmuştu. Engizisyoncular onun ayak diretmesi sebebiyle gelediler, işkence görmesine rağmen taraftarlarını açıklamayı reddetti ve 1322'de yanan odunlar içine atılarak öldürüldü. Birkaç sene sonra 1325'de elli kadar Beguin, Köln piskoposluğunda diri diri yakıldı. Fakat Bavyeralı Louise'in ölümünden sonra tehlike daha da büyüdü. Onun halefi Luxembourglu IV. Charles'ın Papalığa güç verdiği kabul edilmektedir ve Strasbourglu bir dominiken olan Jean Schandelang, Almanya'nın büyük engizisyoncusu olmuştu. Papa IV. Innocent 1353'de fonksiyonlarını yeniledi ve o başka bir dominiken olan Henri Agro'nun yardımını alarak onunla uzlaştı. Bu kararlar kesin idi, zira farklı mezhepler daha kuvvetli bir şekilde direnmek için yeni gruplaşmalara başvuruyorlardı ve onların dinî saldırganlıkları çok belirgin sosyal karakterli doktrinlerle uyum sağlıyordu. Bu hareketin gelişmesi 14. yy.'ın ikinci yarısı boyunca Almanya'yı yakıp yıkan bir kara veba salgını ile kolaylaştı ve dinî teoriler farklı sosyal katmanlara sızarak popüler kalabalıkların doğmasını sağladı. Dominikenler tarafından her yandan hırpalanan Lollardlar prenslerin himayesine sahip olamıyorlardı. Bununla birlikte direnirler, aralarından çoğu İn-

giltere'ye geçer ve orada isyanları tahrik ederler. Böylece 14 Haziran 1381'de onlar Londra'da Cantorbery piskoposunu ve Saint-Jean de Kudüs'ün büyük rakibini öldürüp, başlarını mızrakların ucuna takarak dolaştırırlar. John Wyclif isimli yeni bir şef bulurlar. Oxford'da eğitim gören bu kişi 1374'den itibaren papalığa karşı Devlet'in sözcüsü olur. Latince birçok eserin yanında İngilizce bildirgeler yayınlar ve halkla temas etsin diye ülke içinde görevlendirdiği vaizleri bir araya toplar. Wyclif, Kilise için bir reform düşünüyordu. 1377'den itibaren ona karşı kovuşturmalar gerçekleştirilir ve papa Grégoire X, onu mahkum eder. Onun Prozelitleri Lollardlarla karışır. Köylülerin sosyal çalkantıları her zaman onun adına yapılan hareketlerdir. 1382'de teorileri mahkum edilir. Wyclif, Lotterworth papazlığı görevine çekilir ve 1384'de ölür. 1400'den itibaren öğrencileri, Lancasterli Henry IV tarafından sürekli olarak cezalandırılırlar ve hemen hemen tamamı ortadan kaybolur.

Bununla birlikte Jean Huss ve arkadaşı Prague'lı Jerome, Wyclif'e yaklaşmadılar. Bir kere o kutsal kitapların gerçeğin yegâne kaynağı olduğunu, Mesih'in Kilise'nin yegâne başkanı, papalığın ve dinî tarikatların ise birer şeytanî kurum olduğunu düşünüyordu. Ona göre her başrahip "büyük günah içerisinde" otoritesini yitirmekte, hiç kimseyi üstünlüğünü kabule çağırılmamakta ve mülkiyet hakkını kaybetmektedir. Nice benzer doktrinlerin yerleşik sosyal düzenin karşısında yer aldığı ve halk hareketlerini provoke etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Papalığa ait bir yazı Jean Huss'un 1412'de aforoz edildiğini belirtmektedir. O, Constance konsülü karşısına çıkmayı kabul etti ve kendisine 1414'e kadar izin belgesi verildi. Ancak sözünü geri almayı reddettiği için 6 Temmuz 1415'de mahkum oldu ve yakıldı. İmparator Sigismund tarafından özgürlüğe kavuşan izin belgesi (Sauffe-conduit), Prague'den beri yolculuğu boyunca korumasını ancak sağlayabildi. Bu argüman bize çok tartışmalı görünmektedir. Arkadaşı Jérôme de Prague kaçmıştı; yakalanıp tutuklandı, suçlarını itiraf etti, sonra sözünü geri aldı ve Mayıs 1416'da ölüm cezasına çarptırıldı.

15. yy.'da Bohême'de Jean Huss'un doktrinlerinden kaynaklanan bir isyan hareketi ortaya çıkmıştır. Bu isyanlar senyörlerin acımasız ve kölelere reva görülen işkencelerine maruz kalıp, baskı ve zulümlere

karşı direnilmesi gerektiğini söyleyen Pierre Chelcicky (1390-1460) tarafından yeniden başlatıldı. Bunun için “*Kardeşler Birliği*” adında bir tarikat kuruldu. Papa bunlara karşı sert fakat adil olan engizisyoncu Fransisken Jean de Capistran’ı gönderdi. *Kardeşler Birliği* kral Viledislas’ın ve Lutherçilerin faaliyetlerinin baskı ve zulümlerine rağmen 16. yy.’a kadar devam etti. Gerçekten endüljans doktrinlerine, evharistiya sakramentine, kutsal yağ sürme, azizler kültü ve purgatar gibi konulara karşı çıkıp savaş açan Jean Wesel gibi Jean Huss’un da Wyclif vasıtasıyla heretiklerden ayrılması sağlandı. “Ekmek-Şarap” (Evharistiya) ayinini İsa’nın eti ve kanı ile birleşme olarak anlamayı inkar eden Jean Langlois ve Vitrier gibi kimseler de, Jean Lailler tarafından izole edildi. Bunların önerileri Sorbonne tarafından mahkum edildi. Protestan isyanına doğru hızla yol alındı. Bunlar protestan isyanlarından önce şu veya bu şekilde öncülük vazifeleri yaptılar. Kısa bir müddet sonra 1517’de Toussaint bayramları vesilesiyle Wittenberg seçim kilisesinin kapısına endüljanslara karşı geliştirilen tezler asıldı.

3. Yahudiler

Engizisyon sadece hristiyan heretiklere değil aynı zamanda Magripililere ve yahudilere de uygulanmıştır. Bu arada Kilise’nin, dinlerine bağlı kalan yahudilere karşı herhangi bir girişimde bulunmadığını belirtmemiz gerekir. Dahası, hristiyanlardan onların özgürlüklerine saygı göstermeleri isteniyordu, ayrıca şehirlerin çoğunda cemaat halinde yaşayan yahudilerin sinagogları ve haham okulları vardı. Yahudiler yazılarında ve faaliyetlerinde hristiyan dinine saldırıda buldukları zaman Engizisyon müdahale ediyor ve ayrıca Yahudilik’ten Hristiyanlığa ihtida etmiş olanlara ve vaftiz olarak Kilise mensubu olmuş olanlara kuşku ve ihtiyatla yaklaşıyordu. Gerçekten de yahudi ebeveynleri ve dostları onları eski dinlerine geri döndürmek için tüm imkânlarını kullanıyorlardı. Eğer bir hristiyan Yahudiliğe ihtida ederse Kilise ona, bir sapığa karşı takındığı tavrın aynısını takıncıydı. Sadece yeniden Hristiyanlığa döner ve vaftiz olursa bunu bir özür olarak kabul ederdi. Ancak bununla birlikte Kilise zoraki ihtidanın sahteli-

ğinden çekiniyordu. 1268'den itibaren IV. Clément engizisyonculara, Yahudilik'ten Hristiyanlığa ihtida ettikleri halde ilk yanlışlıklarına yeniden düşen kimseleri takibata almalarını emretti. Cezalar oldukça ağır olabiliyordu, çünkü bu “yeniden yahudileşenler” özellikle 1310'da Paris'te ateşte yakma cezasına çarptırılmışlardır. 1338'de Avignon'da Alonso Diaz isimli bir İspanyol yahudisine karşı kovuşturmalar olmuş ve bu zât neticede Bernard Gui'nin tavsiyesiyle müebbed hapse mahkum olmuştur. 1359'da Innocent VI, Provence engizisyoncusu fransiskan Bernard Dupuy'dan Kastilya ve Aragon'da ikamet eden mürtet yahudiler hakkında araştırma yapmasını istemiştir. Bu anketler tehlikeli sonuçlar ortaya çıkarmıştır, zira papanın temsilcilerine karşı yapılan en ufak bir yanlışlık bahane edilerek ortaya çıkan düşmanlığın sonuçlarına katlanmak zordur. Dinî hoşgörü ülkesi Güney Fransa'da yahudiler yüksek derecede posta işlerini üstlenmişlerdi. Halkın bu hususla ilgili öfkesini yatıştırmak için kendilerine karşı bazı müeyyideler uygulanıyordu. Provence yahudileri engizisyoncuların suistimallerini ihbar etmek için 1360'da papa Innocent VI'ya bir dilekçe verirler. Papa (Saint-Pere) bu şikayeti dikkate alır ve kilise mahkemelerine uyarıda bulunur. Bu bölge kıtlık salgınına uğradığında, köylüler ve şehirli halk hemen bu felaketlerin sebeplerini araştırırlar ve yahudilerin, tüm günahların taşıyıcısı olduklarını söyleyerek kıtlığın sebebini onlara malederler. 1336'ya doğru yahudiler Almanya'da olduğu gibi katledilir. Kara veba salgınına da antisemitizimden kaynaklanan bir yorumla yahudilerin varlığına dayandırıyorlardı. Yahudiler suyu zehirlemek ve gıdaları kasten bozmakla suçlandı. Yahudilere karşı bu tür öfke patlamaları sonucu sayısız kurbanlar verildi ki, bunun önüne geçmek için papa, herhangi bir yahudinin öldürülmesine adı karışan kimseleri aforoz etmekle tehdit etti. Bu şekilde İspanya'daki *mudejarlar* (hristiyan hakimiyeti altında yaşamaya devam eden müslümanlar) kazandıkları menfaatlerle değil, kendi işleriyle geçimlerini sağladıkları ölçüde yahudilerden daha fazla saygı görüyorlardı. 1366'da Burgos Millet Meclisi, şehrin yahudi bankerlerini korumak için muhtelif kararlar aldı. XIII. ve 14. yüzyıllar boyunca onların politik etkisi şiddetli bir reaksiyon olarak ortaya çıkacak, özel kararlara ve kralların korumasına rağmen ekonomik olarak politikaya destek vereceklerdir. Sonuçta saldırılar sıklıkla ve en şiddetlilerinden biri

1391'de Séville'de gerçekleşir. Orada Fernant Martinez isimli bir rahip halkı isyana sevkeder, sonra da onları katleder. Hareket Endülüs'ün bir çok şehrinde devam edecektir. Onların ihtidası için mücadele ediliyor, ancak ihtidalarında samimi olup olmadıkları noktasında oluşan tereddüt sebebiyle Kilise onları sınamak zorunda kalıyordu. Buna karşılık, Avrupa'nın geri kalan yerlerinde en azından 15. yüzyıldan itibaren hristiyanların yahudilere karşı tutum ve davranışlarında belli bir yumuşamanın olduğundan söz edilebilir. Papanın yahudilere mahkemelerde seçme hakkı (*probi viri*) tanınması hususunu gündeme getirdiğinden de bahsetmek gerekir. Bununla birlikte yahudilere verilen cezalarla ilgili bazı örnekler vardır. 9 Kasım 1496'da Charles III, Provence yahudilerini sürgüne gönderecektir. Kral XII. Louis, Eylül 1506'da bu sürgün olayını onaylayacaktır. Aileler genellikle sınır dışı edilecek, çocuklar anne-babalarını kaybedecek ve onlardan uzaklaşmış olacaklardır. Onları vaftiz etmek için Kilise bu durumdan yararlanacaktır. Bu, Almanya'da sık görülen bir durumdur. Papa Pie II, on iki yaşından küçük yahudilerin kendi isteklerinin dışında vaftiz olmalarını veya cumartesi günü onları kölelere özgü işlere zorlamayı engellemek için müdahale etmek zorunda kalmıştır. Alman din adamları bunu pek dikkate almamış ancak bununla birlikte birçok yüksek rütbeli papaz bu konuyla ilgilenmiş ve açıkça Saint-Siége'ninkinin zıddına bir tavır takınmışlardır. Margrav (Eski Almanya'da sınır valilerine verilen ad) Joachim de Brandebourg 1510'da çok büyük bir zulüm gerçekleştirmiştir. Genellikle maruz kaldıkları kutsanmış mayasız ekmekleri alaya alma gibi bir suçtan dolayı otuz sekiz kişi diri diri yakılma cezasına çarptırılmıştır. Burada sürekli yahudi katliamı olmuştur, ancak hemen altını çizmeliyiz ki bunlar arasında Engizisyon'un dışında ve Engizisyon'a rağmen yapılmış olanlar da vardır. Gerçekten de Roma'da yahudilerin çok imtiyazlı ve Kilise otoritesinin etkili olduğu ölçüde daha sağlam bir konumları bulunuyordu. Ayrıca Papalık, prensleri özel menfaatlerinden tam olarak uzaklaştırıyordu. 15. yüzyılda hristiyanlığın bölünmesinden sonra bu konuda yine başarılı olamayacaktır.

Avignon'da Papa (Aziz-Peder), dış baskılara boyun eğiyordu. Seçilmiş olan iki papa vardı ve 1409'da üçüncüsü seçildi. Pise konsülü V. Alexandre'ı seçtiği zaman, XII. Gregoire ve XIII. Benoit papalık-

larının sona erdiğini kabul etmediler. Onlar birbirlerine karşı haçlı seferi tehdidinde bulunuyorlardı. Papalığın böyle bir kargaşa içerisine düşüşü beraberinde engizisyonun Papalığın inisiyatifinden çıkıp, gitgide egemenliğin korkunç bir vasıtası olacak olan sivil iktidara bağlanacaktır.

4. Temple (Mabet) Tarikatı Şövalyeleri

Engizisyonla ilgili politik karakterli en uygun örnek Fransa kralı tarafından yönetilen Temple tarikatı şövalyeleri davası olabilir.

Temple tarikatına kabul edilmesini isteyen fakat sonuç alamayan Philippe le Bel (Yakışıklı Philippe), şövalyeler tarafından sabırla çalışarak kazanılmış zenginlikleri ele geçirerek, tükenmiş finanslarına belki çare olur düşüncesiyle tarikatın gücünü kırma yolunu araştırıyordu. Bunu yapmak için papanın yardımına ihtiyacı vardı, zira sadece papaya bağlı olan bir tarikat sözkonusuydu. Onlara karşı bir herekliklik suçü bulmak gerekiyordu. Bordeaux piskoposu Got'lu Bertrand, kralın yardımıyla V. Clement adıyla papa olarak atandı ve Philippe le Bel bu seçime ancak Temple tarikatı şövalyelerinin gücünü kırmaya izin verdiği ölçüde razı olmak zorunda kalmıştı. Papa 5 Haziran 1305'de Lyon'da Fransa kralının huzurunda taç giydi. Adalet bakanı Nogaret'li Guillaume 1303'de, Temple tarikatı şövalyelerine karşı suçlama faaliyetlerinde kötü bir işle görevlendirilmiş VIII. Boniface'a boyun eğdirmek için şiddet kullanmakta tereddüt etmiyordu². Bu onun için kolay bir şeydi, zira tarikatın sırları üyelerin hristiyan imanını şüpheli hale getiriyordu. Onlara karşı inanılmaz suçlamalarda bulunuluyordu; onlar Baphomet isimli tuhaf giyimli yontularak yapılmış bir taşa tapıyorlardı. Şölen günlerinde İsa'nın gerildiği haça tükürerek hakaret ediyorlardı; töre ve adetleri insan tabiatına zıt idi. Halk bu anlayışın geçersizliğini kabul etti, zira Temple tarikatı şövalyelerini sevmiyorlardı ve onların kurnazca düşündükleri spekülasyonları farkediyorlardı.

2. 7 Eylül 1303'de iki bin kişilik küçük bir ordu papanın sığınmış olduğu Anagni şehrine saldırdı. Orduya Nogaret ve Sciarra Colonna kumanda ediyordu.

Philippe le Bel 24 Ağustos 1307'de Papa'ya çağrıda bulunarak bir anket yapma isteğinde bulundu. Aynı yılın 12-13 Ekim gecesi kral tüm Fransa'da Temple şövalyelerini tutuklattı. Paris'te Jacques de Molay ve yüz kırk adamı Nogaret'li Guillaume'un bizzat kendisi tarafından tutuklandı. Hemen sorgulanmaya başlandı, sonra teker teker engizisyonculara teslim edildi, itirafları konusunda bazı bilgilere ulaşıldı. Fransa engizisyoncusu Parisli Guillaume, Temple tarikatı şövalyelerinin suçlarını incelemek üzere taşradaki tüm temsilcilerine görev verdi. Ayrıca kendisi de 19 Ekim-24 Kasım 1307 arası Paris'te hapsede bulunanlarla özellikle de Molay'lı Jacques'la ilgili incelemeye katıldı. Kralın komiserleri büyük bir acımasızlık ve ölçüsüz işkencelerle otuzdan fazla suçlunun hapisanede ölmesine sebep oldular. Mayasız ekmek anlayışını inkar etme, şeytanî ritler uygulama gibi konularda ve böylece kendilerinden işitilmek istenilen her şeyi söylettirecek acı ve işkence altında itirafta bulundular.

Papa V. Clément, kendini yeniden topladı ve işlerle kişisel olarak meşgul olmak suretiyle inisiyatifi ele almaya çalıştı. Nogeret gibi Saint-Siége'e karşı baş kaldırmaya niyetlenen engizisyoncuların gücünü kırdı. Fakat Philippe le Bel, alınan kararları Paris Fakültesi yoluyla kabul etti. 1308'de Tours'da önemli bir toplantı onun, Temple tarikatı şövalyeleri tarafından ortaya atılan tehlikeli heretik anlayışa karşı çıkmasını istedi. Poitiers'de yetmiş iki şövalye papanın huzurunda ağır itirafları tekrarladılar. Cevap bulamayarak pes eden papa, davaların yeniden ele alınması için piskoposluk komisyonlarına bir yazı çıkardı. Fakat krallığın baskısı altında 12 Mayıs 1310'da tarikatı savunmak isteyen on dört Temple tarikatı şövalyesi Vincennes ormanlığı kıyılarında yakıldı. Bunlar Sens eyaletinde yapılan bir konsül tarafından yargılanmış mürtetler idiler. Diğer bölgelerde soruşturmalar Temple tarikatının lehine dönüyordu. Rhône bölgesinde bulunan Vienne şehrine durumun bütün olarak yeniden gözden geçirilmesi gerektiği kanaatiyle bir konsül çağırıldı. Kral Vienne üzerine yürüdü ve yüksek rütbeli papazlar için çözümünü papaya bırakarak bu konsülden vazgeçtiler. Clément V, 1312'de *Vox in excelso* isimli yazıda tarikatın onurunun lekelendiğini ve mensuplarının Hôspital (Hastane) tarikatına transfer edilerek ortadan kaldırılması gerektiğini belirtti.

18 Mart 1314'de büyük üstad Molay'lı Jacques ve Normandie'nin hıccası Geoffroy de Charnay, Paris'te l'île de Javruax'da diri diri yakıldılar. Onlar daha önceki itirafları baz alınarak müebbed hapse mahkum edilmişlerdi, ancak Kilise ulularından oluşan bir meclisin karşısına çıkan bu zatlar tarikatın suçsuzluğunu savunarak itiraflarından vazgeçtiler. Bu olay sebebiyle şaşkınlığa düşen kardinaller mürtetleri düşünüp taşınırlar ve kararlarını yavaş yavaş versinler diye Paris Prevotuna (hapishane koğuşbaşı) teslim ettiler. Fakat kral ve konsüli bunları meydanda öldürme cezasına çarptırdı.

Temple tarikatı şövalyelerinin malları papanın kararıyla Hospital tarikatı mensuplarına teslim edildi. Bu uzun davanın masraflarını karşılamak için krallık hazinesinden gerekli miktarlar kayıt altına alındı. Fakat Avignon Papalığı çok büyük bir prestij kaybına uğradı, sivil iktidarın dinî iktidar üzerindeki gücü ortaya çıktı. V. Clément, çok zayıflamış görünmekteydi; büyük engizisyoncu Guillaume Imbert krallık görevlileri tarafından önemsenmemişti. Engizisyon mahkemelerinin gücü Papalığın gücünden geliyordu. Avignon'daki papalık tehdit ve baskılarla gücünü kaybetmişti. Avrupa'nın diğer yerlerinde Temple tarikatı mensuplarına karşı isnad edilen sahte kanıtlı ağır suçlar, mahkemelerde suçsuzlukla sonuçlanıyordu. Sadece Fransa engizisyonu önemli bir güce sahip olan kralın isteğine boyun eğdi. Onun çöküşü Paris Üniversitesi'nin onun yerini almasıyla sonuçlanacaktı. Jean d'Arc'ın davasındaki gelişim şüphesiz politik bir aksiyondu, Bedford dükü ancak Üniversite'nin yardımıyla başarıya ulaşabilmişti³.

Hristiyanlar daha çok prenslerin entrikalarına boyun eğerek bölünmüş Kilise'yi tanıyorlardı. Öyle ki prensler bu bölünmüşlüğü kötüye kullanma eğiliminde idiler. İnananlar bununla birlikte daha çok kendi rahipleriyle ilgileniyorlardı. Zira papalık alay konusu ve hor görülen bir müessese haline gelmişti. Onun artık orada temeli yoktu ve insanların ruhları heretiklerin çağrısını kabule hazır dılar. Bu tür bozulmalar gerçek müminleri üzüyordu. Sayısız vaiz, kendilerini, tüm kötülüklerin sebebini ve ahlâkî çöküntüleri açıklayan peygamberler

3. Paris Üniversitesi rektörü Thomas de Courcelles kendini İngiltere kralının hizmetine vermiş ve delege engizisyoncu öğretim üyesi Jean le Maistre bas-kıya boyun eğmemiştir.

konumunda görüyorlardı. Bunlar içinde en ünlüsü, bozulmuş hristiyanlığı eleştiren ve kınayan Jérôme Savonarole'dür ve onun lideri din sömürücüsü, heretik ve inançsız, utanılacak bir özel hayatı olan papa Alexandre VI'dır. Savonarole, 23 Mayıs 1498'de iki prozelitin refake-tinde yakılacaktır. Kısa bir zaman sonra Martin Luther bu aynı bozulmaları kınayacak ve protestanların, Florence'ın öncü keşişinde gör-dükleri böyle bir noktaya parmak basacaktır⁴.

Fakat Kilise artık savaşmak için gerekli silahlara sahip değildi; Saint-Siége ve Engizisyon giderek prestijlerini kaybettiler. Paris Üni-versitesi heretik hareketlerle ilgili suçlar için Engizisyon Kurulu'nin yerine geçer ve Fransa'da reformu durdurma görevini ise parlamen-to üstlenir. Luther, 3 Ocak 1521'de eserlerinden alınmış 41 teklifini kınayan papalık kağıdını açıkça yaktıktan sonra aforoz edilir. Ro-ma'nın düşmanlığı apaçık ortadaydı, ancak papa selefleri gibi artık tepki göstermiyordu. Aksine bu davranış İsviçreli Zwingli'nin Zü-rih'te yaptığı gibi protestanların kalabalıkları zorla isyan ettirmesine sebep oluyordu. Jean Kalvin beklenmedik bir şekilde 1541'de kesin olarak Cenevre'ye yerleşir ve dinin temellerini riske eden düşünce özgürlüğüne ve dinsizliğe karşı koymak için gerçek bir engizisyon müessesesi kurar. 1541 ve 1546 arasında 58 önemli infaz gerçekleştirir. İspanyol Michel Servet, teslis dogmasını inkar ettiği için Cenevre'de 1553'de diri diri yakılır. VIII. Henri, sadece Romalı katolikle-ri değil Luthercileri de ölüm cezasına çarptırmıştır. Birçok İngiliz şehit olmuştur, zira bu hükümdar zamanında 500'den fazla manastır rahibi ve keşiş öldürülmüştür.

16. yy.'ın ikinci yarısında sivil savaş sırasında Fransa sayısız canavarlıklara şahit olacaktır. Şehirlerin içlerinde bir inancın farklı taraftarları birbirleriyle çarpışmışlar ve birbirlerini katletmişlerdir. Politik savaş genellikle kin ve nefret üzerine kurulmuştur. Güney Fransa'da savaş çok şiddetli olmuştur. Merkezî iktidar halk isyanlarına karşı baskı uygulamış ve engizisyonun burada bir rolü olmamıştır. IV. Hen-

4. Diğer bir örnek de şudur: Papa Alexandre VI, 1500'de Calahorna piskoposu Pietro de Aranda'nın görevine son verdi, yetkisini kaybetti ve Saint-Ange şatosunda hapse mahkum etti. Çünkü o gerçekten de, İsa'nın kutsallığını, endüljansları ve Cehennem ile Purgatuar'ın varlığını inkâr ediyordu.

ri, 1598'de insan öldürme uygulamalarına bir sınır koyduğu zaman ilk önce Paris parlamentosunu ikna etmek zorunda kalmıştır. Engizisyon mahkemeleri her zaman var olacaktır, ancak eğer İspanya istisna tutulursa bu mahkemeler daha çok İtalya'da olmak üzere⁵ beklenmedik bir şekilde ortaya çıkacaktır. Fransa'da XV. Louis dönemine kadar taşınmış olan "büyük engizisyoncu" ünvanının artık onursal bir değeri kalmamıştır.

II. DEMONOMANİE (SATANİZM-CİNCİLİK-BÜYÜCÜLÜK)

İblis, Hristiyanlığın gelişinden itibaren tehlikedir ve tüm gücünü hristiyanların göksel lütfu karşısına koyar. Bıkmadan usanmadan günlük hayatın her anında çalışır. 13. yy.'da Richalmus adlı bir sistersiyen rahip, insanın korkunç dramı olabilen şeyi gösterme babında şaşırtıcı bir açıklamaya girişir: İçimizden her birimiz şeytanlar tarafından çevrilmişiz, denize dalındığında bunlar su olacaktır.

Sefalet, sürekli savaşlar, halkı bunaltan baskı ve zulümler kötülügün muzaffer olduğu kanaatini kuvvetlendirir.

Her şeyden önce Kilise (bu gruba) hafif cezalar vermekle yetinir, zira söz konusu olan sadece hurafelere dayanan pratiklerdir. Kilise ruh çağırıcıları ve büyücüleri hristiyan toplumdan uzaklaştırmaya çalışır. Fakat iyilik ve kötülük arasındaki geleneksel zıtlık maniheist heretik anlayışla yeni bir sertlik kazanmıştır, kültürlü sınıflar ve köylüler Şeytan'ın sürekli olarak varlığını kabul ederken; Kilise büyücülere sert bir tavırla karşı koymuştur. Papa IV. Alexandre, heretik faaliyetlere karışan büyücülük uygulamalarının sorgulanmasının engizisyon mahkemelerine ait olduğuna karar verir. XXII. Jean, kendisini alışimi-

5. 1633'de Engizisyon Kurulu tarafından Galilée'ye davalar açılmıştır. Çok fazla şiddet uygulanmayacak şekilde ömrünün geri kalan günlerini hapiste geçirmek cezasıyla mahkum olmuştur. Kutsal metinleri kendi anlayışına göre yorumlamaya kalkışmasından dolayı Roma engizisyonu herkesten önce onu kınamıştı, ancak onunla birlikte Kilise'nin çekilmez bir pozisyon içine yerleşmesine de müsaade etmemişti.

ye (simya) verecek ve ancak İblis'in yardımıyla büyük bir şans elde edebilecektir⁶, bununla birlikte bir seri yazıyla baskıyı daha da şiddetlendirecektir. 1320'den itibaren büyülerle, şeytanî sözleşmelerle ve ayinlere saygısız davranmakla ilgili cezaî uygulamaların takibini engizisyoncuların eline bırakır. Bu kararların etkisini Bernard Gui tarafından kaleme alınan *Manuel'*de buluyoruz. O bu kitabın VI. bölümünü büyücülerin, kâhinlerin ve şeytanları yardıma çağırınların sorgulamalarına ayırmıştır. Bununla birlikte heretiklere ayrılmış cezalar onlara uygulanmış olabilir.

1334'de XXII. Jean'ın yerine geçen XII. Benoit, Citeaux'un din görevlisi ve engizisyoncusu olmuştu. O özellikle büyü ile ilgili problemlerle meşgul olurdu, ancak bu konuda istisnaî kararlar almazdı. 15. yy.'a kadar Kilise bu belaya karşı gerçek bir endüljans ortaya koyuyor. Büyücülere karşı getirilen suçlamalar bazı sanrılı kimselerin saygılı itiraflarını kuşkusuz kabul etmeyen engizisyon mahkemeleri tarafından titiz bir şekilde incelenmiştir. Maalesef heretikklik ve satanizm suçlamaları arasında açık bir farkın olduğunu söylemek zordur; genellikle "sorcier" ve "vaudoise" kelimeleri eş anlamlı ve bazan da birbirine karıştırılan kelimelerdir. İman engizisyoncusu artık affetmeye zorlanmış değildir.

"İblis'e kutsallık atfeden" Temple tarikatı mensuplarının davalarından bahsedilmişti; büyücülükle suçlanan Troyes Guichard piskoposu ancak ince politik bahanelerle papa V. Clément tarafından daha uzakta bulunan Bosnie piskoposluğuna sürgün edilmiştir. Unutmamalıyız ki, Jeanne d'Arc'ı yargılayan hakimlerin çoğuna göre o da bir "İblis'e çağırıcı" idi.

Pucelle'in ölümünden birkaç sene sonra onun silah arkadaşlarından biri yargılanacaktır. Roys'lu Gilles'in 1440'daki davası onu yüceltir ki bu davada büyücülük ve satanizm birbirine karıştırılır. Büyük engizisyoncu Guillaumme Merici tarafından seçilen Fransa kralığının heretik hareket engizisyoncusu vaizler tarikatından F. Jean Blouyn, Nantes piskoposunun ve Rennes yargıcının eşliğinde davala-

6. Michelet bunu "büyücü papa" diye isimlendirir. Jean XXII efsaneye göre *Art transmutatoire de metaux* isimli bir yazı kaleme almıştır.

ra katılmıştır. Fransa mareşali Roys'lu Messire Gilles de idam edilir ve yakılır.

Satanik kültün köylüler arasında birçok müridi dahi vardı. Zorlama ve tedirginlik, ruhları ajite ediyordu, ancak kurtuluşun yolunu sağlayacak gece yapılan gizli toplantılarda isyandan bahsediliyordu. Şeytanın başkanlığında büyücülerin her cumartesi yaptıkları gece toplantısı (şabbat), zengin burjuvaları ve bunların arkadaşlık ettikleri eşkiyaları korkutmak için gerçek baskınlarla sona eriyordu. Michelet'in dediği gibi "buradaki cehennem sanki aşağıdaki cehennemın bir sığınak olarak yansıması". Papa VIII. Innocent, bu tür uygulamalardan korkmuştur.

Engizisyon Kurulu elindeki tüm vasıtalarla hristiyanların maruz kaldığı zararlara karşı koymak zorundaydı. Bu sebeple papa Constance, engizisyoncularına yetki verdi, zira o özellikle Almanya'yı yakıp yıkan büyük satanist çalkantıdan korkmuştu. "Daha önceki apostolik kararlara rağmen eğer lâik gücün yardımına ihtiyaç duyulursa hakimler dinî cezalar bittikten sonra çağrı yapabilecekti".

Papalığın kararları İtalya'da Tyrol'da ve özellikle de Almanya da, pratikte hemen Avrupa'nın tümüne yayılır. Selestat'lı Henri Institor ve Jacop Spenger isimli iki engizisyoncu İtalya'da Tyrol'da ve özellikle de Almanya da terör estirdikten sonra buralarda halk kafasını şeytanla bozmuş ve onlar da 1486'da Kölne'de *Malleus Maleficarum*'u yayınlamışlardır. Bu eser şeytanî kara büyüleri, büyüsel sırları ve Şeytan'ın imparatorluğuna son vermek için takip edilmesi gereken kuralları açıklıyordu. Kitapta eleştirel mananın tamamen yokluğu ile en tuhaf efsaneler, en fantastik hikayeler gerçek gibi sunulmuştur. İncil'in gerçekleri gibi kabul edilmiş olan bu tür anlatımlar, büyücülerin yakalanması için start verilmesine sebep olacaktır. 16. yy. boyunca bir çok kez yayınlanan bu kitap kendi başarısını kanıtlar ve "diabolik=şeytanî baskı"nın sertliğini de teyit eder. Nancy bölgesi engizisyoncusu olan Nicolas Remi veya Remigius'u örnek verebiliriz. Bu merhametsiz adam, Lorraine halkının en az üçte birinin şeytanla ilişkisi olduğunu ifade ediyordu. 1580'den itibaren insanları insafsızca yakalamaya girişmiş ve on beş sene içinde 800 büyücü ve sihirbazı yakarak cezalandırmıştır. 1600'de ise yeni yetmelik döneminden beri

bizatihi kendisinin şeytana hizmet ettiğini itiraf etmiştir. Nancy Mahkemesi çok korktuğu Nicolas Remi'yi ele geçirir, malum işkencelerden sonra ateşte yakarak öldürür. Şeytan'ın ruhlar üzerindeki gücünü gösteren bundan daha açık bir delil bulmak mümkün müdür? Remigius, uzmanlıkta kendisinin gerisinde olan hakimlere yardımcı olması gayesiyle 1595'de Lyon'da kalın bir kitap kaleme almıştır. Ancak maalesef engizisyon çok elverişli bir döneminde vuku bulmuştur. Navarre'de ve Basque ülkesinde 16. yüzyıla doğru büyücülerin yakıldığı onlarca ateş ocağı ortaya çıkmıştır. Papa IV. Adrien, Jurguinastlar mezhebi taraftarlarının sebep olduğu bu tür yakıp yıkmaları 20 Temmuz 1523'e ait bir genelgede açıklamaktadır. Hapishaneler sözde suçlularla dolmuştur ve bir çok köylü benzer cezalardan dolayı yardım istemişlerdir. Engizisyon Kurulu'nun üst organizması dosyaları inceledikten sonra ne yeterli kanıt bulabilmiş ne de suçluları hapiste tutabilecek somut unsurlar. Maruz kalınan olaylar ne doğrulanmış ne de desteklenmiştir. Buna rağmen 1610'da Logrono'da yankılanan bir davada Zugarramundi büyücülerinin bir çoğu çok ağır cezalara çarptırılarak hapsedilmişlerdir. Bir kaç sene sonra mahkeme üyesi olan Adolfo Salazar y Frias, davanın unsurlarını yeniden ele alır. İki meslektaşıyla yaptığı sert tartışmadan sonra mahkumlar için af kararı alır. 1614'de Engizisyon Kurulu, hakimleri ihtiyatlı davranmaya çağırarak için Salazar y Frias'ın elde ettiği sonuçlarını yayınlamayı kabul eder.⁷

Lancre'lı Pierre *L'inconstance des Mauvais Anges ou démons* (Kötü meleklerin veya şeytanların ihaneti) (1612) isimli eserinde detaylı bir şekilde "Logroigne'in soy faaliyeti"ni tasvir ediyor ve iki şüphelinin sorgulamaları ile ilgili rivayetlerden söz ediyor. O, en şaşırtıcı uydurma öyküleri itirazsız kabul ediyor. Ondan önce tıpkı Jean Bodin Angeuin'in *Dela Démonomanie des Sorciers* (Büyücülerin Cinciliğinden) isimli 1580'de Paris'te yayınlanan kitabında yaptığı gibi. Din ile ilgili müstesna suçlar ile meşgul olan memurları görmeyi hiç sürpriz saymıyoruz. Gerçekten 16. yüzyıl boyunca Engizisyon'un aktivitesi gittikçe sınırlı hale geliyor. Lâik mahkemeler satanizm tehlikesini dahi önlemeye çalışacaktır. Bailliler, senyörler ve hakimler bunu çok şiddetli bir şekilde yapacaklardır.

7. J.C. Baroja, *Las Brujas y su Mundo*, Madrid 1961, s. 263-268.

Son olarak protestan ülkelerde büyücülerini yakalama çalışmaları beraberinde taşkınlık da getirecektir. Hayatı boyunca şeytanla destansı bir tarzda mücadele eden Luther, “İblis ile beraber olan”lara karşı sınırsız bir kin beslemektedir. Onların yanan odunlar içine atılmadan önce taşlanarak öldürülmüş olduklarını görmek gerekiyordu. Cenevre’de büyücülükle suçlanan 500’e yakın kişi öldürülmüştür. 17. yy.’ın ikinci yarısında Amerika’da “Salem” büyücülerine ilgili ünlü olaylar cereyan etmiştir. İblis saplantısının etkileri daha başka bölgelerde de görülmüştür.

Fransa’da tutuklamaların yavaşlaması için 1682’yi beklemek gerekecektir. XIV. Louis’nin bir fermanı, eğer onlar kamu hukukuyla ilgili bir suç işlememişlerse büyü uygulamalarını artık ölümle cezalandırmaya izin vermiyor. Ancak Voisin bu fermanın ilanından iki yıl önce Gréve meydanında yakılmıştı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İSPANYOL ENGİZİSYONU

Engizisyon Kurulu denildiğinde genellikle İspanya akla gelir. Bu ülkede Engizisyon özellikle şiddet olarak tanınmıştır. Tarihî kanıtlar ve özellikle müslümanlara karşı gerçekleştirilen uzun yenidenfetih hareketleri bu fenomeni açıklamaktadır. Yahudi toplumunun önemi bir başka faktördür. Korkunç ritüel suçlarla suçlanan İsraili çocuklar kanlı katliamlara maruz kalmışlardır. Korku çok sayıda kalabalıkları din değiştirmeye zorlamıştır. Bunlar *Marranolar*'dır. Bunların sayısı tehlikeli bir şekilde artmıştır ve Türkler Otrante halkını katlettiklerinde Katolik Krallar, içeride yahudilerin ve Maurelerin (mudéjarelar), dışarıda ise vefasız ve sadakatsizlerin sebep olduğu tehlikenin farkına ancak varmışlardır. Papa IV. Sixte'in 1 Kasım 1478 tarihli genelgesi bu yüzden yürürlüğe konulmuştur.

I. YENİ MAHKEME

IV. Sixte'in genelgesinin en önemli prensiplerine bir göz atalım:

“İspanya krallığının farklı şehirlerinden bir çokları kendi arzularıyla kutsal vaftiz suları vasıtasıyla İsa-Mesih'te yeniden dirilmişlerdi.

Bunlar gizlice papa VIII. Boniface'ın anayasası yoluyla heretik anlayış taraftarlarına karşı ilân edilen cezalara çarptırılan yahudi batıl inancından dinî âdetlere ve şeriata bağlılığa dönmüşlerdir. Bu adamların suçları ve Engizisyon Kurulu'nun onlara gösterdiği hoşgörü sebebiyle sivil savaş, insan öldürme ve sayısız kötülükler krallığımızı kasıp kavurmuştur. Bildirinizi yerine getirmek ve içinde bulunduğunuz kötülükleri ortadan kaldırmaya yönelik çareleri uygulamak istiyoruz. Size üç veya en azından iki piskopos ya da güvenilir adam seçmeye izin veriyoruz. Seçtiğiniz bu kimseler lâik din adamı, kırk yaşında veya daha küçük, yüksek bir şuuruna sahip ve örnek bir hayatı olan, ilâhiyat hocasısı veya doktora, mastır ya da kutsal kitap hukuku alanında lisans öğrenimi görmüş, titizlikle incelenmiş ve seçilmiş, Tanrı'dan korkan adamlar olmalıdır. Biz inanana karşı suç işleyenlerin dışında bu adamlarla uzlaşırız. Özel haklar ve kararlar bunlara yardımcı olur. Şeriat ve geleneğin normal kimselere ve heretik hareket engizisyoncularına verdiği özel haklar ve yargılama yetkileri bu kimselere de yardımcı olur ve onları da kayırır"¹.

Krallık bildirisi yeni mahkemenin amacının yanlış şüpheler ve zulümlerden *conversolar* (manastır hizmeti görenler) arasında bulunan hristiyan bağlıları korumak olduğunu ilâve ediyordu. Fray Miguel Morillo ve Fray Juan de San Martin, tayin edilen ilk engizisyonculardır. Onlar Yahudilik aktivitelerinin en önemli merkezi olan Séville'ye yerleşmişlerdir. *Conversolar* paniğe yol açan yakalama tehditlerini pek ciddiye almadılar. Bunların çoğu kaçarak kendilerini para karşılığı kabul eden büyük senyörlerin malikhanelerinde sığınak buldular. Engizisyoncular 2 Ocak 1481 beyannamesini yayınladılar. Bu beyanname vasıtasıyla büyüklere ve özellikle de Cadix'in önde gelen insanlarına on beş gün içerisinde kaçakları yakalamalarını ve mallarına el koymalarını emrettiler. Aksi takdirde aforoza çarptırılacaklardı. Soylu kişiler görevlerini yerine getirdiler ve zindanlar hemen mahpuslarla doldu. Öyle ki, bunlardan bazıları daha bir gün önce büyük servet sahibi idiler. Zengin ve güçlü bir *marrano* olan Diego de Susan'ın yönetiminde bir direniş organize edildi. İki dominiken engizisyoncunun katledilmesine karar verildi. Susan'ın kızınının *yaşlı-hristiyan* bir dostu

1. W. Th. Walsh, *Personajes de la Inquisicion*, Madrid 1948, s. 177-178.

vardı. O konuştu... ve komplocular yakalandılar. Bunlar arasında Site'nin 24 başkanlık üyesinden üçü rahipler, manastır dervişleri ve yüksek görevli memurlardan altı erkek ve altı kadın diri diri ateşte yakılma ve mallarına el konulma cezasına çarptırıldı (Katolik Kralların Grenade'a (Gırnata) karşı son bir saldırı hazırlamış olduklarını da unutmuyoruz). 6 Şubat 1481'de Yeni Engizisyon'un, hükümlüleri yaktıkları ilk odun yığını, dinî arınma yolunda pis kokulu dumanların çıkmasına sebep oldu. Ardından gelen bir panikle Portekiz'e, İtalya'ya ve İspanya'nın çok uzak şehirlerine kaçış başladı. Heretiklikten vazgeçme isteği mühleti içerisinde bir çok engizisyoncunun kendileri de şaşkınlıktan donakaldılar. W.Th. Walsh iki *auto da fe*'ye (Engizisyon Mahkemesinin yakma kararı) işaret etmektedir. Burada birbiriy-le uzlaşma içerisinde olan 700 ve 1500 tevbekâr "sarı bir elbiseden çıkmışlar, kıpkırmızı bir çarminh işaretiyle işaretlenmişlerdir". Engizisyon Kurulu'nun gelişip büyümesi zorunlu gibi görüldü. 1482'den itibaren Kurtuba'da dört engizisyoncu görevlendirildi ve 28 Şubat 1483'de ilk *auto da fe*'yi organize ettiler. 1483'de Cuidad Real, bir üst mahkemeye başvurdu ve ertesine 34 mahkum öldürüldü. Trajik bir öykü böyle bir başlangıcı ifade etmektedir. Engizisyoncular piskopos Avila'lı Arias'ın ölmüş anne-babasını ve büyük anne-babasını mahkum ettiler. Avila'lı Arias engel olmak için yanmış cesetlerin kuru kemiklerini mezardan çıkardı ve bunları sakladı. Roma'ya kaçtı ve Papa'ya sığınmak istedi. Sixte IV, 31 Ocak 1482 tarihine ait bir genelge vasıtasıyla Katolik Kralları protesto etmiş, kanunî kurallara uygun hareket etmek ve piskoposluğun piskoposuyla uzlaşmak gerektiğini hatırlatmıştı. Yeni Engizisyon'un Aragonda'da yaygınlaşmasını reddetmişti. Papa, 11 Şubat 1482'de sözü dinlenir kişiler tarafından hazırlanmış bir listede seçilmiş sekiz engizisyoncuğu Kastilya'ya tayin etmiş ve dominiken baş rahipler de bunları onaylamıştı. Bunların sekizincisi Fray Torquemada idi. İki ay sonra yeni bir genelge Aragon krallığının Valence'da bulunan rahip engizisyoncuları olan iki dominiken görevden uzaklaştırdı ve bölgenin *conversoları* (manastır hizmeti görenler) piskoposların koruması altına girerek aftan yararlanmaktan kesin olarak emin olmuşlardı. Ferdinand bunu sert bir şekilde protesto etti ve Sixte VI, onun ardından yürüdü; yeni Engizisyon Aragon'a yerleşecekti. Isabella İspanya'da bir davet mahkemesi mey-

dana getirmeyi arzu etti ve 25 Mayıs 1483’de Séville piskoposu Manrique’li Inigo’yu bu yüksek mahkemenin başkanlığına tayin etti. Ayrıca 2 Ağustos 1483’de yeni bir genelge genç örgütü ortadan kaldırmak zorunda gibi görüldü, fakat bu genelge on bir gün sonra ortadan kaldırıldı. Papa’nın tereddütleri apaçıktır. Bu esnada Ekim 1483’de Torquemada, Castilya, Aragon, Léon, Catalogne ve Valence’a genel engizisyoncu tayin edildi. Toledo papalık elçisi kardinal Mendoza bu atamayı desteklemişti, kraliçe de papaya onu önermişti ve o da onu kabul etmişti.

II. TORQUEMADA

Ségovie’de bulunan Santa Cruz manastırı dominiken rahibi Torquemada’lı F. Thomas, arzu edilmeyen ancak aşırı yetkilerle donatılmıştır. Kilise ile ilgili yetkilerinin yanında ek olarak beşinci krallık konseyinin başkanı ve kendi majestelerinin günahını çıkaran papazın görevlerini de üzerine almıştı. O, tarihte iki yüzlülük ve kan dökücü sadistliğin adeta sembolü olmuştur. O bu şöhreti Engizisyon’un -Llorente, Sabatini ve Lea gibi- düşman yazarlarına borçlu olduğu gibi aynı zamanda kendi kaleme aldığı “*Instructions (soruşturmalar)*”a da borçludur. Bu faktörler onu kurumun gerçek organizatörü yapmıştır. Bununla birlikte mahkemenin yerleşmesinde de çok büyük rol oynamıştır. 1483’e kadar kendisini rahiplik mesleğine vakfetmişti. Her şeye rağmen Engizisyon Kurulu’nun ona ihtiyacı vardı. Bir hristiyan çocuğun öldürülmesiyle suçlanan yahudilerin, 1468’de sürgün edilme-leri olayı içinde de yer almıştır.

Bu kişi nasıl bir düşünceye sahipti? Farklı iki çalışmadan alınmış iki özet pasaj bu adam hakkında bize, alışılmış korkunç çağrışımların ötesinde sayılabilecek bir imaj verecektir:

“Başkalarına karşı çok katı olan bu adam kendisine karşı daha da serttir. Asla et yemez, çıplak bir tahta üzerinde uyur ve iç çamaşır giymezdi. Her türlü dalkavukluktan uzak, dürüst ve vaadinde durur bir özelliğe sahipti... Paranın onun gözünde hiçbir değeri yoktu. Onu dinî faaliyetlerde ve gönül almak amacıyla sadaka vermek suretiyle harcar-

di. Avila'da Aquin'li Aziz-Thomas manastırını inşa etti, Ségovie'deki kendi Santa Cruz manastırını genişletti ve doğduğu şehri faydalı yapılarla donattı”.

“Büyük bir enerji ile işe sarılan Torguemada, Engizisyon Kurulu mahkemelerini yeniden organize ve reforme etmeye başladı. Tarafgirlik yapan, faydasız sertliklerde bulunan veya elverişsiz işlerle uğraşan engizisyoncuları görevden el çekti. O genellikle daha yumuşak bir prosedür meydana getirmiş ve ilk engizisyoncular tarafından yapılmış olan yanlışlıklar ve yolsuzlukları ortadan kaldırmak için vargüciyle çalışmıştır. Fakir ve önemsiz mahkumların bile çağrılarına titizlikle cevap vermiş, aşırı zorlamaları iptal etmek ve suçluların çocuklarına yardım etmek için bir çok kararlar almıştır. Bu özellikler onun açık yürekli, zeki ve doğru olduğunu göstermektedir. Diğer yandan probi viri gibi mektuplarını iki yüzlülükle suçlamak uygun değildir, bu mektuplarla o, merhameti ve adaleti tavsiye ediyordu, zira titizlikle gizli tutulan bu dokümanlar gerçekten de yüzyıllardan beri meçhul kalmışlardır. “Zımnî heretik faaliyet” gibi cürümler veya bir çok suçlar konusunda Engizisyon Kurulu'nun yetkilerini arttırmıştır. Engizisyon iki evlileri, kilise hırsızlarını, din karşıtlarını, evlenen rahipleri, kadınları baştan çıkarıp iğfal edenleri ve bunları günahlarını itiraf etmemeye teşvik edenleri; aşk şerbetleri yapanları, hapisanelerinde suçlu kadınlara şiddet kullanan gardiyanları, sahte aziz ve mistikleri, özetle halka ait saflık üzerinde spekülasyon yapan herkesi cezalandırıyordu”.²

Bu ilk özet, çok ilginç ve belgelere dayalı bir çalışmadan alınmıştır, fakat bu çalışmanın yazarı antisemitik gibi gözükmektedir. Onun olayları değerlendiriş şekli aşağı yukarı anlaşılmaktadır.

Başka bir karara göz atalım:

“Yeni kurumun kesin organizasyonu gerekmektedir. 1484-1498 (ölüm tarihi) arası kaleme aldığı Instructions serisi gereğince Engizisyon Kurulu'nun faaliyetlerinin tüzüğü kesin olarak tespit edilmiştir. Torguemada, zorlukların üstesinden geldi, bütün problemlerle dikkatle meşgul oldu, işleri düzeltti, ıslah etti ve olgunlaştırdı. Onun aleyhinde eleştiride bulunanlar onda katolik fanatizmini sembolize etmek

2. W. Th. Walsh, a.g.e., s. 218-219.

istiyorlar. Onu, karanlık bir dindarlık içerisinde sofu bir adam olarak düşünmektedirler. O şüphesiz sert bir adamdır, ancak zalim bir merhametsiz değildir, ateşli ancak kaba olmayan bir adamdır. Yalnızca yayınlanmış olan *Instructions*'un incelenmesi sayesinde bu bilgiler karşımıza çıkmaktadır.³

Az önce okumuş olduğumuz iki benzer düşünce elbette beylik düşüncelerle ters düşmektedir, ancak bununla beraber ihtiyatı da elden bırakmamak gerekir. Bu sonuncular Ségovie manastır başrahibinin sevimsiz ve merhametsiz adamlardan biri olmak zorunda olduğunu göstermektedir. Onun dönemine ait davaların sayısı yaklaşık iki yüz bine ulaşmıştır. İki bin kişi de sürgüne gönderilmiştir. İspanya'da on dört senede iki bin (2000) kişi öldürülmüştür. Bu hususlar korkunç bir şöreti doğrulamaktadır, ayrıca kin ve zulmün sembolü olan bir aşk dinine bağlı olmak zorunda kalacak bir mahkemenin varlığından rahatlıkla söz etmemizi sağlamaktadır.

III. MAHKEMENİN ORGANİZASYONU

İlk engizisyoncular San Martin ve Morillo'nun faaliyeti şiddet ve düzensizlik içermektedir. Morillo hemen azledilmiştir. Gerçekten de *Conversolar* denilen kimselerin basit kuşkulardan dolayı tutuklanmış olmaları ve ölmüş olanların cesetlerinin kabirlerinden çıkartılarak işkence edilmesi, yahudi olanların yahudi usullerine göre mezara konulmamış olması, ölmüş mürtetlerin kuru kemiklerinin mezardan çıkartılarak yakılması bu düşünceyi doğrulamaktadır. Torquemada, 1484'den itibaren Séville'de engizisyoncuların ilk toplantısını gerçekleştirir, ardından da *Instuructions*'un birinci serisini yayımlar. Séville'de (1485) Valladolid'de (1488) ve Avila'da (1498) yapılan diğer toplantılar, tüzüğü tamamlamaya izin verir. Torquemada'nın halefi Deza, Séville'nin (1500) *Instuructionlar*'ını ve Médina del Campo'nun (1504) *Instuructionlar*'ını yayınladı. Daha sonra Cisneros çalışmayı 1516'da tamamladı. Alonso Manrique'in emriyle bu farklı

3. Vicente Palacio Atard, "*Razon de la Inquisicion*" içinde, Madrid 1954, s. 31.

tahkikatların genel bir derlemesi yapıldı. Aragon Enguena ve Mercarder gibi genel engizisyoncular tarafından formüle edilen raporlar burada ihtiva edilmektedir. 1507'den 1518'e kadar Aragon ve Kastilya'nın farklı engizisyonları bulunmaktaydı. Çok sonraları Fernanda Valdès (Tolèdo 1561) tüzüklere kesin bir biçim verecektir.

Engizisyon Kurulu'nun başında *Consejo Supremo de la Santa Inquisición (la Supremo)* başkanı genel bir engizisyoncu bulunuyordu. Bu güçlü kişi kral tarafından papa adına tayin edilmişti. Konsey, genel engizisyoncu olarak görevlendirilmiş yedi üyeden oluşmaktaydı. Bunlardan ikisi Kastilya konseyine ait olmak zorundaydı. 1616'dan itibaren Philippe III'ün emriyle bir dominiken de zorunlu olarak üye olmuştur. *Suprema* her sabah ve her salı, perşembe, cumartesi günleri öğleden sonraları eşit olarak üçer saat bulunuyordu. Başlıca yedi üyenin dışında Madrid'de *Camara del rey*'in bir sekreteri, konseyin iki sekreteri, bir *alguazil mayor*, (davaları kaydeden ve para cezalarını tahsil eden) bir *receptor*, iki *relatore* (raportör), (kovuşturmaları takip eden) bir *solicitor*, (teoloji alanında uzman) bir çok *calificadorelar* ve *consultorelar* (danışmanlar), dört odacı ve bir çok *yakın (familiere)* vardı.

Her özel mahkeme üç engizisyoncu, üç sekreter bir *alguzail mayor* ve üç *receptor*, *calificadore* ve *consultore (danışman)* ihtiva ediyordu⁴. Tespit edilen engizisyon mahkemelerinin sayısı İspanya'da 14, Portekiz'de 3, İspanyol Amerikasında 3 ve İtalya'da 2 idi. İspanya'da engizisyoncularıyla ünlü şehirler şunlardır: Toledo (eski adı Ciudad Real), Séville, Valladolid, Grenade (eski adı Jean), Kurtuba, Murcia, Llerena (*alumbradolar* mezhebinin merkezi sayılan küçük bir Extrémadoure şehri), Cuenca, Saint-Jacques-de-Compostelle, Logrono (Eski adı Calahorra), Saragosse, Barcelone, Santa Cruz de Tenerife, Valence, Majarque. Portekizde engizisyon 1536'da Jean III tarafından yerleştirildi. Gerçekten de İspanya yahudilerinin sürülmesi gerçek bir Portekiz istilasına neden olmuştur. Jean II (1481-1495), devletinin karşılayabileceği ailelerin sayısını 600 ile sınırlandırarak durdurmaya çalışmış, ancak başaramamıştır. Onun halefi I. Emmanuel (1495-

4. José Deleito Y Penuela, *La uida Religiosa bajo el cuario Felipe*, Madrid 1952, s. 335.

1521) ciddi problemlerle karşılaşmıştır. 1496'da o da ihtida etmeyen yahudileri sürgüne göndermişti. Portekiz *marranolar*'ı, aynı gerçeklere yol açan aynı sebepleri gördü ve yerleşmiş olan düşmanlığa şahit oldu. 1504, 1505 ve özellikle de 1506'da yahudileri katliamdan geçiren I. Emmanuel ayrıca 50 hristiyanı ve iki dominiken elebaşısı da sürgüne göndermiştir. Jean III, Coimbre'da, Evora'da ve Lizbonne'da Engizisyon Kurulu kurarak bir çare bulmaya çalıştı. Portekiz, 1580'de Phillippe II İspanyasının, 1668'de Charles II İspanyasının ayrılmaz bir parçası oldu ve böylece Madrid Konseyine bağlandı. Engizisyon bağımsız olarak hayatiyetini bir asır devam ettirdi: 1773'de Pombal marqilerinin (kont gibi adamlar) reformlarına kadar. Portekizliler sanıkları çevreleyen en şiddetli kuşkuları ve sertlik tutumlarını *Suprema* kovuşturmalarına tabi kıldılar.

Amerika'da üç mahkeme kuruldu. Bunlar Mexico (Yeni-İspanya), Lima Ciudad de las Reyes ve Cartagena de Indias (Tierra Firme) şehirlerindedir. İtalya'da Palerme (Sicilya) ve Sacer'in (Sardaigne) kendi engizisyoncuları vardı. Şartlar yerine getirildiği zaman özel mahkemeler kurulabiliyordu. Fuletto bir engizisyon mahkemesi sonunda suçluları gemilere bitişik olan en yakın liman hapsanelerine hapsedmişti.

1647'ye kadar üst konsey sadece taşra mahkumlarından gelen çağrılara kulak vermişti. Bu tarihten itibaren merkezîyetçilik daha da teşvik edilmiş ve tüm kararlar Madrid tarafından desteklenmeye devam edilmiştir. Avrupa'ya ait her engizisyon, *Suprema* ile ilgili aylık bir rapor tutturmak zorundaydı. Üç Amerikan mahkemesi yıllık hesap veriyordu. *Auto da fe*'ler (Engizisyon'un yakma kararları) genel engizisyoncu ile uzlaşarak alınabiliyordu ve konseyin bir üyesi bu kararlara iştirak etmek zorundaydı. Bu görkemli seremoniler içinde hangi mahkumlar yer almaktadır? Bunlar İspanya'da nasıl yargılanmışlardır?

IV. İSPANYA'DA ENGİZİSYON İŞKENCESİ

Engizisyon, çağın gidişatına göre ölüm cezasına başvurmakta idi, ancak "Kilise'nin kandan tiksinişi" prensibini harfi harfine uyguladı.

yordu. Engizisyon vasıtalarının seçiminin bu söz ile ilgisi vardı. İplerle işkence yapılıyordu (ipler, kollar ve uyluklar etrafında bağlanarak yavaş yavaş sıkılırdı), su ile öldürme cezası uygulanıyordu (bu davranış, sonuçları itibariyle “Nazi Banyosu”nu andırıyordu: Yüz üzerine bir parça kumaş konur, kumaşın üzerine dökülen su mahkumun nefes almasını tamamen engeller... Mahkum ayrıca işkence sehпасına bağlanırdı) ve özellikle Valence’da suçluyu bir kaç kez gemiden suya salma ya da karada bir direğe çekip aşağıya salıverme cezası uygulanırdı. İşkence hazırlığı yavaş yavaş, sancı vererek ve uzun sürerdi. Şüpheli bir çok kez gerçeği itiraf etmeye davet edilirdi. Kendisine önce itiraf etmesi için rica edilir, sonra tehdit edilir ve ölüm cezası vasıtaları kendisine gösterilirdi. Çıplak bir şekilde getirilirdi ve sanıklara bazan bir kadın ya da deli gömleği giydirilir ve utanılacak bir durumla başbaşa bırakılırdı. Bir doktor bunları usanmadan müşahede altında tutar ve dirençlerini kontrol ederdi. En azından bir engizisyoncu olay yerinde hazır bulunur, itiraflarını yazmakla görevli bir notere refakat eder ve gelişmeyi dikkatlice not alırdı. Viccent Palacio Atar da, tüm hakimlerin işkence seansında hazır bulduklarını doğrulamaktadır. Teorik olarak işkence tekrarlanamıyordu ve sanık bazan itiraf ettiği hâlde mahkum oluyor, bazan de serbest bırakılıyordu. Bu son durumda mahkum, gördüğü veya işittiği şeyi bir sır olarak saklamaya yemin etmek ve üzerinde konuşulup tartışılan şeyi doğrulamak zorundaydı. Bununla birlikte cezaevi rejiminin bizzat kendisi her zaman sert bir tenkit konusu olmuştur.

V. ENGİZİSYON HAPİSHANELERİ

Engizisyon hapisaneleri korkunç çukur dipleri mi, ölüme giriş odaları mı, nemli, buzlu ve pis kokulu yerler midir? Yoksa bunun aksine Pinta Llorente’li Miguel’in *Las Carceles inquisitoriales espanolas* (Madrid, 1949)’da belirttiği gibi gürültüden uzak ikamet yerleri midir? Bu hapisanelerin, engizisyoncuların bulunabildikleri mahallere bağlı bulunması gerekiyordu. Veya başka bir ifadeyle çerçeve bu fizikî faktörlere bağlıydı, zira fizikî atmosfer her yerde boğucu ve kaygı verici olmak zorundaydı. Bununla birlikte bir doktor mahpusları düzen-

li olarak gözetim altında tutuyordu. Yiyeceğe ayrılan tahminî bütçe ekmek, şarap, süt ve et alabilmek için yeterliydi. Bazı gıda rejimleri elde edilebiliyordu ve ebeveynlerin sanıklara daha rafine ve daha bol yemek getirme imkanları vardı. Mahpusun, savunmasını hazırlamak ve boş zamanlarını değerlendirmek için yazacak şeyi vardı. Meraklı okuyucu, Pinta Lorente'li Miguel'in yukarıda adı geçen çalışmasına başvurabilecek ve orada hapishanenin mükemmel organizasyonu ile ilgili bir çok detay bulacaktır. Ve bununla birlikte *Auto da fe* (Engizisyon Mahkemesinin yakma kararı) kararından önce nice ölümler vardır. Bu ölümlerin yüzde oranı tabii sebeplere isnat edebilmek için çok yüksektir. Görünen o ki, maddî konfor kabul edilebilirdi, ancak manevî işkence apaçık ortadaydı. Uzun yıllar süren tutukluluğun belirsizliği içinde nasıl yılgınlığa ve bezginliğe maruz kalınmaz ki? Hayalî bir yanlış mı, gerçek bir heretik hareket mi itiraf etmek gerekiyordu? Sona kadar inkar mı etmek gerekiyordu? Ve bu son ne olacaktı?...

VI. MAHKUMİYETLER

Suçlular çok değişik cezalara çarptırılırlardı. En yüksek yargı organı dahi salt ruhsal cezalar verebiliyordu. Bazen keffaret oruçları, haclar, ikametgâh yasakları, dinî pratikler. Kırmızı ile damgalanmış, insanı küçültücü sarı bir gömlekle mahkemeye çağırma gibi cezalar da vardı. Bazıları için kürek çekme, halkın önünde kırbaçlanma vs. cezalar uygulanırdı. Sık sık para cezası ve suçluların mallarına el koyma cezalarına çarptırılanlar olurdu. Bazan halkın önünde *Auto da fe* (Engizisyon Mahkemesinin yakma kararı) boyunca tevbeye zorlanırlardı. Sonunda oldukça az rastlansa da en suçlu mahkumlar lâik güçlere teslim edilir, yani odun yığınları içinde yakılmaya mahkum edilirdi. Bu son yargı ancak belli olaylarda açıklanırdı: İtiraf eden ve yanlışlarında ısrar eden heretiklere; kendilerine isnat edilen suçları reddedenlere, son olarak da mürtetlere veya suçu tekrar edenlere karşı uygulanırdı. Diri diri yakma cezası veren Kilise ile uzlaşmayı sadece eskiler reddettiler. Uzlaşanlara gelince bunlar evvela yakılmadan önce boğularak öldürülme cezasına çarptırılıyorlardı. Alevler içerisinde can vererek ölen nice kimselerin suçlusu İspanyol engizisyonu mudur? Bu

soru çok tartışmalıdır. Juan Artonio Llorente -bu zatı kendisine oldukça zıt bir görüşte olan adaşı Miguel de la Pinta Llorente ile karıştırmamak gerekir- çok yüksek rakamlar ortaya atmıştır. Onun hesabına göre, mahkeme süresince toplam olarak 31912 kişi yakılarak cezalandırılmıştır, 17659 kişinin tiksinti ve öfkeyi belirtmek için kuklası yakılmış, 291450 kişi de daha değişik cezalara çarptırılmışlardır. Bu rakamlar çok yüksektir ve günümüz tarihçileri bunları aşırı bulmaktadırlar. Bununla birlikte bu rakamları kabul edenler, diğer ülkeler için gerçekleşmiş olan bazı korkunç tahminlere göre bu rakamların düşük dahi olduğunu belirtmektedirler. Salvador de Madariaga şöyle yazmıştır:

“Kurtz, Avrupa’da toplam olarak 300.000 kişinin engizisyon mahkemelerine kurban verildiğini tahmin etmektedir. Bu rakamın en azından 200.000’i Almanya’da gerçekleşmiştir. Robert Steel, *Social England* (1913) isimli eserinde İngiltere için 70.000 rakamını vermektedir”.⁵ Kurtz aynı eserinde şunları da dile getirir: “İngiltere, İspanyol engizisyonunun heretik faaliyetlere katıldıkları için yaktığı kişilere oranla otuz kırk defa daha fazla kimseyi asarak öldürmüştür”. Onun ünlü *Les sorcières de Salem* isimli eseri de Yeni-İngiltere’de yoğun bir şekilde ortaya çıkabilmiş olan histeri (delilik, çılgınlık) atmosferini çok güçlü bir şekilde yeniden yaratmıştır; Birleşik Devletler’de siyahların linç edilmişleriyle ilgili rakamlar üzerine yapılan istatistikler (XX. yy.’ın başında) çok korkunç seviyelerdedir. Bunlar en azından korkunç Nazi cezalarını andırmaktadır. Fransa’nın benzer utançlardan uzak olduğu söylenebilir mi? Asla! 1792 ve 1794 arasında terörün bilançosu 34.000 kişinin öldürülmesi şeklinde ortaya çıkmıştır (2639’u Paris’te). Bunların 12.000’i yargısız infaza tabi tutulmuştur. Napolyon savaşlarına gelince bunlar İspanya’da sayısız ölümlere yol açmıştır. *Desastres de la Guerre (Savaş Felaketleri)*’inden kurtulmuş tek bir Goya kazısı, bir bıçak taşıdığından dolayı sekiz İspanyol’un Fransızlar tarafından öldürülmüş olduğunu göstermektedir. Sekiz kişiyi boğarak mı öldürmüşlerdir? Bu bir *Auto da fe*’de (Engizisyon Mahkemesinin yakma kararı) kadavralar kadar önemlidir. *Auto da fe* burada yanlış kullanılmış bir ifadedir. Ayrıca *Auto da fe* burada yerin-

5. Albino Michel, *L’essor de L’Empire espagnol d’Amerique*, 1955, s. 439, n. 11.

de kullanılmamıştır. *Auto da fe*'yi *quemadero* (hükümlülerin yakıldığı odun yığını)'dan ayrı tutmak gerekir. Örneğin Philippe IV, işkence cezasına hazır olmaksızın 30 Haziran 1680 *Auto da fe*'sine şahit olmuştur; Bu seremoni çok büyüktür ve biz José del Olma'nın kalemi sayesinde bununla ilgili detaylı bilgi sahibi oluyoruz.

Madrid'deki Mayor plaza üzerinde yapılmış olan tiyatronun üstünde sembolik yeşil çarmıh askıda durmaktadır. Tan yerinin ağarmasından itibaren halk, mahkumları görmek, defileleri, üniformaların güzelliğini hayranlıkla seyretmek için birbirini eziyordu. İspanya'nın en önemli isimleri Engizisyon'un *yakımları* arasında bulunuyorlardı.

Bir seferinde yüzden fazla mahkumdan ilk önce 34'ünün portresi yakıldı, bunların 32'si lâik güce teslim edildi. Sırada *de levi*'ye (hafif ceza) çarptırılan daha az suçlular vardı: Bunlar iki evliler, boş inançlılar vs. idi. Bir kadın şiddetli bir heretik hareket kuşkusu taşıyan bir suç ile suçlananlara verilen *de vehementi*'yi (şiddetli ceza) açıklamak zorunda kalmıştır. Elli dört yahudi yanlısı, kandırılmış suçlulara özgü cezada uzlaşma yoluna girmişlerdir. Daha sonra 21 tanesi ölüme mahkum edilmiştir. Aralarından ikisinin cezası ertelenmiş, 19 mürtet veya inatçı ise yanan odunluk içerisine atılarak öldürülmüştür. Dinini değiştirenler ilk önce boğazlanmış, diğerleri de alevler içerisine atılmışlardır. Bu korkunç sahne José del Olmo tarafından hiçbir duygusalığa girmeden açık bir şekilde tasvir edilmektedir. Onda hiçbir insanî acıma hissi görülmemektedir. Ona göre bu zavallıların ölümü bir halk temizliği faaliyetinden ibarettir. Bütün bu ölüm cezaları, engizisyonun orijinal seyrine ait çizgisinden hiç uzaklaşmadığını ispatlamaktadır. Bununla birlikte engizisyonun aktivitesi başka alanlara da yayılmıştır. İleriye doğru bu hususlara da temas edeceğiz.

VII. ENGİZİSYON KURULU'NUN YETKİSİ

Engizisyon “iki yüzlü *marranolar*”dan daha ziyade özellikle *magripliler*'e (*moriscolar*), *alumbradolar*'a (Tanrı'dan vahiy aldığı söylenen meczuplar), protestanlara ve büyücülere uygulanmıştır.

1. Moriscolar:

Grenada'nın ele geçirilişinden sonra (Ocak 1492) Tendilla konutu, ilk genel yüzbaşı ve Talavera'lı Hernando piskoposu, barışçı ve dostane bir asimilasyon uygulamasına el atmışlardır. Fakat bu uygulamanın sonuçları yavaş yavaş kendisini göstermiş ve Cisneros'lu Ximenez'in sabrı tükenmiştir. O, şiddetli bir baskı ve zulüm politikasını öne çıkararak, 18 Aralık 1499'da 4000 kadar vaftiz gerçekleştirmeye girişmiştir. Müslüman kitapları ateşlere atılmış veya Henares'lı Alcalá'ya nakledilmiştir. 1051'de Grenada Camii kiliseye çevrilmiş ve zoraki din değiştirmelere başvurulmuştur. Sonunda Grenada Mağripliler isyan etmiş, ancak keşiş Talavera'lı Hernando bu isyanı yatıştırmaya çalışmıştır. Bununla beraber kargaşa Ronda ve Alpujarralara doğru yayılmıştır. Kardinal Cisneros 1502'de mağlupları "din değiştirme" ya da "sürgün" gibi iki seçenekle başbaşa bırakan pragmatik bir krallığı elde etti. İlk Castilya ve Grenada için geçerli olan bu tasvir 1534'de Aragon'a kadar genişledi. Bu zorunluluk yahudiler için olduğu gibi doğrudan doğruya engizisyonun etkisi altına giren *tornadizolar* ve mağriplilerden gizli müslüman bir grup meydana getirdi. Kurtuba'nın fanatik engizisyoncusu Lucero'lu Diego Rodrigo, Cisneros tarafından korunma altında olan Talavera'lı Hernando hakkında bir dava açmak suretiyle engizisyonu başlattı. Lucero'lu Diego'nun aşırı davranışları Kurtuba Engizisyon Kurulu mahpuslarını serbest bırakan Diego markilerinin (kont benzeri kimseler) isyanına sebep olmuştur (1506). Lucero'yu tutmakta inat eden büyük engizisyoncu Deza'lı Fray, Diego yerine Cisneros'u Castilya'ya (ve Juan Vique'i de Aragon'a) yerleştiren Ferdinand, bu icraatını delirmiş gibi hareket eden bir insanı dışarıda bırakabilmek için yapmıştı. Cisneros hemen yatıştırıcı bazı kararlar alacaktır, ancak kötülüğün önüne geçemeyecektir. Bununla birlikte Grenada'da engizisyon ancak 1526'da yerleşecek ve kovuşturmalar genel bir yumuşaklık içinde geçecektir. Engizisyoncu Valdéz bu anlamda cesurca gayretler göstermiştir. Villanueva'lı Aziz Thomas (1487-1555) ve ermiş Ribera'lı Juan kendilerini kardeşliğe değin kateşizasyona (hıristiyanlığın temel bilgilerini öğretme) adanmışlardır. Aksine genel engizisyoncu Espinosa'lı Diego (1502-1572) sertliği 1568'de Grenada mağriplile-

rinin isyanına yol açmıştır. Bu sonuncular, korsan Berberîlerle, belki de İspanya'nın bütün düşmanlarıyla görüşmüşlerdir. Temsil ettikleri tehlike gerçek idi. Isabella gibi III. Philippe de yaptığı bilin- cindeydi ve 1609'da mağriplilerin ülke dışına sürülme kararına işa- rette bulundu. "Evleri iyi halde tutmak ve yeni sakinlere şeker kamı- şı, pirinç ve sulama uygulaması kültürünü öğretmek için" her köyde altı aile ikamet etmeye devam edebilecekti. İspanya için bu ağırdı ancak *mağripliler (moriscolar)* ile gündeme gelen problem kesin bir çözüme kavuşuyordu. XVIII. yüzyıl, mağripliler savaşlarının sonuna tanık oldu.

2. İlluminism, Erazmizm

1498'de doktor Villalobos'lu Francisco "illumineler hastalığı"na telmihte bulunuyor ve Pastrana'lı Fr. Antonio bir Ocana keşişini "Şeytan'ın karanlık cehaletleriyle illumine" ("alumbado con las tinieblas de Satanas") olmakla suçluyor. Ancak bu hareket özellikle Alcaraz'lı Pedro Ruiz'in tutuklanmasıyla tanınmıştır. On çocuk ba- bası bu mütevazı adam, Markilerin sarayını Villena'dan küçük bir *alumbado* topluluğunun bulunduğu Escalona'ya taşımıştır. Valdès'li Genç Juan⁶ bir grup meydana getirmişti. Alcaraz'lı Pedro Ruiz için - ki o Saint-François Croix'lı Isabelle'den üçüncü dereceden etkilen- miştir- azizler doktrinlerinin hiçbir değeri yoktu ve kendisi sadece Kutsal Kitaplara sahip olmak istiyordu. Doğrudan ve basit bir diya- log ile Tanrı'ya yönelir, imanın tek kurtuluş yolu, dışa tezahür eden yönlerinin ise sadece bir ayak bağı olduğunu açıklar. Bu doktrinle- rin Luther'inkilerle bazı benzerlikler taşıdığı kesindir. Genel engizis- yoncu Alonso de Manrique tarafından 23 Eylül 1525'de açıklanan (ve Marcel Bataillon tarafından ortaya çıkarılan) ferman, sorgula- maları yakın takibe almaktadır. Ferman 48 öneri ihtiva etmektedir: Alonso de Manrique halk arasında dolaşan bir söylentinin kendisine şu hususu bildirdiğini belirtir: "Tolède piskoposluğunda bulunan bir

6. 1501 (?) -1541. Dialogue de la langue'nin yazarı. Şüpheli dinî durumu onun ülkesini terketmeye mecbur bırakmıştır.

çok kimse aziz katolik imanımıza uymayan sözleri herkesin önünde söylüyor ve tasdik ediyorlardı; bir araya gelen ve gizli-açık özel uzlaşmalar içerisine giren bu kimseler arasından bazıları *alumbrados* (illumineleler), *dejadolar* (Tanrı'dan ilişğini kesenler) ve *perfectos* (kusursuzlar) diye adlandırılmaktadır. Alcaraz'lı Pedro Ruiz, Croix'lı Isabelle ve diğer beş illumine kişi 1529'da Toleda *auto da fe*'sinde (Engizisyon Mahkemesinin yakma kararı) yargılanmışlardır. Alcaraz müebbed hapse ve tüm köylerde halkın önünde kırbaçlanma cezasına mahkum edildi.⁷

Fakat sahte-mistisizmin çoğalması aynı çağda sistematik ve tek bir doktrinin ortaya çıkmasını engellemiştir. Ki bu sahte mistisizme *illumineisme* denilir. Bu özellikle reforme olmuş Fransiskanerler akımı olayıdır. Cisneros tarafından tarikatın reformunun ardından Fransiskanerler nezdinde aşırı özelliklere sahip bir mistisizm ortaya çıkmıştır. Örneğin Osuna'lı Fray Francisco 1527'de *Tercer abecedario espiritual* isimli eserini yayınlamıştır. Bu eserinde o şöyle der: Tanrı, yaratılmış olan herşeyin, aşikâre yapılan her seramoninin ve her türlü sözlü ibadetin dışında ruhun derinliklerinde aranmalıdır. Bu "murakabeye dalma" (*recogimiento*) diye adlandırılan bir teoridir. Bu teori engizisyon tarafından takibata tabi tutulmamıştır. Aksine "Tanrı'nın aşkını terketme" (*los dejados al amor de Dios*) düşüncesi daha tehlikeli gibi görünmektedir. Alcaraz, netice itibarıyla kendisinden önceki bu mistik teoriye bağlanmıştır. Gerçekten de Croix'lı Isabelle, 1512'de Guadalajara'da propagandasına başlamış ve Fransiskaner Fray Melchor aynı yıl Cisneros'a ihbar edilmiştir. Bu vizyoner -diğer pek çokları arasında- "sarrasinlerin (Orta çağda Frenklerin İspanya ve Kuzey Afrika müslümanlarına verdikleri ad) yoğun bir din değiştirmeye tabi tutulacağını, tahtların düşüşünü, Hristiyanlığın bütünüyle kargaşa içerisine gireceğini, papalığın da Kudüs'e nakledileceğini tahminî olarak ifade etmiştir. Kendisinin kutsal ve seçilmiş olduğunu ve bu büyük devrimi gerçekleştireceğini söyler"⁸.

7. Bkz. Bulletin hispanique içinde c. LIV, no: 2, 1952, Angela Selke de Sanchez'in makalesi, Algunos datos nuevos sobre los primeros Alumbrados.

8. R. Aubenas ve R. Richard'ın *Histoire de l'Eglise*'deki incelemesi, c. XV, s. 90-107, Bloud ve Gay, Paris 1951.

Bir ilâhî sese karşı saygılı olan Fransisken, Ocana keşişi ermiş Croix'lı Jeanne'a (1481-1534) hitap eder: O, yeni bir peygamber doğurması için bir bakire araştıracaktır. Azize kadın, lütuf dileyen mistiği Cisneros'a ihbar eder. Ancak kardinal açık düşüncelidir: Rahibe Jeanne'ı *Santa Isabel de los Reyes* manastırının kurucusu Tolédo'lu Marie hatırına korur. O bunu 1509'da Piedrahita'lı Beata için de yapmıştı. Ve bununla birlikte üçüncü dereceden dominiken olan Marie de Saint Dominique, kendisinden biraz önce bahsetmiş olduğumuz Fray Melchor'u tanıyordu. Sayısız vecdlerinde o kendisini İsa'nın refikası ve eşi gibi görüyordu. Savonarole'nin bizzat kendisi ortaya çıkmıştı. O bir çok imtihana tabi tutulur ve mistisizminin makbul olduğu kanaatine varılır.⁹ Tanınmış bir kaç sanıktan örnek verelim: Fray Francisco Ortiz, Francisca Hernandez, rahibe Croix'lı Madeleine; Pastrana manastırı ve La Saceda manastırı rahibeleri; Bernardo Tovar, piskopos Juan Cazalla Llerena'nın şehri uzun zaman boyunca illuminizmin merkezi olmuştur, bize bu illuminizmden bahseden Jose Deleito y Pinuela (a.g.e., s. 294) gerçek bir erotik kasılma halinde sona eren türde ibadetleri sözkonusu eder. Bazı günah çıkarıcı papazlar Tanrı'ya tevbe eden gençlerle tensel birlik içine girdiklerini itiraf ederler. Le P. Cristobal Chamizo bu şekilde 34 *kurban* etmiştir. O altı sene kürek cezasına çarptırılmıştır (1572). 1638'de dominiken Fr. Juan, kadınların günah çıkarmasını yasaklamış ve iki ay boyunca benzer suçlardan dolayı her cuma günü oruç tutmak gerektiğini ileri sürmüştür. Séville, 17. yüzyılın ilk yarısında illuminizmin hızlı bir yükselişine şahit olmuştur. Dış merkezlere yönelen P. Francisco Mendez, engizisyoncu Andrés Pacheco'nun (1623) fermanlarının sorumlularından biri olarak kabul edilmiştir. İlluminist doktrin 76 noktadan ortadoksluktan uzaklaşmıştır. Séville'de açıklanan inayet fermanı ile 1000'den fazla suçlu kendiliğinden ortaya çıkmıştır. 30 Aralık 1624'de *quemadero*'suz bir *auto da fe* (Engizisyon Mahkemesinin yakma kararı) meydana gelmiştir ve ölmüş olan Francisco Mendez'in orada portresi ortaya çıkarılmıştır. Jesus kızı Anne Catherine gösteriş için yapılmış kutsallık gösterilerine girişmiş olduğu için bir manastırda aralıksız altı yıla mahkum

9. R. Aubenas ve R. Richard'a göre, a.g.e.

edilmiştir (1627) ve dostu Villalpando'lu Juan bir manastırda aralıksız dört yıla mahkum olmuş ve günah çıkarttırma ve vaaz etme haklarından mahrum bırakılmıştır. Son olarak Madrid'de Saint-Placide benediktinlerinin faaliyeti büyük bir yankı uyandırmıştır. Manastır başrahibesi anne Cerda'lı Thérèse Valle (26 yaşında) ve 30 kadar din kızından (din kardeşi gibi) 25'i P. Francisco Garcia'nın exorsizmlerine rağmen cine karışmış idiler. Anne Thérèse, Duque Olivares ve dostu Villanueva'ya bir çok vaaz vermiştir. 1631'de P. Garcia ve rahibeler tutuklandılar ve Tolédo'ya götürüldüler. Dava boyunca itirafçı, günah çıkararak papaz hoş olmayan bir şekilde kendine vahiy geldiğinden bahsediyor. Başrahibe ise bir suçlu görünümünden daha ziyade bir saflık görünümü taşımaktadır. İlki her yükümlülükten mahrum bırakılarak ve haftada üç gün zorunlu oruca (ekmek ve su) mecbur tutularak bir manastırda müebbed hapse mahkum edilen kişi oldu (1633), ikincisi ise, suçlu olarak yargılansa da 1638'de eski saygınlığına belki de haklı olarak yeniden kavuştu. Illuminizm'e böyle bir hızlıca göz atışımız, az miktarda ciddi cezaların verildiğini gösteriyor. 17. yy.'da bu belki de genel nefis düşkünlüğü vasıtasıyla ve 16. yy.'ın başında Cisneros'un açık fikirliliği ile açıklanıyor. Erasme İspanya'ya davet edilmemiş miydi?

İspanya Yarımadası'nda Erasmizim kabul görmüştü¹⁰. *Enchiridion*'un İspanyolca yayınlanması (1524), böylece Toledo illuminelerine karşı kovuşturmaların doruk noktasına çıkması iki zıt akımın ortaya çıkmasına yol açtı. İhtiyatlı ortodoks çevreden yayılan bir protesto akımı, Charles Quint ve genel engizisyoncu Manrique tarafından desteklenen uygun bir akım. Bununla birlikte aşağıdaki Sorbonne ve Lovain örneğinde görüleceği gibi Engizisyon *Colloquelar*'ı yasaklıyor (1537) ve Erasme'nin bir çok çalışmasını İndex'e (1551) koyuyor. Sonra Charles Quint ölüyor ve Trente Konsülü gerçekleşiyor. O tarihten itibaren illuminizmde olduğu gibi erasmizm de takibata uğruyor.

Engizisyon Kurulu'nun en önemli faaliyetlerinden birisi de Protestanlığa karşı savaşıdır.

10. Bu problemi derinliğine incelemek için bkz. Marcel Bataillon, *Erasme et Espagne*, Paris 1937.

3. Protestanlık

Cenevre’de veya Flandres’de İspanyolca’ya çevrilen heretik kitaplar, seyyahlar vasıtasıyla kaçak olarak İspanya’ya sokuldu (şarap fıçıları veya eski örtüler içinde). Bazı kimseler bu yarımadaya ait heteredoks merkezlerin, yahudi, müslüman, katar ve vadualıların geleneklerinden çıkmış olan illuminist akımın kendiliğinden değişikliğe uğramak zorunda kaldığını düşünürler. 1557’de Séville’de 1558’de de Valladolid’de protestan merkezler ortaya çıkmıştır. Schafer, Séville’de bulunan protestanların sayısını 129 olarak tespit etmiştir. Bunlar arasında Séville piskoposluk kurulu üyesi Dr. Juan Egidio, 1550’deki Tortosa piskoposu; yine piskoposluk kurulu üyesi Dr. Constantino Ponce de Leon; San Isidro keşişi Juan Ponce de Leon vs.. Engizisyon çok hızlı başladı ve 1559’dan 1562’ye kadar orada 4 *auto da fe* (Engizisyon Mahkemesinin yakma kararı) gerçekleşti ve 44 kişi lâik güce teslim edildi. Valladolid’de çok önemli şahsiyetler sanık olarak tutuklandı: *İluminado*’nun ebeveyni Augustin Cazalla ve Carranza piskoposu bunlar arasındaydı. 1559’da iki *auto da fe* (25 kişi lâik güce teslim edildi) heretikleri başından savdı. Luterci ve kalvinist tehlike Engizisyon’u korkutmuştu. Şiddetli mukabele İspanya’da din savaşları işkencelerini önledi ama belki başka kötülöklere sebep oldu. Reform taraftarı devletler ile zorunlu ilişkiler içerisinde olan İspanya’da atmosfer nasıldı? İngiltere’li VII. Henri’nin yanında olan Isabelle’in arabulucusunun, hükümdarı adına yaptığı açıklamaya göre İspanya’nın heretik hareketten temizlenmiş olduğu halde Flandreler ve İngiltere’nin bozuluyor olması bir tehlike idi. Kral acımadan her lanetliyi, yahudi veya heretiğı kovuşturacakmış hissini uyandırıyor, İspanya kraliçesi de kendi eyaletlerinde buna işaret ediyordu. Kral ile oğlu VIII. Henri, birbirinden çok uzaklaşmıştı. Bunları bir araya getirmek gerekiyordu. İngiliz büyükelçisi gizlice kendi mezhebini üstün görme hakkına sahip oluyor ve muhtemelen Londra’daki İspanya büyükelçisi için de aynı şeyi düşünüyor. Fakat baskılar başlıyor ve 1623’de IV. Philippe, dost ölkelerin temsilcilerinin haricindeki katolik olmayan tüm yabancıların İspanya’da ikamet etmesini yasaklıyor. İlk çocuklardan sonrakilere verilen ünvana talip olan prens Charles Stuart’ın kabulü sırasında büyük güröltü çıkıyor. Maalesef müzakereler dinî

problemlere takılıp kalıyor ve sonra da iki millet arasında savaş patlak veriyor (1624). Genel engizisyoncu Pacheco, katolik olmayan İngilizlerin ve İskoçyalıların 20 günden önce İspanya'yı terketmeye mecbur kalmalarına sebep oluyor. Bunlar Engizisyon tarafından takib edileceklerdi. Nitekim 22 Nisan 1626'da Britanyalılarla ticaret yasaklandı ve mallarına el kondu. 1630 barışından sonra İspanya'ya direnen İngilizler skandala sebep olmaksızın kendi inançlarını yaşama iznini elde ettiler. Bununla birlikte 28 Ocak 1631'de gerçekleşen bir değişiklik bu imkânı doğrudan Angilikanlara bıraktı. Göçmenler Engizisyon Kurulu'nun yönetimi altında bulunmaktadır. Danimarkalı heretiklere 1641'de İspanya'ya girme izni verildikten sonra bu sonuçların durumu tehlikeden asla uzak kalmamıştır. Örneğin bir Hoorn Hollandalısı Valence'da Engizisyon'un eline düşmüş ve onu kurtarmak için kral devreye girmiştir. Reformlarla her yakınlaşma girişimi kiliseye ait dirençler karşısında başarısızlığa uğramıştır.

Bu, büyükelçi Cardenas'lı Alonse'un, Cromwell ile müzakerelere başladığı sırada vuku bulan bir olaydır.¹¹ Bazı yüksek rütbeli İspanyol papazların Franco yanlısı rejimin "dayanılmaz" gizliliklerine karşı şiddetle protestoda bulduklarını hatırlamalıyız. Kendini katolik olarak ilan eden bir devlette problem tamamiyle sona ermiş değildir ve çatışmalar henüz devam etmektedir. Büyücülerin takibata uğraması ise geçmişte kalmıştır.

4. Büyücülük (demonomanie)

İspanya'da erkek ve kadın büyücüler çok fazla idiler. Bununla birlikte onların büyü pratiklerinin anglo-sakson ülkelerin şahit oldukları intikamcı korku dalgasına yol açtığı sanılmaktadır. Örneğin, Cervantes, Montilla'lı Camacha'ın¹² uygulamalarını iğrenç fakat şüpheli bir realizm ile tasvir ediyor. Daha önce *Celestine*'in yazarı, becerikli ancak daha az mistik olan kahraman bir kadın büyücüyü tasvir etmektedir (1499). 1529'da Yüksek Engizisyon Konseyi büyücülerin her cu-

11. Cf. Deleito y Pinuela, *a.g.e.*, s. 24 ve 25.

12. El Coloquio des los Perros, 1613'de yayınlandı.

martesi Şeytan'ın başkanlığında yaptıkları gece toplantılarına izin verdi. Karar dörde karşı altı oy çoğunluğu ile alındı. Cervantes ve çağdaşlarından çoğu bu fizikî iştiraki inkâr ediyorlardı. Fakat Şeytan'ın gücüne inanma anlayışı iyice yerleşti. Büyücüler, özellikle de kadın büyücüler korkunç suçlarla suçlandılar; onlara inanılmaz güçler ve dikkat çekici özellikler atfediliyordu. Bir büyücü balık ağına takılan mantar gibi su yüzünde kalabilirdi; o şeytanî bir alâmet taşıyordu. Vücudunun herhangi bir yeri veya belli bir yeri üzerinde acı duymazdı. İspanyol engizisyonu Şeytan'ın kötü adamlarının suçlandığı ritüel suçları kabul etmiş gibi görünmüyor. Gerçekten de Guipuzcoa ve Rioja bölgelerinde bir büyücülük organizasyonu ortaya çıkmıştı ki, bunlar daha sonraları önemli sayılacak derecede dal budak salmışlardı. Vicente Palacio Atard (a.g.e.), Sebastian Cirac Estopinan'ın aşağıdaki görüşünü naklediyor (*Los Procesos de hechicerlas en la Inquisicion de Castilla la Nueva*, Madrid 1941): “Engizisyonun tüm asırları boyunca Yeni-Castilya'nın bütün bölgelerinde büyücülük suçu sebebiyle tek bir kişi öldürülmemiştir. Bu motif için soruşturması yapılan davalara gelince, bu davalar sonucunda Avrupa'dan sürülmüş olanlar Kastilyalı engizisyonculara sığınmıştı”. Genel olarak verilen cezalar kırbaçlama, sürgün, para cezaları ve toplum önünde utandırma idi (suçluları direğe bağlayarak teşhir etme ve bir eşeğe tersine bindirerek gezdirmeye vs.). Örnek olarak Montilla'lı Camacha çok zikredilmiş ve Cervantes'in işaretine göre 16. yy.'ın ortalarında Kurtuba Engizisyonu tarafından mahkum edilmiştir. O öldürülmemiş ve öğrencileri “Camachalar” diye isimlendirilmişlerdir. Bu cehalet felâketine karşı en iyi mücadelenin eğitim-öğretim olduğu kabul edilmiş idi. Bozulmuş şehirlere vaizler gönderiliyordu ve şabbat ayinlerinin mutad olarak yapıldığı yerlere kiliseler inşa ediliyordu. Fakat eğitim? Orada İspanyol Engizisyonuna entelektüel zorlama ve düşüncenin felç olması yönünde büyük eleştirilerin ve kınamaların yapıldığına şahit oluyoruz:

VIII. DÜŞÜNCENİN FELÇ OLMASI

Politik sebeplerden dolayı dinî İspanya, Lutherci yayılmaya karşı 15. yüzyılın başından beri bir koruma bariyeri görevi üstlendi.

1523'de Luther'in faaliyetlerinin yayılmasını yasaklamak için kararlar alındı. Bir İspanyol limanına yanaşan her gemi öncelikle engizisyoncular tarafından ziyaret ediliyordu. Bu aramaların faydasız olmadığını biliyoruz. Kaçakçıların hile ve kurnazlıkları sayesinde reformlar, yasaklanmış tercüme kitaplar İspanya yarımadasına girmeye çalışılıyordu. Gemi donanmaları ancak ölçülü ve ihtiyatlı olmak şartıyla karaya gidebiliyorlardı. Bunlar, kutsal şaraplı ekmek taşıyan bir rahiple karşılaşılırsa diz çökmek veya bina içinde görünmemek zorundaydılar. Heretikliği çağrıştıran her türlü konuşmadan uzak durmalıydılar. İspanyol halkı ile Reform dünyası arasında resmî olarak hiçbir irtibat kurma imkanı yoktu. İspanya'da yayınlanan kitaplara gelince, bunlar birisi baskıdan önce diğeri de kontrolden sonra olmak üzere iki defa incelemeye tabi tutulurdu. Bu iki onaydan geçmeyen her türlü çalışma yasaktı. Her türlü entellektüel düşünceden uzak bu dogmatik denetimden dolayı engizisyon, düşünceyi baskı altında tutmakla suçlandı¹³. A.S. Tuberville "cesur düşünürlerin deklarasyonları veya ruhları incitici görüşleri sebebiyle engizisyon önünde her zaman tehlike ile karşı karşıya olduklarını" doğrulamaktadır¹⁴. Juan Antonio Llorente, yazılarından dolayı Kutsal-Mahkeme tarafından cezaya çarptırılan 118 adamın listesini vermektedir. Fakat yapılan yanlışlıklar eğer ortaya çıkarılırsa (örneğin, Sanchez Bercial, Engizisyon Kurulu kurulmazdan önce ölmüştü) onunla ilgili şüpheleri incelemeye tabi tutmak yerinde görülmektedir. Ayrıca Castilya'da "Altın yüzyıl" diye bilinen büyük edebî çağ, Engizisyon'un çok önemli dönemine tekabül etmektedir. Yani 1499'dan (*Célestine*'in ilk baskısının yapıldığı yıl) 1681'e (Calderon'un ölümü) kadarki dönem. Özetle kuruluştan 1680'e ait büyük *auto da fe*'ye kadarki (Charlas II), eşsiz edebî ihtişamları kaydediyoruz: Büyük mistikler, toplum dışına itilmişlerin serüvenlerini dile getiren roman *Célestine*'nin yazarı F. de Rojas ve Cervantes, Gongora, Tirso de Molina, Lope de Vega, Alarcon, Calderon de la Barca gibi ori-

13. Jean Valera Colaccion de Autores espanoles, *Influjo de la Inquisicion en la decadencia de la Literature espanola*, Madrid, no 84, bu konuda temel kaynaktır.

14. Vicente Palacio Atard, *a.g.e.*, s. 21.

jinal sanatlar gerçekleştiren başka ünlüler. Şimdi çok yüksek denilen kategorik cezalardan tamamen farklı bir görüş olan Menandez Pelayo'nun görüşünü belirtmenin zamanı:

“Engizisyon Kurullarını açıyorum ve orada hiçbir İlk Çağ filozofu bulamıyorum, ne hristiyan, ne Arab ve ne yahudi hiçbir Orta Çağ filozofu da bulamıyorum. XVI. yy.'a geliyorum ve İspanyolların, Pomponizzi'nin ruhun ölümsüzlüğüne karşı yazdığı bütün kitaplarını okuyabildiklerini görüyorum. Çünkü onlardan sadece *Deincantationibus* yasaklandı. İtalyan Rönesans filozoflarının hemen hemen tamamını okuyabiliyorlardı: Marsilio, Ficino, Nizolio, Campanella, Tollesio (bu son ikisi bazı ayaklanmalarla). Neyi ekleyebilirim? Giordano Bruno'nun¹⁵, Galilée'nin, Descartes'in, Leibnitz'in isimlerinin hiçbir İspanyol engizisyonu ile ilgili indexlerde bulunmaması kabul edilemez bir husus olarak görülüyor. Daha da tuhafı, Thomas Hobbes ve Spinoza bu indexlerde hiç zikredilmemiştir. Bacon'dan sadece küçük değişiklikler için söz edilmiştir. Kesin bilimlere gelince, fizik ve tabii ilimler, yanlış düşünceler ve Engizisyon'a karşı açıklanmış olan iftiralar apaçık ortadadır. Bu bilimlerin tek bir taraftarı takibata uğramıştır; Kopernik'ten, Galile'den veya yasaklanmış olmayan Newton'dan tek bir satır yoktur. Ben indekslere güveniyorum. Farzedelim ki böyle, şaşırarak niçin? 1594'de bir yüksek konsey üyesi genel engizisyoncu olacaktır. Daha sonra Zuniga'lı Juan krallık ve apostolik buyrukla Salamanque Üniversitesini ziyaret etti. Orada bir Matematik Bilimleri Fakültesi kurdu. Hiçbir Avrupa Üniversitesinde henüz böyle bir fakülte yoktu. Ayrıca astrolojide Kopernik'ten faydalanmaya yönelik kitap hazırladı”.

Literatür içinde bulunduğuna şaşılacak kadar cesur örnekler vermek kolaydır. Örneğin insan ruhunun en yüksek başarıları ile ilgili dikkat çekici bir şaheser olan *Célestine*'de (1499) yazar bize kendi çalışmalarında bir büyücü göstermektedir. İhtiyar aracı Célestine, Şeytan'ı efsunla, duayla ya da ustalıkla savar. Onun korkulu yeri açıklıkla tasvir edilir ve -orada Pluton bulunduğu için biraz ciddiyetten uzak- büyüleyici formülleri sözü uzatarak verilmiştir. Onun aracılığı zaten gü-

15. Giodono Bruno, Roma'da Clément VIII'in papalığı döneminde 1600'de yakıldı.

zel Mélebée'nin gerçekliğine zarar verecektir. İhtiyar büyücünün şeytanî ciddiyeti güvenilirmezdir ve insan ruhu hakkında bilgi sahibi olması gereksiz görülebilen cinnî bir müdahaledir. Bu belki yukarıda zikredilen şaheserin başka pasajlarının daha fazla değerlendirmede bulunduğu bir endüljans sebebi olabilir. Ateşli âşık Calixte, sabırsız ve arzudan kıvranan kendi şiddetli iç fırtınasını cehennemî işkencelerle mukayese etmiyor mu?: "A'raf'da bu tür sıkıntılara maruz kalmak daha iyidir, asla bir hayvan gibi bir özelliğe sahip olmamayı tercih ederim". Hizmetçi korkar: "Fakat bu bir heretik harekettir..." der. Calixte son derece öfkeli bir şekilde: "benim için ne önemi var?..." der. "sen hristiyan değil misin?" diye cevap verir. Uşak şaşırır ve bu genç adam şöyle haykırır: "Ben de Mélebée'yim; Mélebée'ye tapıyorum ve Mélebée'yi seviyorum". Kuşkulanmaya sebep var mı? Mélebée'nin büyücüyü coşturan bir varlık olduğu gerçektir. Aşk sahnelerinin güzel olduğu kesindir, taştan bir ruh bile orada heyecana gelir, coşar. Herşeyin çok kötü sona erdiği de gerçektir ki, kendiliğinden varolan cezalar korkunçtur ve sağduyulu bir kalbi maceradan kurtarabilecek bir eğitim, güçlü bir ahlâkî eğitimidir. Dünya eşsiz bir başarıyı kaybedebilir veya en azından onu sakat kabul edebilir. Sıkı denetimciler sayesinde ona hiçbir şey olmadı. Çok farklı olmasına rağmen sadece tek bir örneği vardır: *Tormés'li Lazarille* (1554). Bu hayran olunacak küçük kitap bize iğrenç bir rahibin portresini takdim ediyor. Söz konusu bu adamın aşağılık, münafık, yalancı ve cimri olduğunu söylüyor. Açlık çeken hizmetçisi sanki kutsal mayasız ekmek önünde yaptığı gibi herhangi bir yemeğin önünde diz çöker. Rahip ölmek üzere olan bir hastaya son hizmetlerini yaptığı ve aile toplanıp o hastanın sağlığına kavuşması için rahibe dualar ettiği sırada sadece (belki) Lazarille, ihtiyarı öldürmesi için Tanrı'ya yalvarır. O gerçekten oburca yiyeceği cenaze yemeğini düşünür. Bu sahne de ne kadar saygısızlık ve kara mizah yapılmıştır! Bir kurtarıcı dualar korosu; ahenksiz bir tek ses, belki samimi kalpten... veya mideden bir ses: "Tanrım, onu öldür! Tanrım, onu öldür!". Ustaca yapıtın diğer pasajlarında, genel engizisyoncu Valdés'in 1559'a ait *Catalogus librorum qui prohibentur*'ü içindeki yasaklanmış çalışmalar arasına *Vida de Lazarillo de Tormes*'i de yerleştirdiği açıklanmaktadır. Bununla birlikte kitabın başarisından söz etmek mümkündür. Zira dış-

tan gelen yayınlar İspanya'da dolaşıyor ve 1573'de yarımada da görünen Juan Lopez de Velasco tarafından eser ahlâka aykırı olan yerleri çıkarılarak yeniden yayınlanmıştır. Bu, 1835'e kadar İspanya'daki resmî tek baskı idi, ancak edebiyat dünyası ve İspanyol uzmanlar baş yapıtı eksiksiz bir şekilde tanıyorlardı. Doğaüstü varlık, yazar vasıtasıyla korku barajının güçlerini etkisizleştirdi. Bu sonuncusu gerçekten adını gizli tutma bilgeliğine sahip olmuştu. O, kilise sansürü ile hareket etmeye çalışan, örneğin Fray Luis de León ve Quevedo gibi bazı yazarlar için aynı değildir. Engizisyonun amacı düşünceyi sınırdışı etmek değildi, ancak hétérodoks düşünceyi ortadan kaldırmaktı. Sonuç itibariyle Sorbonne'un yasaklamaları ve Roma indexleri (özellikle Paul IV'ünkiler) İspanyol listelerine göre çok daha serttir. Bununla birlikte mızızlık olayları bir çok ünlü gerekçeye fırsat vermiştir. Martinez de Cantalapiedra ve Leon'lu Fray Luiz'ninki biridir. Biz herbiri detaylı bir incelemeyi gerektirecek bu büyük problemlerin bazılarını hızlı bir şekilde düşünmeye çalışıyoruz.

IX. İSPANYOL ENGİZİSYONU SÜRECİ İÇERİSİNDE BAZI ÖNEMLİ TARİHLER

1484'de Engizisyon mahkemesi Aragon'a yayıldı. Bölgede *conversolar* (manastır hizmeti görenler) çok sayıda ve güçlü idi. Piskoposluk kurulu üyesi *Arbuès'li Pedro* ve dominiken Gaspar Juglar engizisyonu yönetmek için biçilmiş kaftan idiler. Saragosse'nin en önemli *conversoları* Séville'nin son zamanlardaki tutumundan ürkütükleri için tepki göstermeye karar vermişlerdir. 15 Eylül 1485'de *Arbuès'li Pedro*, Saint-Sacremet şapelinin (küçük kilise) önünde *Ave Maria'yı* okuduğu sırada katledilmiştir¹⁶. Bu cinayet büyük bir telaşa sebep oldu, çok sert bir soruşturma yapıldı. Suçlular yakalandı, mahkum edildi ve infaz edildi. *Esperandea'lı Juan ve Vidal Duran'ın* katedralin giriş kapısı önünde elleri kesildi, başları da kesilip pazar meydanına atıldı. Vücutları parçalara ayrıldı ve parçaları çöplüğe atıldı, insan öldüren eller de Députation sarayının kapısına çivilen-

16. Pedro Arbuès de Epila, Pie IX tarafından ermişler arasına katılmıştır.

di. Sivil iktidar bu iki zavallıyı acele bir şekilde kütsal şeylere hakaretten daha fazla suç işleme cezasına çarptırmışlardı. Diğer suçluların ise tiksinti ve öfkeyi belirtmek için kuklaları veya gerçek bedenleri yakılmıştır (Ejea'lı Pedro). Onlar arasından birisi de pencereden kendini atarak intihar etti. Neredeyse genel kınamaya dayanan korkunç bir baskı uygulandı. Bu baskı Saint Office'in Aragon'da kalmasını sağladı. Saragosse cinayeti, sorumlular için ciddi sonuçların ortaya çıktığı bir yanlış olmuştur. *Affaire de la Guardia*'da benzer bir olay meydana gelmiştir. Bu küçük şehirde genç bir katolik çocuk olan Juan Psamontes işkence görmüş, yahudiler ve mürtet *conversolar* tarafından çarmıha gerilmiştir. Uzun ve coşkulu bir eğitimden sonra 16 Kasım 1491'de suçlular Avila'da lâik güce teslim edilmiştir. Benito Garcia, Ocana'lı Jean ve Franco ailesi -Franco ve Juan, Alonso, Garcia, Yucé isimli dört oğlu- yakıldılar. Bazıları boğazlandı, bazıları ise diri diri yakıldı. Katolik nüfusun öfkesinden dolayı yetkililer kanlı kıyımlar yapmaktan çekiniyorlardı. La Guardia cinayeti ve süregelen çalkantılar uzun tereddütlerden sonra Katolik Krallar tarafından imzalanmış 31 Mart 1492 kararına vesile olmuştur. Vaftiz olmayı kabul etmiş olan yahudilerin dışında herkesin altın ve gümüş götürmeksizin 2 Ağustos 1492'den önce krallığı terketmeleri gerekiyordu. Böylece 30.000 Castilyalı aile ve 6.000 Aragonlu aileden müteşekkil yaklaşık 160.000 kişi, Portekiz'de ve Akdeniz dolaylarında İsraili koloniler kurmak için acı içinde yurtlarını terkettiler. Bu sürgünün sonuçları İspanya için çok ciddi durumlara sebep olmuştur. Maalesef ertesini gün (yani 3 Ağustos 1492'de) belki bir yahudi mühtedi olan Cristophe Colomb yeni bir kıta keşfetmek için hareket etti. İspanya'dan beklenen bölgelere ait sorumluluk çok büyük bir oranda artıyordu ve bu sorumluluk, dünyayı istilâ etme tehdidi içeren protestan hareketlere karşı savaşmak için hükümdarlara ilâhî bir yetki tanıyordu. Mesela Anvers'in önemli bir heretik merkez olduğunun bilincinde olan Charles Quint, kendi yetki alanına giren Hollanda'nın (Pays-Bas) on yedi eyaletine tepki göstermek istedi.

Yeniden düzenlenen Engizisyon'un hakimleri kral tarafından seçildiler. Papalık büyükelçisi Aléxandre, Anvers'e çağrıldı ve onun önünde Luther'in kitapları incelendi ve yakıldı. Louvain Üniversite-

si,¹⁷ Jacques Latomus ve Lichem'li Eustache ile 1521'den itibaren Lutherci tezleri çürütmüşlerdir. Erasme'nın Bale'e sığınmasına rağmen yeni düşünceler kazanan Dürer, Anvers'i terketti. 1523'de iki Augustinci keşiş Bürüxelles'de yakıldı. 1529 ve 1530'da alınan korkunç kararlar sadece heretikleri değil, aynı zamanda onları tanıyanları ve ihbar etmeyenleri de ölüm cezasına çarptırmıştır. Bu kararlar engizisyoncuların her olayda halkın gücüne başvurmalarını sağlamıştır. Lutherci propaganda çok sert bir şekilde durdurulduğu için ülkenin batısında kalan kalabalık şehirlere sığındı. Bu şehirlerde Kitâb-ı Mukaddes'in, ilâhî kitaplarının, küçük el ilanlarının ve eleştirel yazıların gizlice basımı devam etmiştir. Wittenberg'den aldığı destek yetersiz olan Hollanda Protestanlığı, Strasbourg ve Bale'i kutsal mekânlar yapmak istemiştir. Daha sonra Caluin¹⁸ ortaya çıkmıştır.

İspanya'da aynı şekilde her kişisel yorum teşebbüsüne karşı şüpheyle bakma anlayışı gittikçe artıyordu. Bu bizi *Frâý Luis de León* davasına götürür. Domingo de Soto tarafından gözden geçirilmiş olan Vatabbe'nın Kitab-ı Mukaddes'i 1555'de yayınlanmıştır. 1559'da ise engizisyoncu Valdès tarafından yasaklanmıştır. Salamanque'da Cantalapedra'lı Martinez, Grajam ve Fray Luis de León (salt ortodoksluktan uzaklaşmaksızın) onu yeniden görmek ve yeniden yayınlamak istiyorlardı. Çeşitli engeller, çalışmayı yıllarca geciktirdi ve sonunda üç bilgin hapis cezasına çarptırıldı. Özellikle Fray Luis de León'un¹⁹ olağanüstü stoacılığı vasıtasıyla tanınan öykü, beş yıl sonra (1572-1576) ağır hapis cezasından kurtuldu. Bu öykü, şahsî düşmanlıklardan daha fazla gerçek dinî ve politik etkilerden ortaya çıkmış gibi görünmektedir. Bununla birlikte León de Castro'nun (önceki yakalananlardan ya da takibâta alınanlardan sorumlu) Anvers'de²⁰, bir çok dilde yayın-

-
17. Bu Louvain'de 1546'da görülen ilk index, 1552'ye ait ilk İspanyol Engizisyon Kuruluinin daha önceki modelidir.
 18. Daniel Rops de Academie Francais, *L'Eglise du la Renaissance et dela reforme*, Arthème Fayard, Paris 1961, s. 502-503.
 19. Fray Luis de León, Neşîdeler Neşîdesi'ni halk diline çevirdi ve bir dostu için yorumladı. Bu çalışma aksi gibi halka da verildi.
 20. Bir çok dilde yazılmış bir diğer Kitab-ı Mukaddes, Alcalá de Henares'de yayınlanmıştı (1517). Kardinal Cisneros'un patronajı altında onu Nebrija kaleme almıştı.

lanmış Kitab-ı Mukaddes'in yazarı Arias Montano'ya karşı saldırıları kısmen politik bir iz taşıyordu (1517). Engizisyon'a rağmen 17 Eyalet gerçekten kaynıyordu ve Albe dükünün Sang mahkemesi birçok manueli (el kitabı) kan dökücü ve fanatik ejderha olarak nitelendiriyordu. Siyasi iktidarla dinî güç arasındaki sınırın yerleşmesi her zaman zor olmuştur. Bu durum *Antonio Perez* davasında daha fazla görülmüştür. II. Philippe'in bu güçlü bakanı şüphesiz yahudi yanlısı bir ailedendi. Onun Hollanda'daki faaliyeti çok karanlık idi ve İspanya'nın düşmanlarıyla irtibat halinde olduğu bir gerçektir. Ayrıca yaygaracı, dul ve adı kötüye çıkmış Eboli düşesinin sevgilisi idi. Çeşitli sebeplerden dolayı bu adam esasında ihtiyatlı olan Philippe tarafından pek hoş karşılanmıyordu. Kralın ana ya da baba ayrı kardeşi olan Flanders valisi Juan d'Autriche'in sekreteri Escobedo'nun katledilmesi ile artık ölçü iyice kaçtı. Hükümdarın emriyle işlenen cinayeti Perez'in istediği ileri sürüldü. Sıkıntı çok büyüktü... Sürekli hapse atılan bizim adamımızdı. O kaçmayı başardı ve doğduğu eyalet olan Aragon'a sığındı. Orada Fuerolar (olağanüstü imtiyazlılar) onu krallığın kendi gücüne karşı korudu. İnatçı ve kindar olan Philippe düşmanını Engizisyon'un çok sıkı yönettiği gizli hapishanelere koydu. O, Perez'i büyücülükle suçladı (1579). Engizisyoncular tutukluyu kendi cezaevlerine transfer etmek için uğraştılar. Ne yazık ki, onun imtiyazlarını kıskanan ve şiddetli tepki gösteren Aragon halkı ona karşı bir isyan başlattı ancak Antonio Perez Fransa'ya doğru kaçmayı başardı. Ardından da efendisi hakkında Londra ve Paris kurslarının gürültülü bir tatmin ile karşıladıkları bir çok inanılmaz söz açıkladı. Sürgün edilen kimsenin mirasçılarının ayak diremesi sayesinde rehabilite olduğunu ilave etmek gerekir. Fakat o çağda olağanüstü bir yankılanmaya ve İspanya'da sivil bir savaşın çıkmasına sebep olan bu durum, politikadan dine ve dinden politikaya katılabilmenin ne kadar kolay olduğunu ispat eder. Bu iş yine aynı şekilde hükümdarın, mutlak iktidarın sembolü olduğunu, bu kralın 2 Ekim 1559 *auto da fe*'sinde hazır bulunan bir adamın mevcut olduğunu, bu tarihte büyük bir senyörün (Carlos de Sosa) Lutherанизm uğrunda mahkum olduğunu ispat eder. Senyör, otoritesinin bazı yüksek şahsiyetler tarafından kabul edilmediğini ve kiliseye ait gücün bütün bir eyalet tarafından eleştirildiğini görebiliyordu. Her şeye rağmen krallık otoritesi gitgide kendini gösterdi.

1644'de Philippe IV zamanında Jeronimo de Villanueva'nın davası buna bir delildir. Bu soylu kişi dinî bir eğilim içerisine girdiği zaman Teresa Valle de la Cerda ile nişanlandı. Çeyizi ve yavuklusunun duygusunun yüceliği, illüminizm konusunu işlerken bahsettiğimiz Saint-Placide manastırının kurulmasını sağlamıştır. -Orada bulunan cazibeli- bir dindar kadının belki Villanueva tarafından yardım edilen kralın bizzat kendisi tarafından baştan çıkarılmış olduğunu düşünmek mümkündür. Genel engizisyoncu Philippe IV'ü suçlamayı düşünmüştür. O Villanueva'yı tutuklamakla yetinmek zorunda kaldı: 12.000 düka altını ile istifa etmek veya görevden ayrılmış olmak gibi iki seçenekten birini tercih etmekle karşı karşıya kaldı. Bu işe Olivares dükkü kont da bulaştı ve burada dedikodular, büyüleyicilikler ve politika birbirine karıştı. Villanueva, her cuma oruç tutma, Saint-Placide manastırına geri dönmeme ve 2000 düka altını sadaka ödemeye mahkum edilerek işin içinden sıyrıldı. Büyük Engizisyon Kurulu'nin çöküşü başlamıştı. Bir kaç sıçramayla yoluna yeniden devam etti. Burada az sayıda dava görülmüştür. 1719'da heretik doktrininden vazgeçmek zorunda kalan ve bir manastırda yalnız yaşamaya zorlanan *Ovideo piskoposu José Fernandez del Toro*'nun davası bunlardan biridir. XVII. asırda Bartolomé Carranza'nın davası ve az önce hatırlattığımız Jeronimo de Villanueva'nın davası gibi onun davası da papa Clément XI'e kadar gelmişti. 1778'de Pablo de Olavide bir Mursiye manastırında yaşamaya mahkum edildi. 1799'da IV. Charles'ın bakanı VI. Pie'nin ölümünde Urquijo, Engizisyon Kurulu'nu ortadan kaldırtmak üzere idi. Artık Engizisyon Kurulu'nun bir atımlık barutu kalmıştı ve bunu atıyordu. Llorente'nin bizzat kendisi, numarası gittikçe artan gözlük camlarına rağmen 1744-1808 arası lâik güce teslim edilmiş olan 14 kişinin ve bu tiksinti ve öfkeyi belirtmek için yakılan kuklaların sayımını yapıyor. 1808'de İspanya Napolyon kartalları tarafından egemenlik altına alındı. İmparator Aralık ayında Engizisyon Kurulu'nun ortadan kaldırılmış olduğunu açıkladı. Özgür İspanya'nın ocağı sayılan Cadix millet meclisi 22 Ocak 1813'de 60'a karşı 90 oyla Engizisyon'un kaldırılmasına karar veren bir oylama yaptı. Ferdinand VII yeniden İspanya tahtına çıkışında Engizisyon Kurulu'nu tüm ayrıcalıkları içinde yeniden kurdu. Riego ayaklanması onu yeniden ortadan kaldırdı. Saint-Louis'den gelen 100.000 askerli Fransız yardımı Ferdi-

nand'ın liberal akımı ezmesini sağladı (1823), o, 1820'de Engizisyon Kurulu'nun lağvedilişini geçersiz saydı. Teorik olarak kalmış olan bu son davranış ve Marie Christine'nin bir kararı Engizisyon'un kesin olarak ortadan kalkmış olduğunu teyit etmiştir. Her şeye rağmen polemik canlı ve şiddetli bir şekilde devam etmiştir. Her yandan duyulmuş olan beylik düşüncelerden ve sözlerden kaçmak zordur. Engizisyon İspanya'da yeteneksizliği, korkaklığı, jurnalciliği ve ödleklığı yaygınlaştıran bir mekanizma mı olmuştur? Örneğin Cortès, Pizarre, Avila'lı Sainte Thérèse ve Cervantes'den sonra buna inanılabilir mi? Engizisyon İspanya'da din savaşları korkusunu önlemiş midir? Bu 16. yüzyılda şüphesiz doğrudur, ancak din savaşlarını daha ziyade geciktirmiş değil midir? 1936-39 sivil savaşı sonrası bazı manzaralar, gecikmiş ancak daha da şiddetlenerek ortaya çıkmış bir din savaşı manzarası değil midir?

Öyle görünüyor ki polemik zamanı geçmişte kaldı. Şüphesiz Engizisyon'a taraftar ya da karşı olmak kelt papazlarına taraftar ya da karşı olmak kadar faydasızdır. Bugün onu artık tarihî bir fenomen olarak incelemek gereklidir.

ALTINCI BÖLÜM

İSPANYOL AMERİKA'DA ENGİZİSYON

Genel kanaatin aksine Christophe Colombe keşifler tarafından hep yardım görmüş ve anlayışla karşılanmıştır. 3 Ağustos 1492'de çarmıh işaretli üç yelkenli gemi *Salve Regina*'dan uzaklaşmıştır. Kraliçenin günah çıkarmakla görevli papazı Fray Juan Pérez gemileri kut-samıştı, ancak hiçbir engizisyoncu gemilerin güvertesine çıkmıyordu. Bunun için bir kaç sene beklemek gerekecekti.

I. OLAĞAN ENGİZİSYON (1517-1569)

İkinci sefer birincisinden çok daha önemli idi. 17 gemi (üçü gü-verteli, onikisi küçük ya da orta tonajlı ve ikisi ise geniş) papa VI. Alexandre'ın dünyayı ikiye bölmesinden sonra 25 Eylül 1493'de Cadix'den ayrıldı. Katolik kralların isteğiyle papa Kuzey Kutbu'ndan Güney Kutbu'na giden ve Açores ve Cap-Vert adalarının batısına yüz mil uzaktan geçen farazî bir hat çizdi. Bu hattın doğusunda kalan tüm topraklar Portekizlilere, batısındakiler de İspanyollara aittir. Bu diğer deniz güçlerini dışarıda bırakmıştı ve I. François bundan az sonra şaş-kınlığını şu şekilde ifade edecekti:

“Ben, Âdem’in kendi vasıtasıyla bana ve benim haleflerime Amerika’da emlak sahibi olmayı yasaklayan ahdinin konusunu çok görmek isterdim”.

Colomb hareket etti. Ona bin adam refakat etmek zorundaydı: Hemen hemen 1500 civarındaydılar. Soylulardan: Ponce de Leon, Alonso de Hojedo, Maldonado vs... çiftçilerden, işçilerden, araç geçleriyle inşaatçılardan katılanlar olmuş, tohumlar götürmüşlerdir. Misyonerler kıyıya çıkmışlar, olağan engizisyon onlarla start almıştır. Bu, Monserrat’ın onları duayla kutsayıp hizmete başlatması anlamına gelir. Bunları P. Bernard Boil idare etmektedir. İlk dönem arkadaşı Fray Antonio de Marchena’ya gelince o da sefere katılacak ve Juan de la Cosa ile keşiflerin haritasını yapacaklardır. Kısa bir müddet sonra siyasî iktidarla dinî iktidar arasındaki alışlagelmiş çatışma birdenbire ortaya çıkar ve P. Boil şikayetleri sunmak için yeniden İspanya’ya döner. Marius André’nin de doğruladığı gibi belki o, Colomb’un yerlilere karşı sert ve duygusuzca davranışlarına karşı protesto geliştirmek istemiştir.

Genel engizisyoncu koltuğu Adrien d’Utrecht tarafından işgal edildiği sırada (1516’dan 1522’ye) Amerika’ya ilk piskoposluk ataması yapıldı. Charles Quint’in bu eski hocasının Adrien VI ismiyle 1522-1523 arası papalık tahtına çıktığını belirtmemiz gerekir. O, Hispaniola (bugünkü Haiti ve Saint-Dominigue) adasında ikamet etmek zorunda olan dominiken Kurtuba’lı Fray Pedro’ya din-iman işleriyle meşgul olmasını sağlayacak yeni bir görev verir.

“O sadece kendi görevi ile ilgili olağan bir yetkiye sahip değil, kendi piskoposluğu dahilinde de kendisini yetkili olarak takdim edebilecekti ve aynı zamanda apostolik engizisyoncu yetkisine de sahipti”.

1524’de fransisken Valencia’lı Fray Martin Meksika’ya doğru yola çıkar ve Espanöla’dan (veya Hispaniola) geçer. Kurtuba’lı Pedro onu Yeni İspanya’ya Engizisyon Kurulu komiseri tayin eder. Fakat Pedro yaralanır ve Santo Domingo’nun yeni papazı 1532’ye kadar Meksika üzerinde yetkiyi ele alır. Bu tarihte İspanya genel engizisyoncusu Alonso Manrique, Meksico piskoposu Zummaraga’lı Fray Juan’a apostolik engizisyoncu ünvanını verir. Aynı zamanda ona, mah-

kemeyi kurma, bakanları (mahkeme görevlileri) tayin etme ve onların bakımlarıyla meşgul olma yetkisi de verir. Piskopos, apostolik Engizisyon'un kurulmasının gerekli olduğuna inanmaz ve Texcoco'nun yerli başkanını diri diri yaktırmakla yetinir. Ona Toledo piskoposluğu tarafından sert bir kınama yapılır.

Peru'da Lima piskoposunun 1539'dan itibaren zorunlu engizisyon yetkisini üstlenmiş olduğundan eminiz. J.T. Medina'nın belirttiğine göre (*Historia del Tribunal del Santo Oficio de la Inquisición en Chile*, Santiago del Chile, 1952) dominikenlerin bölge başkanı Carvajal'lı Fray Gaspar -Peru'nun saygıdeğer ve eşsiz ilk piskoposu senyör Valverde'li Fray Vicente'e vekaleten Cuzco engizisyoncusu- Alonso Enriquez'u, Almagro Diedo ve Francisco Pizarra'yla karşı karşıya getiren anlaşmazlıklarda her türlü kuşkudan kurtaran bir kararı kürsüden açıklamıştır. Piskoposun bizzat kendisi Mercadillo isimli bir kaptanın dosyası hakkında bilgi edinmek istemiştir. "Engizisyon Kurulu ile ilgili bazı noktaları ihtiva eden" bu dosya ona ulaştırılmıştır.

1548'de piskopos Loaisa, Lutercilik ile suçlanan Flaman Juan Millar'ın yakılışını ele alan bir *auto da fe* organize etmiştir.

Millar ile birlikte önce Luterci sonra ise katolik bir prens olduğunu doğruladığı için müebbet hapis ve para cezasına çarptırılmış olan Vasco Suarez'le ilgili de tasvirlerde bulunuyorlardı: Onun "ilâhî malikhanede hakkı vardı, ancak yeryüzü malikhanesinde hakkı yoktu"; Antonio Hernandez haça değil sadece Tanrı'ya tapınmak gerektiğini ikrar ediyordu; Cieza'lı Alvaro papanın, aşırı günah içinde ölen bir kişinin günahlarını bağışlayabileceğini düşünüyordu. Magripli Lope de Pena'ya gelince onunla uzlaşmış ve mahkum elbisesi giymekle cezalandırılmış ve evinde müebbet göz hapsine alınmıştır.

1560'da bir başka *auto da fe* (Engizisyon Mahkemesi'nin yakma kararı) ise Lima'da ve El Cuzco'da ortaya çıkmıştır. İki mahkum, lâik güce teslim edilmiş ve müslümanlar ve dinî inançları yayan kişiler olarak ölümlerinin ve suçluların yakıldığı odun yığını üzerine atılmışlardır.

1565'de La Plata'da bir *auto da fe* gerçekleştirilir ve Korsikalı Juan Buatista'nın mallarına el konularak ömür boyu halkın dikkatini çekecek bir elbise giymeye mahkum edilir.

Bu dönem boyunca sivil iktidarın kendisi de imanın saflığını korumaya çalışıyordu. 1502-1509 arası Hispaniola adası valiliği yapan Ovando'lu Nicolas krallık emirlerini en iyi şekilde uyguladı: Engizisyon ile mahkum edilmiş kimselerin çocuklarına ve torunlarına olduğu gibi, iman konusunda şüpheli kimselere de geliş gidişler yasaklandı. İktidara saygılı İspanyol hükümdarlar kilise ile ilgili kanunları yüksek rütbeli papazlara bırakıyorlar ve onlardan bu kanunlar hususunda sürekli titiz davranmalarını istiyorlardı. Nitekim 1535'e doğru Charles Quint, Magripli veya yeniden ihtida etmiş kimselerin tümüne ve ateşle yakılarak cezalandırılmış olanların bütün çocukları ve torunlarına geliş gidişi yasaklayan uygulamalarda bulunmuştur. 13 Temmuz 1559'da Valladolid zamanına ait bir krallık talimatı Lima piskoposuna gönderilmişti. Kralın yokluğunda İspanya'yı keyfince yöneten Portekiz prensesi Doña Juana, Peru eyaletlerine geri gönderilmiş olan luterciler, magribliler veya yahudilere işkence cezası uygulamak istiyordu. II. Philippe, Concepcion piskoposuna bu hükümlerin bütünüyle uygulanmış olduğunu görmek istediğini bildiriyordu. Ayrıca yine II. Philippe, İspanyol Amerika'da ayrı bir kuruluş ve doğrudan doğruya Sainte Konseyi'ne ve Genel Engizisyon'a bağlı olarak Engizisyon Kurulu kurdu. Bununla ilgili krallık kararname de 25 Ocak 1569 tarihine aitti.

II. YENİ ENGİZİZYON (1569-1820)

İşte II. Philippe'in aynı sözleri:

“Krallık haysiyetimize ve Kutsal imanımızı bütün vasıtalarla her yerde yayma ve yüceltmeyi ihtiva eden katolik gayretimize ait gerekçeyle Aziz Roma Katolik Kilisesi'nin katolik çocuklar ve bağlıları olan şanlı atalarımız İspanya'da Engizisyon Kurulu'nu kurmuşlardır. Tanrı, batılı yerlilerin (Indes occidentales), Okyanusya denizinin Kapalı Toprağını (Peru) ve adalarını keşfetme lütfunu bize nasip etmiştir. Atalarımız gerçek Tanrı'yı tanıtmaya, onun İncil'e ait şeriatini yayma, yanlışlardan, bozuk ve şüpheli doktrinlerden sakınma noktalarında büyük dikkat göstermişlerdir.

Aziz Katolik Kilisesi'ne saygı ve itaatin dışında kalan heretiklikler de herkesi her zaman Kutsal İmanımızdan, müminlerden ve dindar Hristiyanlardan uzaklaştırmaya çalışmışlardır. Gerçek ilâç, dünyanın bu kısmında Kutsal İman'a ve Katolik Dini'ne yapılabilecek bir hareketi engellemek, onların yanlışlıklarının kökünü kazımak ve cezalandırmak için, heretikler ve şüphelilerle her türlü ilişkiden sakınmaktan ibarettir.

"Krallıklarımızın ve yurtlarımızın apostolik genel engizisyoncusu, genel Engizisyon Konseyi üyeleriyle uzlaşarak ve bize danıştıktan sonra yeni eyaletlerde Engizisyon Kurulu'nu oluşturmaya karar verdi".

İki sürekli mahkeme ilk önce Mexico ve Lima'da (1571), üçüncüsü de Cartagena de Indias'da (1610) kuruldu (İspanya dışında ise bir mahkeme Palerme'de, bir de Sardaigne'de kuruldu).

Şurası apaçık ortadadır ki, papaz sınıfı kötü krallık yönetimi için öylesine bozulmuş ve öylesine otoriter bir hayat getiriyordu ki, bu, kötülük bulaşmamış Engizisyon'un kurulması bir çok kez arzu edilmişti. Örneğin, Quito piskoposu la Pena'lı Fray Pedro, krallık Konsey'i başkanı ve genel engizisyoncu kardinal Espinosa'ya şöyle diyordu:

"Kral'dan ve Krallık Konseyi'nden ısrarla ülke topraklarına daha olağan bir Engizisyon'un yerleşmesini istedim, çünkü Yeni-İspanya ile ilgili bilgim ve tecrübem bunun ne kadar gerekli olduğunu bana göstermektedir; burasının (Peru) hâlâ çok gerekli olduğunu düşünüyorum, ben ayrıca bu piskoposluğa yeni geldim..."

1569-1581 arası Peru'yu yöneten kötü Toledo kral Francisco, II. Philippe'e şöyle tanıtılır:

"Bu krallığın manevî yönetimine gelince, gelişimden itibaren rahiplerin, keşişlerin, piskoposların ve tüm tarikat liderlerinin, tüm manevî işlerin mutlak üstadları olduklarını farkettim. Maddî işlerde de pek öyle kendilerinden başka otorite tanımıyorlardı. Bu sizin majestene çok ağır geliyordu, zira gemileriniz Indes'e çok sayıda rahip ve keşiş götürüyordu. Onlar burada kızılderili yerlilere vaaz etmek ve Hristiyanlığı aşlamak için gidiyorlardı. Gerçekte ise onların çoğu yerlilerden kalan ganimetlerle zengin olmak için gitmişlerdi. Onların ayrıca

hapishaneleri, polisleri ve suçluları bağladıkları direkleri vardı ve bunlar sayesinde onlar kendilerine göre, hiç kimsenin karşı koymasına izin vermeyecek şekilde cezalandırıldılar”.

Papaz sınıfının ziyaret ettikleri kimselerin içinde buldukları şahtat, şehvetperestlik ve megalomenliklerin ne derece yoğun olduğunu ispatlayan bir yığın kanıt olduğu kesindir. Engizisyon İspanya’da genel kabul görmüştü. Fakat yeni mahkemelerin dokunulmazlıkları ve iktidarlar kendi aralarında yavaş yavaş kibir ve kendini beğenmişlik duygularının yerleşmesine sebep oluyordu.

Başlangıçtaki atmosfer oldukça hafif idi. Örneğin ilk apostolik engizisyoncu Cerezuela’lı Servan, Lima’ya geldiği zaman orada 4, Cuzco’da da 96 dava ile karşılaştı. Üç dava hemen bozuldu ve diğerleri, suçlular suçlarını tekrarladıklarından dolayı mahkemeleri devam etti. Gerçekten kilise savcısı (vergiyle ilgili) araştırmaları güven verici değildi:

“Burada işin çok olduğunu görebildim. Gerçekten yargı çevresi geniştir ve halk çok serbest yaşıyor. Olağan mahkemeler tarafından verilen cezalara gelince bunlar arkadaşlar arasında tespit ediliyor ve Engizisyonla hiçbir ilgisi olmayan pek çok olay orada mahkemeye getirilip yargılanıyordu. Diğer bir kısmı ise biraz yağcılıkla sonuca bağlanıyordu (J.T. Medina’ya göre, a.g.e.). Bu bağışlayıcılık ve hoşgörü ne yazık ki, sürüp gitmeyecektir.

Batı Indes mahkemelerinin işleyişi İspanyol mahkemelerinkine benzemektedir (bkz. *supra*, s. 78 ve 34). Bununla beraber jurnalciliğin ve daha az frekanslı bir engizisyon turnesinin burada daha önemli olduğu sanılmaktadır. Yine de burada iki tutum engellenebilmiştir: Yerlilere ve reformcu tutuklulara karşı süregelen davranışı devam ettirmek.

III. AMERİKAN ENGİZİSYONU VE YERLİLER

Katolik Isabelle her zaman yerlilere karşı iyi davranılmasını arzu etti. Salamanque doktorları onların da bir ruha sahip olduklarına karar verdi ve kraliçe, Kolomb’un ikinci yolculuğundan dönü-

şünde köle olarak satılmış olan yerlilerden belli bir miktarını kabul etti, çünkü o onları savaş muhbusları olarak düşünmüştü. Dindarca verilen kararların genellikle etkisiz kaldığı açıktır. Bununla beraber engizisyoncuların eğitimi ile ilgili metinlerin 36. paragrafı aşağıdaki şekildedir:

“O, size yargı çevrenizin yerlilere karşı dava açmamasını bildirdi. Gerçekten şimdilik ve yeni emre kadar isteğimiz genellikle, İspanya’da kendilerine karşı dava açılan kendi soyunuzdan gelen hristiyanlara ve diğer kimselere karşı güçlerinizi kullanmamanız. Siz olayları ihtiyatla ve yumuşaklıkla yargılamalısınız. Öyle ki, Engizisyon farzedelim ki korku ve kendisine saygı duyulan mekanizma olsa dahi, kin tutmaya yer vermesin”.

Bu davranış çizgisi devam eder ve yerliler vaftiz olduktan sonra Engizisyon Kurulu tarafından cezaya çarptırılmaz. 1583’de yerliler için getirilen bir düzenleme ile piskopos tarafından seçilen her rahibe onları heretiklik suçundan aklama yetkisi verilir. Mexico piskoposu Juan Zumarraga, Texas’ın yerlilerden olan başkanını yanan odunlar içerisine atarak öldürülmesini emretmiş olduğu için sert bir şekilde azarlanmıştır. 18. yüzyılın ortalarında meydana gelen daha az trajik olan bir olay İspanyolların yerlileri engizisyon mahkemesinin yargılama alanı dışında bıraktıklarını göstermektedir. Chillan papazı bir çok yerliyi, büyüçülük, Şabbat geceleri hırsızlık yapmak iddialarıyla yargıladıktan sonra kırbaçlatmış ve ayrıca onları bir çok aileye köle olarak vermiştir. Audience başkanı işleri yeniden düzene koymak için hemen müdahale etmiştir.

Bu hoşgörü fatihlerin (galiplerin) mağlupları daha az legal olarak görmelerinden kaynaklanmış olabilir mi? Bu mümkündür, ancak bununla birlikte temel ırk ayırımı diğer kolonizatör toplumlar nezdinde mutlak olsa da Yeni-İspanya’da, Peru’dan daha fazla mevcut değildir. Irklar arası resmî evlilikler olağandır ve hiç bir şekilde küçültücü bir hareket değildir. Cortes, Meksika’ya gelişinden itibaren muhtemelen vaftiz olmuş soylu bir yerli olan ve kendisine genel olarak saygı gösterilen Doña Marina ile evli olarak yaşamıştır. Vega’lı Garcilaso aynı şekilde bir inka prensesi ile evlenmiştir. On yıl sonra o, los Rios’lu Dona Luisa Martel ile evlenmek için prenesten

uzaklaşmış, ancak bu önceki aşklarından dünyaya gelen oğlunu kabul etmiştir¹. Amerikan soyu ve İspanyol kanı taşıyan bu çocuk mert ve yetenekli büyük bir tarihçi olmuştur. Yerliler sivil bir hukuk eşitliğinden yararlanıyorlardı. 19. yüzyılda yaşayan Meksikalı yazar Vicente Riva Palacio, kral naibi Toledo’lu Sebastian’ın teke tek dü-rüstçe bir kavgada melez Rivera’lı Luis’nin katili Noriega’lı Asturi-en Pablo’yu nasıl ölüme mahkum ettiğini bize anlatmaktadır. Bu üstünlük bununla birlikte ciddi tehlikeler arz etmektedir. Gerçekten kral naibleri, yerlilerin başkanlarına engizisyonculardan daha fazla sert davranıyorlardı. Bu şiddet, bu çağın dünyasındaki adli yapıların korkunçluğunu gözler önüne sermektedir. 1731’de melez Alejo Catalayud, La Paz’ın yanında isyan etti. O 22 arkadaşıyla birlikte boğularak öldürülme cezasına çarptırıldı ve cesedi bir darağacına asılarak teşhir edildi. Daha sonra Toledo kral naibi tarafından ölüme mahkum edilen bir atasından hatıra olarak Tupaj Amara ismiyle de anılan Yerli Jose Gabriel Condorcanqui, kendi çevresine isyan etti. Bunun üzerine onun dili kesildi, kol ve bacakları da dört ata bağlanarak parçalandı. 1782’de tutuklanan Tupaj Katari için de aynı ceza uygulandı. Bolivien Guzman bize çok korkunç bir işkence cezasından bahsetmektedir:

“İki veya üç defa korkunç bir süratle atlar ansızın yerlerinden fırladılar. Bıçakla kesilerek parçalanmış kanlı vücut azaları ve bir vuruşla gövdeden ayrılan baş. Sonra öldürülmüş olanların cesetleri ibret olsun diye insanların kalabalık olarak buldukları yerlerde teşhir edilmektedir”.

Tupaj Katari’nin karısı asıldı... Kraliyet mahkemesinin yerliler üzerine her zaman şiddetle muamele ettiğini doğrular nitelikte kanıt sahibiz. Aynı çağda Fransa’da (1757) “kral katili” Damiens’in öldürülmesi ile ilgili benzer bir bilgimiz yok mu? Ayaklanan yerliler Majeste’ye karşı gelmekle suçlandılar, fakat İspanyol-Amerika’da protestan İngiliz veya Hollandalı korsanlara karşı nasıl davranılıyordu ki, askerlerin çektiği acı Castillanların gücüne etki ediyordu?

1. O, prensese vasiyetle nafaka olarak 1000 peso verdi. Bkz. Aurelio Miró Quesada: “*El Inca Garcilaso de la Vega*”, 1945.

IV. KORSANLAR VE HIRSIZLAR (İNGİLİZLER VE HOLLANDALILAR)

I. François ve VIII. Henri² gibi VII. Henri de, dünyanın Portekizliler ve İspanyollar arasında paylaşılması düşüncesini reddetti. Onun için 1494 Tordosillas antlaşması küçük bir şakadan ibaretti ki buna papazın otoritesi de kısa zaman sonra önemsiz bir yeni üye katmıştı. İngiliz gemileri yeni kıtanın başarıyla fethedilmesi noktasındaki hızlarını kesmediler. Fakat Jean Cabot, Birleşik Devletler'in bugünkü kıyılarını keşfetti, korsanlar da Güney şehirlerini inanılmaz bir küstahlıkla yağma etmeye geldiler. John Hawkins, Francis Drake, Guillaume le Testu (Fransız), John Oxnen, Thomas Cavendish, Francois Nau P'olo-nois, Morgan de Grammont (Fransız), Laurent de Graff, Van Horn (Hollandalı), Monbars (Fransız) vs. sürekli bir şekilde kalyonlara ve şehir sahillerine saldırılarda bulundular. Dantevari korkular salıyorlardı: Maracaibo yakılıp-yıkıldı, Vera Cruz alındı; Valparaiso yağmlandı; bütün Porto-Bello kılıçtan geçirildi vs. Yaptıklarının karşılığında korkunç bir şok yaşanmaya başladı ki, Nicaragua Yerlileri, Olonois Nau'yu parçalayarak yediler. Askerlerin kaderi korsanlara zıt idi ve İspanyollar onları yakalıyorlardı. Besbelli ki, eğer mahpusları korsanlar gibi düşünmek mümkün olsaydı kral naibleri onların asılmasını hızlandırırdu. Eğer onlar bir krallık komisyonu olsalardı, askerleri savaş mahpusları olarak tutmaları gerekirdi. Bu her zaman olan bir durum muydu? Ve eğer reform söz konusu olsaydı Engizisyon'un durumu ne olurdu?

1567'de John Hawkins'in adamları Vera Cruz'da yakalandı. Bu İngiliz korsan, kaçakçılığa ve köle ticareti yapmaya kendini vermek için İspanyolların koruyucu demir perdelerini üçüncü kez delmeye çalışıyordu. Köleleştirdiği adamlarından çoğunu Castillanların eline bırakarak büyük güçlüklerle kaçtı, fakat Meksico Engizisyonu onları

-
2. 1539'da Anglikan Kilisesi (1536'a ait on madde ile belirlenmiş) dogmalarını inkar edenleri yanan odunlar içine atarak yakma cezasıyla mahkum eden on maddenin statüsünü açıklıyordu. Mary Tudor'un (1553-1558) katolik reaksiyonu, kocası Philippe II'nin itidal tavsiyelerine rağmen çok şiddetli ve acımasız oldu. "Kanlı Mary" lakaplı Kraliçe -politik olduğu kadar dinî- 300 idamın gerçekleşmesini sağladı

suçlayıncaya kadar nispeten iyi muamele gördüler. Bunların üçü yakıldı ve diğerleri çeşitli cezalara çarptırıldılar. 1573'de yakalanan korsanlardan dördü Lima Engizisyonu tarafından ölümlü cezalandırıldı. Bunlardan birisi de yanan odunlar içinde yakılarak öldürülme cezasına çarptırıldı. Aynı mahkeme Juan Oxnen'i, Thomas Xeruel'i ve John Butler'i Nobre de Dios'da tutuklamaya, Lutercileri de utanç verici elbise giymeye ve müebbed hapse mahkum etmiştir. Maalesef ilk ikisi kral naibinin emriyle asılmış (*alcaldes del crimen*), üçüncüsü de ömür boyu kürek cezasına çarptırılmıştır. 5 Nisan 1592'de Lima'da 41 mahkumiyet ihtiva eden bir *auto da fe* (Engizisyon Mahkemesinin yakma kararı) meydana gelmiştir. Mahpuslar arasında bir çok İngiliz bulunuyordu: Henry Oxley 24 yaşında; André Morley 18 yaşında; Walter Tillert ve 20 yaşındaki kardeşi Edouard. En genci olan Morley uzlaşmaya yanaştı ve bir manastırda iki yıl hiç dışarı çıkmama cezasına çarptırıldı. Diğer üçü odun yığınları üzerine çıkarıldılar. Oxley diri diri yakıldı, diğer ikisi ilk önce boğuldular. Bu dört denizci beş yıl önce de Puna adasında tutuklanmışlardı. Onlara refakat eden diğer mahpuslar, Thomas Cavendish'i gemisini terkettikten sonra karaya çıktıkları bir sırada Quintero'da tutuklandılar. Seferdeki 14 adamdan 5'i çatışma sırasında öldürüldü, 9'u yakalandı. Corregidor Diego de Rosales bunlardan altısını astı, diğer üçü ise, 5 Nisan 1592'de bu aynı *auto de fe* (Engizisyon Mahkemesinin yakma kararı) içinde yer aldılar. William Stewens (27 yaşında) -onun katolik olan annesi İngiltere hapisanesinde ölmüştü- uzlaşmayı kabul etti: Bir yılı manastırda olmak üzere 4 yıl hapse mahkum edildi. Ayrıca Lima'da daimî ikamete mecbur bırakıldı. Londra doğumlu 25 yaşındaki Thomas Lucas 4 yıl ve 21 yaşındaki William Helisi ise 6 yıl kürek cezasına çarptırıldılar. Bu üç Luterci mühtedinin, kendileriyle aynı zamanda tutuklanmış olan 6 korsana göre daha şanslı olduklarına işaret etmek gerekir. Burganya doğumlu ve bazı papaların ebedî kurtuluşu konusunda açıkça şüphe ettiğini ifade eden bir Fransız, *sambe-nito* ile gezintinin utancına ve vecize okumaya katlanmak zorunda kalmıştı.

2 Temmuz 1594'de İngiliz korsanı Richard Hawkins, Beltran de Castro y de la Cueva tarafından saldırıya uğradı. Acımasız bir çatışmadan sonra teslim olmak zorunda kaldı ancak tek bir şartı vardı: Sa-

vaş mahpusu olarak düşünölmek. Kral naibi Mendoza'lı Hurtado bunu kabul etti ve 60 adamı küreğe gönderdi. Bununla birlikte 13 kişi "haklarında yapılan bilgilendirmeler yoluyla" seçilmiş ve önceki katoliklikleri sebebiyle Engizisyon'a sevk edilmişlerdir. Bunlar 17 Aralık 1595 *auto da fe*'sinde paylarını alacaklardır.

Suçluların tamamı uzlaşmaya yanaştıkları için cezalar bir dereceye kadar hafiflemiştir. Hasta olan Hawkins'e gelince o, bir manastırda tedavi altına alınacak ve büyük pişmanlık göstermek suretiyle katolik imanı içinde kalacaktı. Ayrıca tüm mahpuslar kralın emriyle serbest bırakılacak ve Engizisyon'un onları, suçtu tekrar etme halinde mürtetler olarak değerlendirmesi de yasaklanacaktır. Hawkins İspanya'ya gelir, sonra da İngiltere'ye döner. Orada 1622'de *The Observations of Sir R. Hawkins Knight, in his voyage into the South Sea*'yı yayınlar. Salvador de Madariaga'nın bildirdiğine göre, "mahkemeye çıkarılır, 1600'den sonra ise tevbekâr olan bazı İngiliz ve Hollandalılar, İspanyollardan ve Portekizlilerden daha fazla endüljans ödemek zorunda bırakılırlar". Sevilleli bir İngiliz tüccarın ajanının Cartagena'da yakılmış olması bize İngilizlerin Güney Amerika'daki Engizisyon tarafından işkenceye tabi tutulduğunu veya öldürölmüş olduklarını gösterir. Hollandalılara karşı duyulan kin ve nefret çok derin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Oidor Diego Zuniga y Tobar'ın 1704'de kaleme aldığı mektupta şu ifadeler yer almaktadır:

"Bu Fransız gemisinde bir çok Hollandalı ve Kalvinist ve Luterci bulunmaktaydı. Onlar arasından ikisi gemiden karaya atlayıp kayboldular. Bu vefasızlar, kölelerinizi isyana teşvik eden barbar yerliler arasında heretik anlayışı ekmeye başlamış olabilirler. Bu tehlikeli kimse-leri ben bir Cizvit koleji-ne yerleştirdim, heretikliklerinden vazgeçmele-rini görme umudu az olsa da onlar orada eğitileceklerdir".

Hollandalıların Valdivia'ya yerleşmek için teşebbüs etmelerini takiben bir İspanyol askerî gücü bölgelere ulaştı. Hollandalı bir şef orada toprağa verildi. Bir İspanyol yüzbaşısı onu buldu ve bir heretik olarak yaktı. Askerî korkudan daha ziyade İspanyol ortodoksları özendirerek heretik dinî salgın korkusu ortaya çıktı ve oraya kitapların gelişini ciddi bir şekilde önlemek için katı bir kontrol mekanizması kuruldu.

V. ENTELLEKTÜEL BASKI

Dinî otorite maalesef, fetihten itibaren şeytanî işler olarak gördüğü Codex'in önemli bir miktarını ortadan kaldırdı. Kitaplara karşı bu güvensizlik devam edip gitti.

1531'de kraliçe, Séville'li Casa de Contratación şöyle yazıyordu:

“Amodis de Gaule ve benzer bazı çalışmalar gibi, İspanyolca saçma ve din-dışı (profane) bir çok tarih kitabının Indes'e ulaştığı haberi ni aldım. Bu faaliyet yerliler için zararlıdır: Bunlarla meşgul olmaları iyi bir şey değildir. Netice itibariyle din-dışı kitapları Indes'e sokmanızı yasaklıyorum ve ancak Hristiyan dini ile ilgili çalışmalara izin veriyorum. Yerliler ve bu toprakların diğer sakinleri gerçek olarak Katolikliğe ait kitapları tamsın ve onlarla meşgul olup öğrensinler..”

11 Şubat 1609'da III. Philippe aşağıdaki emri yazıyor:

“Heretik korsanların tutuklanıp serbest kalmaları esnasında Indes limanlarında Saf Kutsal Katolik İmanı'na inanan kölelerimiz için heretik kitaplar ve cahil halk arasında yayılmış olan öneriler sebebiyle çok tehlikeli sonuçlara götürecek bazı ilişkiler kurulmuştur. Piskoposluklara ve Indes piskoposlarına heretiklerin bu bölgelere soktukları ya da sokmaya çalışacakları tüm kitapları titizlikle kontrolden geçirmelerini emrediyoruz”.

23 Ocak 1713'de V. Philippe, şu açıklamayı yapıyordu:

“Katolik dinimizin saflığını bozacak herhangi bir şeyin dışarıdan gelmesini engellemek için Kutsal Engizisyon Mahkemesi bütün gücüyle serbestçe hareket etme alanına sahiptir. Bu husus hem Engizisyon Kurulu ve hem de atalarımızın kuralları için önemlidir. Engizisyon Kurulu görevlilerinin Kutsal İmanımızın zıddına olacak her türlü kitabın girişini yasaklamaya dikkat etmeleri için topraklarımızın limanlarına yanaşan gemileri ziyaret etmeleri çok önemlidir. Peru ve Yeni-İspanya kral naiblerime, valilerime ve Kraliyet Mahkemesi'nin bütün üyelerine emrediyorum ve bu toprakların bütün piskoposluklarından rica ediyorum, Kutsal Engizisyon Mahkemesi görevlilerinin limanlarımıza yanaşan gemilere yapacakları ziyaretlere hiç bir bahaneyle engel olmasınlar. Aksine otoritelerini kullanarak onlara yardımcı olsunlar,

(gerekli hâllerde) onlara destek olsunlar, istedikleri her yardımı onlardan esirgemesinler. Bunda Tanrı'ya ve bana hizmetin menfaati vardır.

Madrid, 23 Şubat 1713

Ben Kral”

Bütün tedbirler alınmıştı ve en azından kolonizasyonun ilk yüzyılı boyunca bu tedbirler meyve vermişti. Gerçekten de Fransız Frezier XVIII. yüzyılın başında şöyle yazıyordu:

“Engizisyon Mahkemesi Şili'ye de kuruldu: Genel komiser Santiago'da ikamet ediyor. Görevlileri ve yakınları ise otoritesine bağlı bütün şehir ve köylerine dağılmışlardır. Bunlar doğru-yanlış büyücülerin vizyonları veya poligami vb. gibi Engizisyon'un yargılama alanına giren suçlarla meşgul olurlardı. Eminim ki, bu araştırmalarında herhangi bir heretikle karşılaşmayacaklardır. Gerçekten de biraz incelense bu ülkede aşırı meraktan dolayı iyi yoldan sapma riskinin hiç olmadığı görülür”. (Şili, Peru ve Brezilya kıyılarında Güney denizi yolculuğu anısı, 1717)

Fakat Carlos Pereyra, *L'œuvera de l'Espagne en Amérique* - (İspanya'nın Amerika'daki Faaliyeti), Paris, *Les Belles-Lettres*- isimli çok övülen bir kitapta zıt bir görüşe yer veriyor: “Hepsi geliyordu ve hepsi tehlikesizce okunuyordu” diyor. Görüşünü ispatlamak için de şu bilgiyi veriyor: Cunta, Buenos Aires'i kurtardığı zaman bir halk kütüphanesi kurmaya karar verdi (1810'da bu gerçekleşti) ve fransisken Fray Cayetano Rodriges davet edildi. Onun isteği üzerine başka dine inananlar tarafından gönderilen kitaplar geldi. Pline'nin *Histoire Naturelle*'i, Brisson'un *Dictionnaire de Phisique*'i (Fizik Sözlüğü), Locke'nin eserleri, Londra Bilimler Akademisi'nin bir üyesi tarafından kaleme alınan bir tabii tarih vs. Katolik papazı José Maldonado ise Malebranche'in *Recherche de la Vérité*'sini (*Hakikati Arama*) tercüme etmişti. Son olarak Gonzalo Zaldumbide, *Revue de l'Amérique latine*'in (*Latin Amerika Dergisi*) 1 Ekim 1922 tarihli sayısında “18. yüzyıl hispano-amerikan düşünce ve geleneklerine genel bir bakış” isimli makalesinde şöyle söyler: “Koloni piyade askeri Quito, Fransız filozoflarından bol bol istifade ediyordu...”

Carlos Pereyra aşağıdaki açıklamayı yapıyor:

“Son zamanlarda Devlet protestan propagandasına ve yahudilik kalıntılarına karşı değil, özellikle XVIII. yüzyılım siyaset felsefesi taraftarlarına karşı savaş açmıştır. Engizisyon, davalarımda daha esnek ve daha yumuşak olmaya başlamıştır. Artık ona inanılmamaya başlanmış ve gürültüsüz bir şekilde son bulmuştur. Uzun zamandan beri sadece Kilise içi güvenlik örgütleriyle meşgul olmakta ve artık sahte rahipleri, meczupları, falcı kadımları, iki evlileri ve zenci büyücülerini takibata tabi tutmamaktadır”.

Engizisyon’un özellikle Kitab-ı Mukaddes’e ait yorumlarda bulunma ve ayrıca Luterci ve Kalvinci çalışmalara yasak getirdiği kesindir. Ancak salt bilimsel araştırmalarla ilgili bir engel yoktu ve edebî kültürle ilgili kitaplara ulaşmak her türlü vergi ve yasaklılık muafiyeti vasıtasıyla kolaylaşıyordu. 1584’de 112 sandık dolusu kitap Vera-Cruz’e geldi ve Güney-Amerikan literatürü çok zengindi: *Huaman Poma de Ayala*, *Garcilaso de la Vega Inca*, *Sor Juana Inés de la Cruz* vs.

Entellektüel hayat hızlı bir gelişmeye şahit oldu. 1538’de Saint-Thomas d’Aquin Üniversitesi, papa Paul III’ün talimatıyla Santo Domingo’da kuruldu. 1540’da V. Charles, Santiago de la Paz Üniversitesi’nin kurulmasına izin verdi. 1551’de Mexico ve Lima, daha sonra da Bogota (1580), Quito (1586), El Cuzco (1598), Charcas (1624), Cordoba del Tucuman ve Huamanga (1677), Guatemala (1687), Caracas (1725), La Habana (1728) ve Chile’li Santiago (1738) entellektüel merkezler olmuşlardır.

Kara lejendin İspanyol sömürgeleri üzerinde yaydığı karanlık anlayışların perdesini araladık ve Fransız felsefesinin her yerde etkilerinin bulunduğunu ortaya koyduk. Bu etkilerin önemi 1810’da kurtuluş anı gelince ortaya çıkacaktır. Onların tohumları katolik papazı Hidalgo à Dolores’in (Meksika) sözlerinde veya Libertador Bolivar’ın engin vizyonlarında hissedilmiyor mu? Desteuises du Désert’in İspanya’ya taşıdığı sert yargılama usulü Amerika için kabul edilmemelidir: “Bir ülkede yazma macerasına atılanların kahramanlığına hayranlık duyulur. Fakat o ülkede yeni bir kitabın görülmesi rahipleri ve yargıçları öfkelenmektedir”. Bu öfkenin kanlı olaylara yol açtığı ileri sürülmüş müdür? Şimdi belki de Güney Amerika’da engizisyon aktivitelerinin bilançosunu ortaya koymayı deneme zamanıdır.

VI. 1569'DAN 1815'E GÜNEY AMERİKA'DA
"AUTO DA FE"LER (ENGİZİSYON MAHKEMESİ'NİN
YAKMA KARARLARI)

Kesin delillerle tespit edilmiş rakamları ortaya koymak çok zordur. Biz İspanya için olağanüstü bir şekilde değişebilen hesaplamaları gördük. Çünkü Juan Manuel Orti y Lara, bütün İspanyol zaferlerinin yararlı kaynağını Engizisyon'da görmesine rağmen, Juan Antonio Llorente, büyük gelişmeleri öne çıkarıyor. Amerika'da hesap çok daha belirsizdir. Bununla birlikte daha önce Garcia Icazbalceta'nın (*Autos da fe celebrados en Mexico dans Opusculos varios*, c. I, s. 130) bize bahsettiği yazarın iyi niyetini gözardı etmeksizin Carlos Pereyra'nın çalışmasına (a.g.e.) dayanabiliriz: "Yeni İspanya'da 277 yıl boyunca *auto da fe*'nin ardından önemli 39 ölüm cezası sayılmaktadır". Elbette bu ciddiyetten uzak toplama minimum bir rakamdır ve C. Pereyra da bu konuda G. Icazbalceta kadar bilinçlidir. C. Pereyra bilançoğu iki katına çıkarmayı teklif ediyor; ayrıca Mexico'nun en önemli *autoları*'nın özetleyici tablosunu yapıyor:

1574	5	infaz
1596	8	infaz
1601	3	infaz
1649	8	infaz
1659	12	infaz
1678	1	infaz
1699	1	infaz
1715	1	infaz
Toplam	39	infaz

141 senede 39 infaz –bu sayı üzücü ve hayasızca bir hususu ortaya koysa bile- eğer herhangi bir milletin herhangi bir tarihî çağı ile karşılaştırılırsa bu oldukça azdır ve eğer her ülkenin şahit olduğu kanlı dönemlerle karşılaştırılırsa bu hiç bir şey değildir. Lima için Salvador de Madariaga *Essor de l'Empire espagnol d'Amerique* (Albin Michel, 1953, s. 206) isimli yazısında aşağıdaki sonuçları verir:

“Eğer Lima Mahkemesi’nin raporlarını baz alacak olursak üç asırda yakalanan şahısların toplam sayısı 3000’e ulaşmıştır. 1470 olayında; 180 kadın, 101 lâik görevli, 157 de keşiş suçlanmıştır. Motifler 140 “kıyas” (yani ortodoks görüşlerin spesifik noktalara mukayesesi) halinde yapılıyor; 243 kadar gizli tutulmuş yahudi; 5 gizli müslüman; 65 Luterci; 97 küfre girmiş kişi; 40 kadar altıncı buyruğa zıt doktrin; 297 iki evlilik; 172 büyü; 109 para karşılığı günah itirafçısı; 276 kadar da farklı suçlar. Bu 3000’in dışında ölüme mahkum edilip yakılan 30 kişi daha vardır ki, bunların 15’i diri diri yakılmıştır”.

Aynı yazar aynı çalışmada şunları da ilave etmektedir:

“Bütün Indes’te İspanyol hakimiyeti boyunca bir çok kurban Engizisyon tarafından öldürülmüştür. Bu ilkel ve karanlık sisteme bağlı olarak fizikî ve ahlâkî işkenceler sebebiyle intihar eden ve deliren 60 ile 100 arasında insan bulunmaktadır. Bu yüzyılda her bir kıta ve her bir toplum için 30 kurban, İngiltere’ninki ve İspanya’nunkinden daha önemlidir..”

İtiraf etmek gerekir ki, yukarıdaki metnin ifade ettiği çağrışımlar korkunçtur. Aynı şekilde rakamlar da yazarlara göre farklıdır. Gerçekten de incelemeleri dikkatle yapılmış olmalı. Bir örnek verelim: 11 Nisan 1649 Mexico *auto da fe*’si 109 kurban ihtiva ediyor. Bu, orada 109 kişi yakıldı demek midir? Hayır, zira 36 kişi alevlerin içinden kaçıp kurtulmuştur. 73 mahkum infaz edilmiş midir? Şüphesiz... ancak 65’i tiksinti ve öfkeyi belirtmek için kukla halinde, 8’i ise gerçek olarak yakılmıştır. Bu yine de korkunçtur, ancak bununla birlikte istisnaîdir. Bunu ispatlamak için bir örnek verelim: 1598’de Mexico’da 7 büyücü mahkum edilir. Bunlar *de levi*’yi bırakmış olmayı sürdürürler, kukuletalı papaz cübbesiyle gezmeye mahkum edilirler ve başkentten sürülürler.

Lima’da en çok yankı uyandıran davalardan biri dominiken Fr. Francisco de la Cruz’unkidir. O geliri olmayan bir şahıs idi. Valladolid’den gelmiş, Luterci piskopos Carranza’yı tanımıştı. Lima’da onun Doña Leonor de Valenzuela isimli bir oğlu oldu. Fakat bu, Maria Pizarro isimli bir başka metres vasıtasıyla bir “melek”ten şöyle vahiyler aldığını iddia ediyordu: “Avrupa Katolikliği kendini Türkleri ortadan

kaldırmaya adanmıştı. Gerçek Hristiyanlık, krallığını Peru'da kuracaktır. Rahipler bekarlıktan vazgeçebilecekler ve poligami meşru olacaktır. Yerlilere -İsrail'in soyundan gelenler- özel dogmalar öğretilecek ancak geleneklerinden çoğunu muhafaza edeceklerdir. Fr. Francisco muhakkak papa ve bu yeni Eden'in kralı olacaktır". Engizisyon bu dominiği 7 sene hapse mahkum etti. O bu tür melekî vahiyleri bir hapis hane arkadaşı olan Cruz'lu Fr. Gaspar aracılığıyla alıyordu. Sonunda 1578'de yığılı odunların dumanları bu dinî megalomanın dumanlarını kesin olarak gölgede bıraktı. Talihin trajik bir cilvesiyle Cruz'lu Fr. Francisco'nun hayatı, kurulmasını ısrarla arzu etmiş olduğu mahkeme tarafından ortadan kaldırıldı³.

İngiliz kardeş Gage'ye gelince -o ilk önce hızlı bir katolik idi, daha sonra Cromwell askerlerinin papazı oldu- o, Guetamala piskoposuna putperest yerlilerin bir ocağını keşfettiğini bildirdi. Kendisine hararetle teşekkür edildi ve "araştırmasına devam edip, onlara körükörüne inanmaktan kurtarmanın yollarını göstererek ve pişmanlık duydukları takdirde Engizisyon tarafından affa uğrayacaklarını vaad ederek hakiki Tanrı'yı tanıyıp ihtida etmelerini gerçekleştirmeye çalışması" tavsiye edildi. Onlara, sadece yeni dikilmiş fidanlar olmaları sebebiyle, korkunç günahlar içine düşen İspanyolların uyguladığı sertlikle muamele etmemek gerekirdi.

İşte yerlilere karşı Engizisyon politikasını yansıtan güzel sözler. Bu sözlerden bu mahkemenin 19. yüzyılın başlarında olduğu anlaşılabilir: Artık Engizisyon'un yavaş yavaş son bulmaya başladığı dönem. Son mahkum katolik papazı Morelos'dur. İspanyollara karşı ayaklanan Hidalgo'nun bu ayaklanmasının devam ettiricisi olan Morelos, Texmalaca'da tutuklandı. Engizisyon Kurulu onu görevden aldı ve müebbed hapse mahkum etti. Maalesef sivil bir mahkeme onu çok büyük bir cezaya çarptırdı: 22 Aralık 1815'de kurşuna dizildi. Beş yıl sonra Engizisyon Meksika'da (31 Mayıs 1820) ve Peru'da resmî olarak lağvedildi. Arjantin'e gelince o pratikte zaten suçluları halkın önünde teşhir etmek için boyunlarına demir levha geçirme gibi ağır dinî bir cezayı uygulamıyordu.

3. Marcel Bataillon, *Etudes sur Bartolomé de Las Casas*, Hispanique Enstitüsü Araştırma Merkezi.

SONUÇ

Ortaçağ Engizisyonu bütün toplumu yıkmakla tehdit eden tehlikelere karşı Kilise tarafından kurulmuş olan istisnaî bir mahkemedir. Bu mahkeme Hristiyanlık içerisinde olduğu gibi dışarıda da haçlı seferi rolü oynamaktaydı.

Bu mahkemenin ölçüsüzce icraatlarının, hakkında anlatılanlar kadar büyük olup olmadığı tespit edilmeliydi. Düşmanca tutum içerisindeki yazarlar kendilerini mahkemeleri ve özellikle de İspanyol Engizisyonu'nu en ufak detaylarına kadar incelemek zorunda hissediyorlar. Biz bu çalışmamızda Engizisyoncuların önemli tutum ve davranışlarına ve büyücülük vb. faaliyetlere dikkat çektik.

Lâik mahkemeleri genellikle hâlâ acımasızlığın ve sertliğin kanıtı olarak tanıyorduk, hristiyan dinini savunmanın Devlet'i savunmak olduğunu, din savaşlarının da kanlı cinayetlere sebep olduğunu biliyorduk. Bununla birlikte bu konularda ciddi bir endişe duymaktan da geri kalmıyorduk.

İhbar, suç ve suçlunun karşılaştırılmasından imtina, hakimin keyfî tutum ve davranışları üzerine kurulu bir prosedür bizim için kabul

edilebilir bir durum değildir. Engizisyon mahkemelerinin, yetkililerin çileden çıkartacak şekilde yetkilerini kötüye kullanmalarına göz yummalarını unutamıyoruz: Katharların kılıçtan geçirilmesi buna bir örnektir. Engizisyon, Philippe le Bel gibi bir prensin önünde gerçekleştirilmişti. Marbourg'lu Conrad veya Robert le Bougre gibi kötü kalpli kimselerin uygulamalarını dahi desteklemiştir. İspanya'da krallığın bu tür uygulamalara özel desteği çok merhametsizcedir; Heretik harekete karşı savaşın yanında o, Papalığın gücünü devam ettirmesini istiyordu. Kilise'nin gerçek rolü olamıyordu ve Engizisyon gerçekte mutlak etkili değildi. Engel olmak istediği şeyi sadece erteletti. Çabalarına rağmen Vadua heretik hareketine son verememesi manidardır. İspanya'da Kilise içinde bu yeni hristiyanların kuşku uyandıran alelacele ihtidasını sağlamayı başaramamıştır. Reform karşısında reaksiyonsuz kalma noktasında, gedikleri tıkamaya gücü yetmemiştir. İspanya istisnâ bir örnektir; o, dinî geleneklere bağlılığını muhafaza etmiştir, ancak diğer milletlerden uzak olan bir tür duraklama ve sonu katolik dinine ortak bir nefrete dönüşen Flandrelere reva görülen baskı gibi hususlar Kalvinist anlayışın hemen yeniden doğmasını beraberinde getirmiştir.

Netice itibariyle Engizisyon'un tarihî bir olay olduğunu kabul etmek gerekir. O, ancak Orta Çağ insanların zihin dünyasını göz önünde bulundurarak açıklanabilir.

Ayrıca Paul VI'nın *motu proprio Integrae Servandae* ile imanın korunması, kitapların incelenmesi ve zararlı olanlarının tespit edilmesi ile yükümlü Engizisyon Kurulu'nun ismini ve metodlarını değiştirdiğini belirtmeliyiz. Bu kararlar 5 Aralık 1965 günü yani ikinci Vatikan Konsülü'nin kapanışından bir gün önce tanınmıştır.

La Congregation pour la doctrine de la foi (iman doktrini için Kongregasyon) on iki noktada reforma tabi tutulmuştur. Bununla birlikte davalar artık gizli tutulmayacak ve suçlanan yazarlar korunma imkânına sahip olacaklardır. Kongregasyon olağan dava kurallarına göre imana karşı yapılan yanlışları yargılayacaktır; dünyanın bütün bölgelerinde danışmanlar seçilecek ve bunlar bilirkişilerden yardım alabileceklerdir.

BİBLİYOGRAFYA

- Daniel-Rops, *L'Eglise de la Renaissance et de la Reforme*, Paris, A. Fayard, 1961.
- Dufour, Gerard, Les victimes de Torquemada, in *Cahiers du monde hispanique et luso-brésilien*, Universitæ de Toulouse, no: 25, 1975.
- Gui, Bernard, *Manuel de l'inquisiteur*, ed. ve çev. G. Mollat, Paris, Les Belles-Lettres, 1964.
- Guiraud, Jean, *Histoire de l'Inquisition au Moyen Age*, Paris, B. Grasset, 1928.
- Hayward, F., *Que faut-il penser de l'Inquisition?*, Paris, A. Fayard, 1958.
- Kamen, H., *Histoire de l'Inquisition espagnole*, Paris, Albin Michel, 1966.
- Lea, Henri-Charles, *L'Inquisition dans les divers pays de la chretiente*, Millon J., 1988, 704 s.
- LLorente, Juan Antonio, *Historia critica de la Inquisicion espanola*, Madrid, 1822.

- _____, *Memoria historica sobre cual ha sido la opinion nacional de espana acerca de la Inquisicion*, edisyon-kritik G. Dufour, Rouen Üniversitesi yayınlarından, 1977, 192s.
- LLorente, Miguel de la Pinta, *Las carceles inquisitoriales espanolas*, Madrid, 1949.
- _____, *La Inquisicion espanola y los problemas de la cultura y de la intolerancia*, Madrid, Ed. cultura hispanica, 1953.
- Lopez Martinez, *Los Judaizantes y la Inquisicion en tiempo de Isabel la catolica*, Burgos, 1954.
- Martinelli, F., *L'Inquisition espagnole*, İtalyanca'dan Fransızca'ya çev. J. Manga, De Vecchi, 1987, 320 s.
- Menendez Pelayo, Marcelino, *Historia des los heterodoxos espanoles*, Madrid, 1880.
- Pingle, Jacques, *L'Inquisition ou la dictature de la foi*, Paris, Libraire academique Perrin, 1982.
- Sabatini, Rafael, *Torquemada et L'Inquisition espagnole*, Paris, Payot, 1937.
- Testas, Guy et Jean, *La Conquistadores*, Paris, Hachette, 1988.
- Vacandard, E., *L'Inquisition*, Paris, Bloud ve Gay, 5. Baskı, 1914.

SÖZLÜK

- Aforoz:** Hristiyanlık'ta Kilise tarafından belirlenmiş olan bazı suçları işleyen kimseleri sürekli veya geçici olarak toplum dışına çıkarma cezası.
- Albigualar:** 12. ve 13. yüzyıllarda Güney Fransa'da yaygın olan ve Maniheizm'in özelliklerini çağrıştıran gnostik yapısıyla dikkatleri çeken bir Hristiyan heretik ekol.
- Almohadeler:** 1147'den 1269'a kadar Endülüs ve Kuzey Afrika'da hüküm süren berberî hanedanlığı (Muvahhidîler).
- Alşimiye:** Simya, alşimi, (sanatta) büyü, sihir. Sözün büyülülüğü.
- Anglikanizm:** İngiltere Cantenbury başpiskoposluğunun görüşlerini kabul eden ve geleneksel olarak St. Augustin tarafından kurulduğuna inanılan İngiliz ulusal kilisesi.
- Antisemitizm:** Batı'da gelişen Yahudi düşmanlığı.
- Apostolik:** Hristiyanlığın ilk dönemlerinde yaşayan ve çalışmaları kısmen ya da tamamen günümüze kadar ulaşan Hristiyan yazarlara ait.

- Asimilasyon:** Bir grup veya genellikle azınlıkta olan bir grubun kendi kültürlerinden farklı hakim bir kültür tarafından eritilerek kendine benzetilmesi.
- Auto da fe:** Engizisyon mahkemesinin bazı suçlulara uyguladığı ateşte yakma cezası.
- Bâle:** Günümüz'de İsviçre'ye bağlı Fransa'nın Alsace bölgesine sınır bir kent.
- Basque:** Fransa'da Soule, Labourd ve Navarre grubundan oluşan bölge. Soule ve Labourd 1451'de, Navarre ise 1620'de Fransa ile birleşmiştir.
- Başdiyakos:** Kilise hiyerarşisi içerisinde en üst derecedeki papaz adayı.
- Benediktin:** Hristiyanlık'ta Batı keşişliğinin babası sayılan Nursialı Aziz Benedict tarafından kurulan tarikatın ismi.
- Berberiler:** Kuzey Afrika'da yaşayan, berberice konuşan ve Şiiliğe temayüllü kabile mensupları.
- Bogomil:** Ortaçağ'da Balkanlar'da yaşayan ve Maniheizm'den oldukça fazla etkilenmiş olan bir mezhep. Dünya ve insan vücudunun şeytanın eseri olduğuna, ruhun ise Tanrı tarafından yaratıldığına inanıyorlardı.
- Bogota:** Kolombiya'nın başkenti. 1739'da Yeni-Grenada İspanyol Krallığı'nın başkenti idi.
- Bohême:** Çekoslovakya'nın Batı tarafı.
- Brescia:** İtalya'da Roma döneminden bu yana yaşayan anıtlar ve müzeler kenti.
- Büyücülük:** Çeşitli dinsel geleneklerde gelecekte haber vermek, hastalıkları iyileştirmek, belaları defetmek ve kötü talihe karşı koymak amacıyla başvurulmuş sihir ya da tılsım.
- Cadix:** 1823'te Fransa'dan alınan bir İspanya kenti.
- Caracas:** Günümüzde Venezüella'nın başkenti.
- Cortès (Hernan):** 1485-1547 yıllarında yaşayan bir İspanyol fatihi.
- Çarmih:** Hristiyan geleneğine göre Hz. İsa'nın ellerinden ve ayaklarından kendisine çivilenerek can verdiği artı şeklinde birbirine çakılmış iki direk.

- Dante:** 1265-1321 yılları arasında yaşayan, özellikle *la Divin Comedie* (İlâhi Komedi) isimli eseriyle tanınan İtalyan yazar.
- Démonomanie:** Satanizm, cincilik, büyücülük. Cinlerle, perilerle uğraşma.
- Diabolik:** Şeytandan gelen, iblisce, şeytanca,şeytansı.
- Din savaşları:** Batı'da Hristiyan mezhepleri arasında özellikle Ortaçağ'da yıllarca süren savaşlar.
- Dominiken Tarikatı:** 1216'da Aziz Dominik (1170-1221) tarafından kurulan, vaizler tarikatı diye de bilinen bir Hristiyan tarikatı. Dilenciligi ve yoksulluğu sadece bireysel değil, bir cemaat yaşantısı halinde kabul eder.
- Düşes:** Ortaçağ'da Avrupa'da dük karısına verilen isim.
- Eden:** Kitab-ı Mukaddes'e göre yeryüzü cennetinin bulunduğu yer.
- Endüljans:** Hristiyanlık'ta para karşılığı günah bağışlama.
- Engizisyon:** Katolik Kilisesi tarafından heretik akımları ve her türlü kilise dışı ya da karşıtı düşünce, tavır ve davranışı yargılayıp cezalandırmak amacıyla kurulan mahkeme.
- Episkopal:** Piskopos ile ilgili.
- Erazmizm:** 1469-1536 yılları arasında yaşayan Hollandalı hümanist Erasmus'un fikir ve düşünceleri doğrultusunda oluşmuş bir anlayış. Erasmus antik çağın bilgeliği ile modern bilgiyi birleştirmiş, Rönesans Hristiyan hümanizminin en iyi temsilcisidir.
- Escorial:** İspanya'da manastır.
- Exorsizm:** Kötü ruhları ve cinleri kovmak amacıyla yapılan dualar ve çeşitli sihir formülleri.
- Franco (Francisco):** 1892-1975 yılları arası yaşamış İspanyol generali ve siyaset adamı.
- Fransisken Tarikatı:** 1209'da Assisli Aziz Francis tarafından kurulup 1221'de tekrar gözden geçirilip 1223'te son şeklini alan, yoksulluğu ön plana çıkaran bir hayat felsefesine sahip olan Hristiyan tarikatı.

Haç: Hristiyanlığın sembolü olarak kabul edilen artı şeklindeki işaret.

Haçlı seferleri: Kutsal toprakları müslümanların ellerinden kurtarmak, artan İslâm tehlikesini durdurmak ve hac yollarını güvence altına almak gibi gerekçelerle 11-13. yüzyıllar arası Hristiyanlar tarafından yapılan askeri seferler.

Heretik: Herhangi bir inancı ya da belirli bir dinsel doktrini yalanlayan veya onun dışında olan; sapkın. Genellikle Katolik Kilisesi bu ismi kendi dışındakiler için kullanmaktadır.

Hispano-Amerikan Savaşı: Birleşik Devletlerin 1898’de İspanya’da girdikleri çatışma. İspanya bu çatışmada Küba, Porto Rico, Filipinler ve Guam Adası’nı kaybetmiştir.

İlluminism: Işıklık; bireysel sezgiyle tanrısal gerçekliği kavramaya dayanan dinî, gizemsel öğretilerin genel adı.

İnfaz: Verilen cezayı yerine getirme, uygulama.

Kalvinist: Fransız reformist Jean Calvin’in öğretileri doğrultusunda gelişen teolojik akıma bağlı olan.

Kateşizasyon: Hristiyanlığın temel bilgilerini öğretme.

Katharizm: M.S. 12. Yüzyılda Almanya’da ortaya çıkan, sonraları Albigualar ismiyle İtalya’da ve Güney Fransa’da yayılan, düalist bir mezhep.

Keşiş: Özellikle Hristiyanlık ve Budizm’de sıkı bir tarikat disiplini altında hayatını devam ettiren kişi.

Kilise: Grekçe “ekklesia” kelimesine dayanan, Hristiyanlığın ilk yüzyıllarında cemaat anlamına gelirken sonradan Hristiyan mabedine de isim olan bir kelime.

Kitâb-ı Mukaddes: Yahudi ve Hristiyan kutsal kitap külliyatına verilen ad.

Kolonizatör: Sömürgeleştirici, sömürge kurucu, sömürge sahibi.

Konfirmasyon: Hristiyanlık’ta vaftizi kuvvetlendirme sakramenti.

Konsül: Hristiyanlık’ta dinî konuları görüşmek, tartışmak için düzenlenen toplantı.

- Kopernic (Nicolas):** 1473-1443 arası yaşayan Polonyalı astronom. Yerküresinin ve ayrıca Güneşin etrafındaki diğer gezegenlerin hareketleri ile ilgili çalışmalarıyla tanınmaktadır.
- Kötü büyü:** Büyücüler tarafından kişileri kötü yönden etkilemek ruhsal açıdan tutsak etmek vb. amaçlarla yapılan, kara büyü de denilen sihir ya da tılsım.
- Ku-Klux-Klan:** Segession savaşından sonra Kuzey Amerika'da ortaya çıkan toplum.
- Kurtuba:** Endülüs Emevi Devleti'nin baş şehri, günümüzde bir İspanyol kenti.
- Kutsal-Mahkeme:** Engizisyon Mahkemesi.
- Kürek cezası:** Engizisyon mahkumlarına verilen kürek çekme cezası.
- Languedoc:** Eski Fransa'nın Güney-Batısında bir devlet,
- Lateran Konsülleri:** Hristiyanlık tarihinde çeşitli zamanlarda Roma'daki Lateran sarayında gerçekleştirilen bir dizi konsül (1123, 1139, 1179, 1215, 1512-1517).
- Lorraine:** Fransa'nın Batı bölgesi.
- Lutheranizm:** Martin Luther'in fikirleri çerçevesinde gelişen reform hareketine verilen ad.
- Manastır:** Hristiyanlık ve Budizm gibi dinî geleneklerde keşişlerin sıkı bir disiplin içerisinde topluca yaşadıkları mekan.
- Maniheizm:** M.s. 3. Yüzyılda Mani tarafından kurulmuş, ışıqla karanlık arasında mutlak bir düalizm esasına dayalı gnostik din.
- Manuel:** El kitabı, ders kitabı, klavuz.
- Marranolar:** Zorla Hristiyan yapılmakla birlikte dinlerini gizlice sürdüren yahudiler.
- Napolyon:** 1804-1814 yılları arası Fransız İmparatoru.
- Nicetas:** İznik'in Roma ve Bizans dönemindeki ismi.
- Normandie:** Kuzey-Batı Fransa'da, Manş kıyısında târihî bir kent.
- Ocana:** Günümüzde Kolombiya'da bir kent.
- Olivares:** 1587-1645 yıllarında yaşayan İspanyol devlet adamı.

- Otranto: İtalya'da komün. İon denizi kıyısında, yarımadanın en doğusundaki yerdir.
- Palencia: İspanya'da kent. Castilla Leon'da il merkezi.
- Palermo: İtalya'da kent. Sicilya'nın kuzey kıyısında il merkezi.
- Papalık: Roma Katolik Kilisesi'nin başı sayılan piskoposun mevki ve yetkisi. Katolik Kilisesi önderinin makamı.
- Papaz: Yunanca *pappas* kelimesinden dilimize geçmiş olan ve kilisede görevli din adamlarına verilen ad; rahip.
- Passion: Hz. İsa'nın Haç'a gerildiğinde çektiği acıyı ifade etmek için kullanılan bir kelime.
- Patarinler: İtalyan Katharları. Ortaçağ'da İtalya'da din sapkınlarına verilen ad.
- Pays-Bas: Târihî olarak Avrupa'nın Kuzey-Batı bölgesini ifade etmek için kullanılan bir isim. Günümüzde bu bölgenin merkezini Hollanda oluşturmaktadır.
- Pisa Konsüli: İtalya Pisa'da 1409 yılında Batı'daki bölünmeye son vermek amacıyla toplanan konsül.
- Piskopos: Katolik ve Doğu kiliselerinde en yüksek ruhanî ünvana sahip ve genellikle bir dinî bölgenin ruhanî yönetimini üstlenmiş olan kilise adamı.
- Pizarro: 1475-1541 yılları arasında yaşamış olan bir İspanyol fâtihi.
- Poligami: Bir erkeğin birçok kadınla (*polygynie*) ya da bir kadının birçok erkekle (*polyandrie*) yasal olarak evlenmesine izin veren toplumsal sistem.
- Profane: Kutsal olmayan ya da kutsallıkla ilişkisi bulunmayan; din dışı.
- Provence: Güney Fransa eyaleti.
- Prozelit: Bir dinden diğerine dönen, ihtida eden.
- Reconqûête: Yeniden fethetme, yeniden elde etme.
- Reform: Batı Hristiyanlığında 14. ve 17. yüzyıllar arasında inançlar, ritüeller ve kilise yapısı üzerine bir dizi değişikliği öngören hareket. 1517 yılında Almanya'da Martin Luther'in Wittenberg Kilisesi'nin kapısına 95 maddelik protesto

yazısını asmasıyla bu hareket fiiliyata geçmiştir.

Relatore: Raportör.

Rhône: Fransa ve İsviçre topraklarında akan yaklaşık 812 km (bunun 522 km'si Fransa'da) uzunluğunda ırmak.

Saint-Jean: Batı dillerinde İncil yazarı Yuhanna'yı ifade etmek için kullanılan isim.

Saint-Paul: Hristiyanlığın Hz. İsa'dan sonraki en önemli şahsiyeti olan Aziz Pavlus için Batı dillerinde kullanılan isim. Pavlus MÖ 5/10-62/67 yılları arasında yaşamış Tarsus doğumlu Roma vatandaşı ve diaspora yahudisidir. Günümüzdeki Hristiyanlık büyük oranda onun eseridir.

Saint-Siége: Kutsal kürsü, Papa'nın makamı, papalık merkezi.

Satanizm: Tüm kötülüklerin efendisi olarak görülen şeytana ta'zimde bulunmayı ve ona kanlı kurban sunmayı ön plana çıkaran, özellikle Avrupa ve Amerika'da sır dini şeklinde örgütlenmiş olan bir dinsel akım; şeytana tapma.

Sicilya: Akdeniz'de İtalya'ya ait ada. Dokuz ilden oluşmaktadır ve merkezi Palermo'dur.

Sigismond: 1368-1437 yılları arasında yaşayan Roma kralı. Batı'daki bölünmeye son vermek için 1414'te Konstanz Konsülü'ni toplantıya çağıran kişi.

Sistersiyen Tarikati: 1098'de Molesmalı Robert tarafından kurulan bir Hristiyan tarikatı. Robert, Benediktin kurullarına aslına uygun bir şekil vermek amacıyla bu hareketi kurdu ve 12. yüzyılda bu hareket hızla taraftar buldu.

Sorciere: Büyücü. Şeytanla irtibat kurup kötü büyüler gerçekleştirdiğine inanılan kişi.

Spiritueller: Ruhçular. Ölü ruhlarıyla ilişki kurarak fal bakan ya da geçmiş veya geleceğe ilişkin kehanetlerde bulunan kişiler.

Stoacılık: Eski Yunan'da Zenon (MÖ 335-263) tarafından kurulan felsefe ekolü. Materyalistik bir panteizme dayalı olan bu ekole göre Tanrı doğal dünyanın kendisiyle yaratıldığı

her şeyi kaplayan enerjidir.

Suprema: En üstün, en yüksek, en sonuncu; ölüm anı, cenaze törenleri.

Şabbat: Yahudi haftasının yedinci günü. Eski Ahit'e göre alemleri altı günde yaratan Yahve'nin dinlenmeye çekildiği yedinci gün.

Temple: Tapınak; ilk haçlı seferleri sırasında Fransa'da Templier denilen şövalyelerin kurduğu tarikat. "Ordre du Temple" de denir.

Teslis: Hristiyanlık'ta Baba-Oğul-Kutsal Ruh üçlüsünden oluşan Tanrı anlayışı.

Thomas d'Aquin: 1225-1274 yılları arasında yaşamış olan "Doctor Angelicus" ünvanlı Hristiyan teolog ve filozof. Teolojik öğretilerinin temelinde iman ile akıl arasındaki keskin ayırım yer almaktadır.

Tolèdo: İspanya'da kent. 711 yılında İspanya'nın müslümanlar tarafından fethedildiği ana kadar İspanya'nın en önemli ilim ve kültür merkeziydi. Fetihden sonra Toledo'nun yerini Kurtuba almıştır.

Torquemada (Thomas de): 1420-1498 yılları arasında yaşamış İspanyol Engizisyoncu. Dominikendi, Segovia manastırının başrahipliğini yaptı. İman engizisyoncusu olarak seçildi (1482). Ardından tüm İber yarımadasının genel engizisyonculuğuna getirildi.

Trente Konsülü: 1545-1549, 1551-1552 ve 1562-1563'de İtalya'nın Trento kentinde toplanan piskoposlar meclisi. Bu toplantılarda Katolik Kilisesi Protestanlığa karşı kendisine çeki düzen verme kararı almıştır.

Vaftiz: Hristiyanlık'ta dine girişi ve kiliseye kabulü sağlayan sakrament. Vaftiz olmayanlar Hristiyanlığın dışında sayılırlar.

Vatikan Konsülü: Katolik Kilisesi tarafından 1869-1870 ve 1962-1965 tarihlerinde toplanan iki konsül bulunmaktadır. İlkine Birinci Vatikan Konsülü, diğerine ise İkinci Vatikan Konsülü denir. Birinci Vatikan konsülü'nde papanın yanılmazlığının belirtilmesi, yanlış inançların reddedilmesi ve

Katolik iman esaslarına vurgu yapılmıştır. İkincisinde ise ağırlıklı olarak Dinlerarası Diyalog çalışmalarının başlatılması fikri öne çıkmıştır.

Wittenberg: Protestanlığın kurucusu Martin Luther'in 1517 yılında Katolikliğe karşı kaleme aldığı 95 (doksanbeş) maddelik tepki yazısını astığı Almanya'daki kilisenin adı.

İNDEKS

- Ad extirpanda 39
Adem 96
Adolfo Salazar y Frias 63
Adrien d'Utrecht 96
Affaire de la Guardia 89
Aforoz 14, 16, 17, 18, 26, 28, 31,
34, 36, 37, 38, 42, 45,
50, 52, 54, 59, 117
Aix-en-Provence 48
Akdeniz 89, 123
Albe 91
Alberto Cattaneo 48
Albigeoilar 13, 17, 19, 24
Albin Michel 109, 115
Alcaraz 78, 79
Alcaraz'lı Pedro Ruiz 78, 79
Aldobrandino 25
Alejo Catalayud 102
Aléria 50
Aléxandre 89
Alexandre VI 59
Alguazil mayor 71
Almagro Diedo 97
Alman İmparatorluğu 13
Almohadelar 29
Alonso de Hojedo 96
Alonso de Manrique 78
Alonso Diaz 54
Alonso Enriquez 97
Alonso Manrique 70, 96
Alpujarralar 77
Alşimiye 60, 117
Alumbradolar 71, 76, 79
Amadour 45
Amodis de Gaule 106
Ancone 49
André Morley 9, 104
Andrés Pacheco 80

- Anglikan 103
 Annales 33
 Anne Thérèse 81
 Antisemitik 69
 Antonio de Marchena 96
 Antonio Hernandez 97
 Antonio Perez 91
 Apostolik 62, 86, 96, 97, 99, 100, 117
 Aragon 29, 30, 31, 54, 67, 68, 71, 77, 88, 89, 91
 Arbuès'li Pedro 88
 Arias 67, 91
 Arjantin 111
 Arles 27
 Arnaud 16, 24, 27, 28, 29, 36
 Arnaud-Amalric 16
 Asimilasyon 77, 118
 Audience 101
 Augustin Cazalla 82
 Auto da fe 8, 11, 41, 67, 72, 74, 75, 76, 79, 80, 82, 85, 91, 97, 104, 105, 109, 110, 118
 Avignon 15, 50, 51, 54, 55, 58
 Avignon Papalığı 58
 Avila 67, 69, 70, 89, 93
 Avrupa Katolikliği 110
 Azevedo'lu Diego 15
- Bailliler 63
 Bâle 90, 118
 Baphomet 56
 Barcelone 71
 Baronlar 14
 Bartolmé Carranza 92
 Basque 63, 118
 Basse Saxe 34
- Başdiyakos 118
 Bavyeralı Louis 50
 Bedford 58
 Beguin 51
 Beltran de Castro y de la Cueva 104
 Benediktin 27, 118, 123
 Bénévent'li Pierre 30
 Benito Garcia 89
 Benoit XII 48
 Berberîler 118
 Bergama 25
 Bernard 7, 14, 32, 35, 37, 38, 39, 47, 48, 49, 50, 54, 61, 96, 115
 Bernard Castanet 47
 Bernard de Caux 35
 Bernard Délicieux 49, 50
 Bernard Dupuy 54
 Bernard Gui 35, 37, 38, 39, 47, 49, 54, 61
 Bernardo Tovar 80
 Béziers 16, 17, 27, 35
 Bogomil 14, 118
 Bogota 108, 118
 Bohême 34, 52, 118
 Bolivien Guzman 102
 Bologne 25, 26
 Bordeaux 56
 Borgne 32, 33, 34
 Bosnie 61
 Bougre 20, 26, 27, 34, 114
 Bourgogne 20, 27
 Brème 34
 Brescia 24, 25, 26, 118
 Brescia'lı Arnaud 24
 Brezilya 107
 Brisson 107
 Buenos Aires 107
 Burganya 104

- Bürüxelles 90
 Büyüçülük 60, 61, 83, 84, 101,
 113, 118, 119
- Cadix 66, 92, 95, 118
 Cahors'lu Jacques 50
 Calahorra 71
 Calixte 87
 Caluin 90
 Camachalar 84
 Camara del rey 71
 Cantalapiedra'lı Martinez 90
 Cantorbery 45, 52
 Caracas 108, 118
 Carcassonne 30, 39, 50
 Carlos Pereyra 107, 109
 Carranza 82, 92, 110
 Carsassonne 49
 Cartagena de Indias 72, 99
 Carvajal'lı Fray Gaspar 97
 Castelbon 31
 Castellazzo 48
 Castello 50
 Castelnau'lu Pierre 15, 16, 30
 Catala 27
 Catalogne 29, 68
 Catan 24
 Cavalcante 25
 Cayetano Rodriguez 107
 Celestine 83
 Célestine 85, 86
 Cenevre 59, 64, 82
 Cerda'lı Thérèse Valle 81
 Cerdagne 30
 Cerezuela'lı Servan 100
 Cervantes 83, 84, 85, 93
 Céséne'li Michel 51
 Charcas 108
- Charles Quint 81, 89, 96, 98
 Chartes 45
 Chillan 101
 Christophe Colombe 95
 Cieza'lı Alvaro 97
 Cincilik 119
 Cisneros 70, 77, 79, 80, 81, 90
 Cisneros'lu Ximenez 77
 Citeaux 16, 61
 Cizvit 105
 Clément XI 92
 Clergé 14, 32
 Coimbre 72
 Colloquelar 81
 Compostella 45
 Conques 45
 Conrad 32, 33, 34, 114
 Conrad Dorso 32, 33, 34
 Constance 52, 62
 Constantino Ponce de Leon 82
 Consultorelar 71
 Conversolar 66, 70, 88, 89
 Corbara'lı Pierre 50
 Cordoba del Tucuman 108
 Corregidor Diego de Rosales 9, 104
 Cortès 93, 118
 Crémaone 48
 Cristobal Chamizo 80
 Cristophe Colomb 89
 Croix'lı Isabelle 78, 79
 Croix'lı Madeleine 80
 Cromwell 83, 111
 Cruz'lu Fr. Francisco 111
 Crypto-islamik 77
 Cuenca 71
 Cuidad Real 67, 71
 Cunta 107
 Cuzco 97, 100, 108
 Çarmıh 67, 76, 95, 118

- Damiens 102
 Dante 103, 119
 Décrétales 36
 Deincantationibus 86
 Dejadolar 79
 Démonomanie 63, 119
 Desteuises du Désert 108
 Deza 70, 77
 Deza'lı Fray 77
 Diabolik 62, 119
 Dictionnaire de Phisique 107
 Diego 9, 15, 16, 66, 77, 104, 105
 Diego de Susan 66
 Din savaşları 82, 93, 119
 Diri diri yakma cezası 74
 Domingo de Soto 90
 Dominique 15, 16, 20, 27, 80
 Doña Juana 98
 Doña Leonor de Valenzuela 110
 Doña Marina 101
 Duque Olivares 81
 Düşes 119
- Eboli 91
 Eden 7, 9, 14, 15, 19, 23, 25, 29,
 33, 38, 44, 53, 54, 57,
 59, 64, 66, 71, 74, 77,
 78, 80, 83, 97, 98, 103,
 104, 105, 110, 111, 113,
 117, 119, 122
 Edgar Poe 11
 Edouard 9, 104
 El Cuzco 97, 108
 Emmanuel 71, 72
 Enchiridion 81
 Endüljans 21, 41, 53, 61, 87, 105,
- 119
 Engizisyon 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14,
 15, 19, 20, 21, 22, 24,
 26, 30, 31, 34, 35, 40,
 41, 43, 45, 46, 47, 48,
 51, 53, 55, 58, 59, 60,
 61, 62, 63, 65, 66, 67,
 68, 69, 71, 72, 73, 74,
 75, 76, 77, 79, 80, 81,
 82, 83, 85, 86, 88, 89,
 90, 91, 92, 93, 96, 97,
 98, 99, 100, 101, 103,
 104, 105, 106, 107, 108,
 109, 110, 111, 114, 118,
 119, 121
 Engizisyon Hapishaneleri 73
 Engizisyon Kurulu 12, 35, 43, 45,
 48, 59, 60, 62, 63, 65,
 66, 67, 68, 69, 71, 72,
 77, 81, 83, 85, 92, 93,
 96, 97, 98, 99, 101, 106,
 111, 114
 Engizisyon Mahkemesi 7, 8, 72, 85,
 88, 97, 106, 107, 121
 Enguena 71
 Enrico Da Ceva 49
 Episkopal 15, 30, 119
 Erasme 81, 90
 Erazmizm 78, 119
 Escobedo 91
 Escurial 11, 119
 Esparaco Barca 30
 Esperandea'lı Juan 88
 Espinosa 77, 99
 Espinosa'lı Diego 77
 Etienne de Saint-Tiberi 36
 Eugene 24
 Evora 72
 Exorsizm 119
 Extrémadoure 71

- Ferdinand VII 92
 Fernanda Valdès 71
 Fernant Martinez 55
 Flanders 91
 Flandreler 82
 Florence 59
 Fontfroid 15
 Foulques 17
 Fr. Juan 80
 Francis Drake 103
 Francisca Hernandez 80
 Francisco Ortiz 80
 Francisco Pizarra 97
 Franco 83, 89, 119
 François 49, 78, 95, 103
 Fransa 7, 8, 14, 15, 16, 17, 18, 20,
 21, 26, 27, 28, 29, 34,
 45, 51, 54, 56, 57, 58,
 59, 60, 61, 62, 64, 75,
 91, 102, 117, 118, 120,
 121, 122, 123, 124
 Fransisken 49, 53, 54, 79, 80, 96,
 107, 119
 Fraticelliler 49
 Fray Francisco 79, 80, 111
 Fray Juan 66, 95, 96
 Fray Martin 96
 Fray Melchor 79, 80
 Fray Pedro 96, 99
 Fray Torquemada 67
 Fray Vicente 97
 Frederic 18, 24, 50
 Frezier 107
 Fuerolar 91
 Fuerro real 31
 Fuletto 72
 Garcia Icazbalceta 109
 Gaspar Juglar 88
 Gautier 20
 Geoffori 24
 Geoffroy de Charnay 58
 Gilles 16, 61, 62
 Gonzalo Zaldumbide 107
 Got'lu Bertrand 56
 Goya kazısı 75
 Grajam 90
 Grégoire 18, 19, 20, 21, 24, 25, 26,
 27, 28, 29, 30, 31, 33,
 34, 36, 38, 52
 Grenada 77, 118
 Gréve 64
 Guadalajara 79
 Guala Ronia 25
 Guatemala 108
 Guillaume 27, 28, 35, 36, 56, 57,
 58, 103
 Guillaume Arnaud 27, 28, 36
 Guillaume Imbert 58
 Guillaume Raymond 35
 Guillaumme Merici 61
 Guillaume de Montgrin 31
 Guipuzcoa 84
 Guzman 15
 Güney Amerika 105, 108
 Güney Fransa 15, 18, 27, 28, 29,
 54, 59, 117, 120, 122
 Güney Kutbu 95
 Haç 11, 120, 122
 Haçlı seferi 56, 113
 Haiti 96
 Hawkins 103, 104, 105

- Henares'lı Alcalá 77
 Henri Agro 51
 Henri Institor 62
 Henry IV 52
 Henry Oxley 9, 104
 Heretik 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 31, 32, 33, 36, 37, 38, 40, 45, 47, 48, 49, 50, 57, 59, 60, 61, 66, 69, 74, 75, 76, 82, 87, 89, 92, 105, 106, 114, 117, 119, 120
 Heribert 23
 Hırsızlar 38
 Hidalgo 108, 111
 Hidalgo à Dolores 108
 Hispaniola 96, 98
 hispano-amerikan 107, 120
 Histoire Naturelle 107
 Hollanda 32, 34, 51, 89, 90, 91, 122
 Hollanda Protestanlığı 90
 Hôspital 57
 Huamanga 108
 Huesca 31
 Hurafeler 60
- I. Jaime 30, 31
 İblis 60, 61, 64
 II. Alphonse 29
 II. Frédéric 17, 18, 21
 II. Henri Plantagenet 23
 II. Jacques 51
 II. Philippe 11, 91, 98, 99
 II. Pierre 29, 30
 III. Alexandre 13, 14
 III. Eugène 14
- III. Ferdinand 31
 III. Innocent 8, 15, 16, 17, 18, 29, 30, 38, 45, 48
 III. Lucius 14, 15, 48
 III. Philippe 78, 106
 İlk engizisyoncular 70
 İlluminism 78, 120
 İman fermanı 36
 İncil 62, 98, 123
 Indes 98, 99, 100, 106, 110
 Indes occidentales 98
 infaz 59, 88, 109, 110, 120
 İngiltere 9, 23, 51, 58, 75, 82, 104, 105, 110, 117
 inka 101
 intihar 89, 110
 İsa-Mesih 49, 65
 Isabelle 78, 79, 82, 100
 İspanya 8, 11, 16, 29, 31, 32, 51, 54, 60, 65, 67, 70, 71, 72, 75, 76, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 96, 98, 99, 100, 101, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 114, 118, 119, 120, 122, 124
 İspanya krallığı 65
 İspanya yahudileri 71
 İspanyol Amerikası 71
 İspanyol Engizisyonu 74, 84, 86, 113
 İspanyol savaşıları 11
 İsraili 65, 89
 işkence seansı 73
 İtalya 8, 18, 23, 24, 48, 60, 62, 67, 71, 72, 118, 120, 122, 123, 124
 IV. Adrien 63
 IV. Alexandre 38, 39, 41, 60

- IV. Charles 51, 92
 IV. Innocent 36, 39, 41, 43, 51
 IV. Philippe 82
 IV. Sixte 65
 IV. Urbain 40
- J.T. Medina 97, 100
 Jacop Spenger 62
 Jacques de Molay 57
 Jacques Latomus 90
 Jacquez Bernard 48
 Jean Albert 48
 Jean Blouyn 61
 Jean Bodin Angeuin 63
 Jean Cabot 103
 Jean d'Arc 38, 58
 Jean de Capistran 53
 Jean de Saint-Pierre 35
 Jean Huss 52, 53
 Jean III 71, 72
 Jean Kalvin 59
 Jean Lailler 53
 Jean Langlois 53
 Jean Schandelang 51
 Jérôme de Prague 52
 Jérôme Savonarole 59
 Jeronimo de Villanueva 92
 Joachim 49, 55
 Joachim Flore 49
 John Butler 8, 104
 John Hawkins 103
 John Oxnen 103
 John Wyclif 52
 José del Olma 76
 Jose Deleito y Pinuela 80
 José Fernandez del Toro 92
 Jose Gabriel Condorcanqui 102
- José Maldonado 107
 Juan Antonio Llorente 85, 109
 Juan Cazalla Llerena 80
 Juan d'Autriche 91
 Juan de la Cosa 96
 Juan de San Martin 66
 Juan Egidio 82
 Juan Lopez de Velasco 88
 Juan Manuel Orti y Lara 109
 Juan Millar 97
 Juan Ponce de Leon 82
 Juan Psamontes 89
 Juan Vique 77
 Jurguinastlar mezhebi 63
- Kalvinist 82, 105, 114, 120
 Kararnâme 13, 14, 15
 Kardeşler Birliği 53
 Kastilya 18, 29, 54, 67, 71
 Kastilya'lı Blanche 18
 Kateşizasyon 120
 Katharizm 14, 18, 50, 120
 Katharlar 7, 26, 47
 Katolik Krallar 65, 89
 Kelt 93
 Keşiş 24, 34, 36, 49, 59, 77, 90, 99, 110, 120
 Kızılderili 99
 Kilise 7, 9, 13, 14, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 26, 29, 31, 32, 36, 38, 39, 41, 42, 44, 48, 49, 52, 53, 54, 55, 58, 59, 60, 61, 68, 69, 72, 74, 88, 98, 100, 108, 113, 114, 117, 118, 119, 120, 122
 Kitâb-ı Mukaddes 90, 91, 108, 120
 Kolonizatör 101, 120

- Konfirmasyon 16, 120
 Konsül 14, 17, 18, 19, 27, 33, 34,
 48, 57, 120, 121, 122,
 124
 Kontlar 14
 Kopernik 86
 Korsanlar 103
 Korsikalı Juan Buatista 97
 Köln 32, 45, 51
 Kötü büyü 121
 Krallık bildirisi 66
 Ku-Klux-Klan 11, 121
 Kurtuba 28, 67, 71, 77, 84, 96,
 121, 124
 Kurtz 75
 Kutsal-Mahkeme 85, 121
 Kuzey Kutbu 95
 Kürek cezası 121
- L'île de Javiuax 58
 La Guardia 89
 La Habana 108
 La Paz 102, 108
 La Plata 97
 La Saceda 80
 La Supremo 71
 Lancaster 52
 Lancre'lı Pierre 63
 Languedoc 14, 16, 17, 24, 27, 29,
 35, 40, 48, 50, 121
 Las Carceles 73, 116
 Las Navas 29
 las Reyes 72
 Las siete partidas 31
 Lateran Konsülü 17
 Laurent de Graff 103
 Lazarille 87
 Le pendule 11
- Le puits 11
 Le Sage 31
 Le suplice de l'esperance 11
 Lea 68, 115
 Lejendler 62
 Leodegaria 31
 Léon 68, 88, 90
 Léon de Castro 90
 Leon'lu Fray Luiz 88
 Les sorcières de Salem 75
 Liberal 93
 Libertador Bolivar 108
 Lichem'li Eustache 90
 Liège 32
 Lima 8, 9, 72, 97, 98, 99, 100, 104,
 108, 109, 110
 Lima Cuidad 72
 Lima Mahkemesi 110
 Linç 75
 Lizbonne 72
 Llerena 71, 80
 Llorente 68, 73, 75, 85, 92, 109,
 115, 116
 Loaisa 97
 Locke 107
 Lodeve 49
 Logroigne 63
 Logrono 63, 71
 Lollard Walter 51
 Lollardlar 51, 121
 Lombardie 18, 24, 25, 47, 48
 Lomberdie 23, 24
 Londra Bilimler Akademisi 107
 Longuedoc 20
 Lope de Pena 97
 Lorraine 62, 121
 Los dejados al amor de Dios 79
 Los Rios'lu Dona 101
 Lotterworth 52
 Louis 14, 18, 21, 28, 50, 55, 60,

- 64, 92
 Louvain 81, 89, 90
 Lucero'lu Diego 77
 Luis de León 88, 90
 Luisa Martel 101
 Lutheranizim 91, 121
 Lutherciler 53, 59
 Lyon 14, 56, 63
- Macaristan 8, 32, 34
 Madrid 63, 66, 70, 71, 72, 73, 76,
 81, 84, 85, 107, 115, 116
 Madrid Konseyi 72
 Majarque 71
 Maldonado 96
 Malebranche 107
 Maleficarum 62
 Malleus 62
 Manastır 59, 66, 67, 70, 81, 88,
 119, 121
 Manche 23
 Mandello 25
 Maniheenler 47
 Maniheist 14, 32, 37, 60
 Manrique'li Inigo 68
 Manuel 47, 49, 61, 109, 115, 121
 Maracaibo 103
 Marbourg 32, 33, 34, 114
 Marcel Bataillon 78, 81, 111
 Margrav 55
 Maria Pizarro 110
 Marie Christine 93
 Marie de Saint Dominique 80
 Marius André 96
 Marranolar 65, 72, 76, 121
 Marsilya 50
 Martin Luther 59, 121, 122, 125
 Martinez de Cantalapedra 88
- Maureler 65, 77
 Mayence 33, 34
 Mayor 71, 76
 Médina del Campo 70
 Mélebée 87
 Menandez Pelayo 86
 Mendoza 68, 105
 Mendoza'lı Hurtado 105
 Mercadillo 97
 Mercarder 71
 Mexico 72, 96, 99, 101, 108, 109,
 110
 Michel Servet 59
 Michelet 61, 62
 Miguel de la Pinta Llorente 75
 Miguel Morillo 66
 Milan 23, 24, 25, 26
 Millar 97
 Misyonerler 20, 96
 Molay'lı Jacques 57, 58
 Monbars 103
 Monfort'lu Simon 17, 30
 Monfortlu Simon 24
 Monserrat 96
 Montélier 48
 Montilla'lı Camacha 83, 84
 Montpellier 17, 27
 Montségur 28, 47
 Morelos 111
 Morgan de Grammont 103
 Morillo 66, 70
 Moriscolar 76, 77, 78
 Morley 9, 104
 Mouresqueler 76
 Mudéjarelar 65
 Muhldorf Savaşı 50
 Multorum guerela 40
 Murcie 71, 92
 Muret savaşı 17

Muret şatosu 30
 Murus 43
 Müebbed hapis 41, 45, 97
 Mürtetler 42, 57, 105

Nancy 62, 63
 Nancy Mahkemesi 63
 Nantes 61
 Napolyon 75, 92, 121
 Narbonne 21, 45, 49
 Navarre 63, 118
 Naverre'li VII. Sunche 29
 Nazi Banyosu 73
 Nazi cezaları 75
 Nevarre 31
 Nicarogua Yerlileri 103
 Nicetas 14, 121
 Nicolas Eymerick 38
 Nicolas Remi 62, 63
 Niquinta 14
 Nobre de Dios 8, 104
 Nogaret'li Guillaume 56, 57
 Noriega'lı Asturien Pablo 102
 Normandie 58, 121
 Notre-Dame de Roc 45

Ocana 78, 80, 89, 121
 Oidor Diego Zuniga y Tobar 105
 Olağan Engizisyon 96
 Olavide 92
 Olivares 81, 92, 122
 Olonois Nau 103
 Ortaçağ Engizisyonu 113
 Osma 15, 16
 Osuna'lı Fray Francisco 79
 Otrante 65

Ovando'lu Nicolas 98
 Ovideo 92
 Oxford 23, 52
 Ölüm cezası 18, 21, 73, 109

P. Bernard Boil 96
 P. Francisco Garcia 81
 P. Francisco Mendez 80
 P. Garcia 81
 Pacheco 80, 83
 Padone'lu Marsile 50
 Palencia 31, 122
 Palermo 72, 99
 Papa III. Honorius 16
 Papa Pie II 55
 Papalık 14, 15, 16, 18, 20, 21, 22,
 24, 27, 34, 35, 36, 50,
 55, 58, 59, 68, 89, 96,
 122, 123
 Papaz 37, 55, 81, 99, 100, 110,
 118, 122
 Paris Antlaşması 14
 Paris parlamentosu 60
 Paris Üniversitesi 58, 59
 Parme Regis 26
 Passion 29, 122
 Pastrana manastırı 80
 Pastrana'lı Fr. Antonio 78
 Patarinler 24, 25, 122
 Pays-Bas 89, 122
 Pena'lı Fray Pedro 99
 Penafort 30, 31, 36
 Perez 91
 Peru 97, 98, 99, 101, 106, 107, 111
 Philippe 11, 16, 17, 25, 50, 56, 57,
 71, 76, 78, 82, 91, 92,
 98, 99, 103, 106, 114
 Philippe III 71

- Philippe IV 76, 92
 Philippe VI de Valois 50
 Philippe-Auguste 16, 17
 Piedrahita'lı Beata 80
 Piémont 48
 Pierre Autier 47, 50
 Pierre Cella 27
 Pierre Chelcicky 53
 Pierre de Bénévnt 15
 Pierre Durand 35
 Pierre-Jean Olieu 49, 50
 Pierre-Roger de Mirepoix 28
 Pignerol 48
 Pinta Llorente'lı Miguel 73
 Pise Konsüli 55
 Piskopos 14, 26, 27, 30, 33, 66, 67,
 80, 97, 101, 110, 119,
 122
 Pizarre 93
 Plaisance 26
 Pline 107
 Poitiers 57
 Poligami 107, 111, 122
 Pombal marqileri 72
 Pomponizzi 86
 Ponce de Leon 82, 96
 Porto-Bello 103
 Prague'lı Jerome 52
 Préneste'lı Jacques 34
 Profane 106, 122
 Provence 48, 51, 54, 55, 122
 Prozelit 122
 Pucelle 61
 Puna 9, 104

 Quemadero 76, 80
 Quintero 9, 104
 Quito 99, 107, 108

 Quorumdam Exigit 49

 Rahib 59, 87
 rahibe 44, 80, 87, 101
 Rahibe Jeanne 80
 Raul 15
 Raymond Penafort 36
 Raymond Roger 30
 Reconquête 29, 122
 Reform 52, 82, 85, 103, 114, 121,
 122
 Remigius 62, 63
 Rennes 61
 Rhenane 51
 Rhin 32, 51
 Rhône 16, 57, 123
 Ribera'lı Juan 77
 Richalmus 60
 Riego ayaklanması 92
 Rioja 84
 Rivera'lı Luis 102
 Robert 20, 27, 31, 34, 75, 114, 123
 Robert le Bougre 27, 34, 114
 Robert Steel 75
 Rodrigo 77
 Rojas 85
 Roma 14, 15, 18, 19, 23, 24, 25,
 29, 45, 50, 55, 59, 60,
 67, 86, 88, 98, 118, 121,
 122, 123
 Ronda 77
 Roussillon 30, 31
 Roussillon kontu Robert 31
 Roys'lu Messire Gilles 62
 Ruhcular 49

- Sabatini 68, 116
 Sacer 72
 Saint-Ange'lı Romain 18
 Saint-Dominigue 96
 Saint-Félix-de-Caraman 14
 Saint-Gilles 16
 Saint-Jacques-de-Compostelle 71
 Saint-Jean 52, 123
 Saint-Paul 45, 123
 Saint-Placide 81, 92
 Saint-Siége 27, 31, 33, 46, 50, 55,
 57, 59, 123
 Sainte-Cécile 47
 Sainte-Foy 45
 Salamanque 86, 90, 100
 Salem 64
 Salem" büyücülere 64
 Salve Regina 95
 Salvador de Madariaga 75, 105,
 109
 Samba-nito 104
 San Isidro 82
 San Martin 66, 70
 Sanchez Bercial 85
 Sang 91
 Santa Cruz 68, 69, 71
 Santa Cruz manastırı 68
 Santa Isabel de los Reyes 80
 Santiago 97, 107, 108
 Santo Domingo 96, 108
 Saragosse 71, 88, 89
 Sardaigne 72, 99
 Satanik kült 62
 Satanizm 61, 63, 119, 123
 Savaş Felaketleri 75
 Savonarole 59, 80
 Schafer 82
 Sebastian Cirac Estopinan 84
 Ségovie 68, 69, 70
 Seila 27
 Lâik mahkemeler 63
 Selestat 62
 Sens 21, 27, 57
 Senyörler 14, 19, 63
 Séville 55, 66, 68, 70, 71, 80, 82,
 88, 106
 Sicilya 18, 21, 24, 48, 72, 122, 123 .
 Sicilyalı Roger 24
 Siegfrid 33
 Sigismond 52, 123
 Simon de Monfort 16, 17, 30
 Sistersiyen 15, 60, 123
 Social England 75
 Sorbonne 53, 81, 88
 Sorciere 61, 123
 Spiritueller 49, 123
 Strasbourg 33, 34, 90
 Stuaçılık 123
 Stuart 82
 Suprema 71, 72, 124
 Susan 66
 Suse 48
 Sürgün 55, 61, 68, 77, 84, 91
 Şabbat 124
 Şeriat 66
 Şili 107

 Talavera'lı Hernando 77
 Tanchelin 32
 Tarragone 30
 Temple tarikati 56, 57, 58, 61
 Tendilla 77
 Tenerife 71
 Teresa Valle de la Cerda 92
 Teslis 59, 124
 Texas 101

- Texcoco 97
 Texmalaca 111
 Thérèse 93
 Thomas 8, 9, 23, 45, 58, 68, 69,
 77, 86, 103, 104, 108,
 124
 Thomas Becket 23
 Thomas Cavendish 9, 103, 104
 Thomas d'Aquin 108, 124
 Thomas Lucas 9, 104
 Thomas Xeruel 8, 104
 Tierra Firme 72
 Tolèdo 71, 124
 Tolédo'lu Marie 80
 Toledo'lu Sebastian 102
 Tolosa Savaşı 29
 Tordosillas 103
 Tormés'li Lazarille 87
 Tornadizolar 77
 Torquemada 11, 67, 68, 70, 115,
 116, 124
 Toscane 48, 49
 Toulouse 7, 14, 16, 17, 18, 21, 27,
 28, 30, 35, 115
 Tournai 27
 Toussaint 53
 Trente Konsüli 81, 124
 Troyes Guichard 61
 Tuberville 85
 Tupaj Amara 102
 Tupaj Katari 102
 Türkler 65
 Tyrol 62

 Urquijo 92
 Utrecht 32, 96

 V. Alexandre 55
 V. Charles 108
 V. Clément 39, 57, 58, 61
 V. Nicolas 50, 51
 V. Philippe 106
 Vadualar 48
 vaftiz 53, 55, 65, 77, 89, 101, 124
 Vaiz Kardeşler 20, 25
 Valdés 87
 Valdivia 105
 Valence 31, 38, 67, 68, 71, 73, 83
 Valence Konsüli 38
 Valencia 96
 Valladolid 70, 71, 82, 98, 110
 Valverde 97
 Van Horn 103
 Vasco Suarez 97
 Vatabbe 90
 Vatikan Konsüli 114, 124
 Vaudoise 61
 Vega'lı Garcilaso 101
 Vera-Cruz 108
 Vérone 14, 26
 VI. Alexandre 95
 VI. Pie 92
 VI. Raymond 16, 30
 Viccent Palacio Atar 73
 Vicence'li Jean 25
 Vicente Palacio Atard 70, 84, 85
 Vicente Riva Palacio 102
 Vida de Lazarillo de Tormes 87
 Vidal Duran 88
 Vienne 27, 57
 VII. Henri 50, 82, 103
 VII. Louis 14
 VII. Raymond 18, 28
 VIII. Alphonse 29
 VIII. Boniface 38, 41, 56, 66

VIII. Henri 59, 82
VIII. Innocent 62
Viledislas 53
Villalobos'lu Francisco 78
Villalpando'lu Juan 81
Villanueva 77, 81, 92
Villena 78
Villiers de L'Isle-Adam 11
Vincennes 57
Vitrier 53
Vizyoner 49, 79
Vox in excelso 57

W.Th. Walsh 67
Walter Tillert 9, 104
William Helisi 9, 104
William Stewens 9, 104
Wittenberg 53, 90, 123, 125
Worms 33
Wyclif 52, 53

X. Alphonse 31
XII. Benoit 61
XII. Gregoire 55

XII. Louis 55
XIII. Benoit 55
XIV. Louis 64
XV. Louis 60
XXII. Jean 49, 50, 51, 60, 61

Yahudi 7, 32, 53, 54, 55, 65, 66,
70, 76, 82, 86, 89, 91,
110, 117, 120, 124
Yahudilik 53, 54, 66, 108
Yakup 45
Yargısız infaz 75
Yeni Engizisyon 67
Yeni Mahkeme 66, 100
Yeni-İspanya 72, 99, 101, 106
Yeniden Fetih 29
Yeniden yahudileşenler 54
Yerliler 101, 102, 105, 106

Zugarramundi büyücülere 63
Zummaraga 96
Zuniga'lı Juan 86
Zürih 59
Zwingli 59